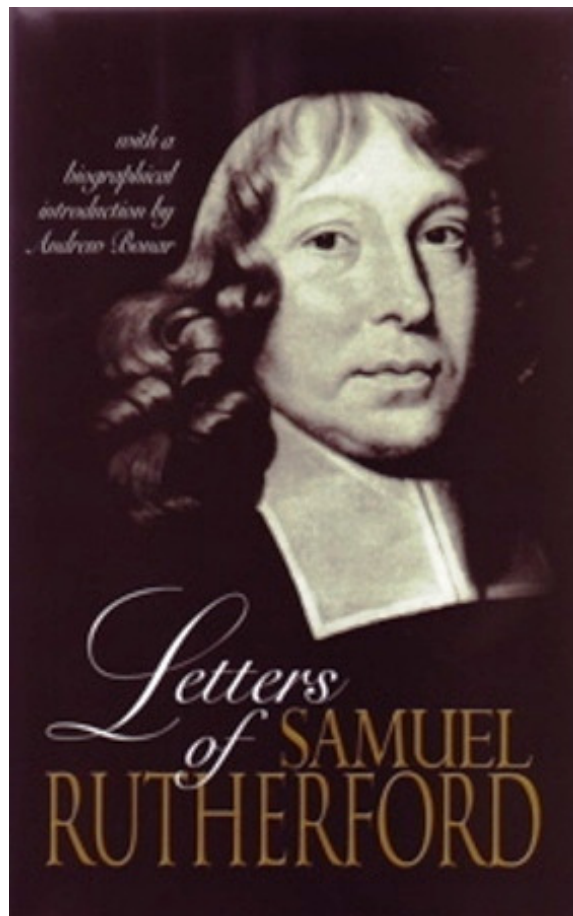

HISTORIE VAN DE KERK VAN SCHOTLAND TIJDENS HET LEVEN
VAN SAMUEL RUTHERFORD

Lijden en strijd om de kroonrechten van Christus in de kerk en de staat

INHOUD

KORTE HISTORIE

1. “En het ganse volk stond in dit verbond”¹

Verlost van de bisschoppendienst

Het genadejaar

Een tijdperk van vervolging

De bevrijding

2. De twee koninkrijken

De dageraad van de Hervorming

John Knox, de grote reformator

Het eerste 'Covenant'

Het Parlement bekrachtigt de Hervorming

In conflict met koningin Mary

De 'Tulchan'-bisschoppen

De dood van John Knox

Andréw Melville, de nieuwe leider

De 'King's Confession'

3. Als een belegerde stad

Het conflict met koning Jakobus

Robert Bruce, begunstigd en verworpen

De Assembly van 1596

De koning verhardt zich

Een volksopstootje in Edinburgh

De spanning neemt toe

De vijf artikelen van Perth

Opwekking in Irvine en Kirk of Shorts

De 'Stony Sabbath'

4. “De muren van Jericho zijn gevallen”

Samuel Rutherford

Vernieuwing van het Verbond op het Greyfriarskerkhof

De Assembly van Glasgow

De 'Bisschoppen-oorlogen'

Het Verbond van de drie koninkrijken

De vergadering van Westminster, 1643

De actie van Montrose

De kroning van Karel II

De regering van Cromwell

¹ Overgenomen uit het leerzaam en ontroerend boek van L. J. van Valen: **Nafatali, een losgelaten hinde**

Brief van de WESTMINSTER SYNODE aan de predikanten van NEDERLAND

Levensschets van Samuel Rutherford

KORTE HISTORIE

Omstreeks het begin der zeventiende eeuw was het duidelijk, dat de kerk in Schotland geen kans maakte in het midden van het Gereformeerd Protestantisme de verantwoordelijke taak te vervullen, waartoe de Nederlandse kerk toen geroepen werd. Reeds de geografische ligging van het land, weggeduwd als het was op de noordelijke uithoek van een eiland aan de rand van Europa, moest in dat opzicht een beletsel vormen. Daarbij kwam nog, dat de kerk er zich niet naar haar aard en wezen kon uitleven, maar in haar vrijheid door een haar vreemde macht beknot werd.

Tegen het einde der voorgaande eeuw was er namelijk ineens een gehele wending gekomen in de sterke positie, die de kerk, niet het minst dank zij de leiding van Andrew Melville, steeds meer begon te verkrijgen.

Koning Jacobus VI kon zich met de pretenties van het zuivere presbyterianisme niet verenigen; hij was van oordeel, dat de beslissing in kerkelijke aangelegenheden uiteindelijk aan hem toekwam. Hij bleek voorts een voorstander te zijn van het herstel der bisschoppen. Met krachtig beleid heeft hij de verwezenlijking van dit doel nagestreefd. De omstandigheid, dat er onder de predikanten ten aanzien van deze kwestie verdeeldheid heerste, kwam hem daarbij goed te stade. Vooral in het Noorden van het land vond hij veel steun. Door nu de synode te doen beleggen in die streek, waarheen de afgevaardigden der kerk uit andere gedeelten van het land niet zo gemakkelijk konden reizen, wist de koning van deze vergaderingen der kerk besluiten naar zijn eigen zin uit te lokken. Verder was het voor Melville en de zijnen een probleem geen enkele gezaghebbende edelman aan hun kant te vinden. In het Parlement ontbrak het hun dusdoende aan genoegzame steun. De koning zag zijn positie nog versterkt, toen hij na de dood van koningin Elisabeth geroepen werd, onder de naam van Jacobus I, de troon van Engeland te bestijgen (1603-1625). Aan het verzet, dat zich niettemin niet onbetuigd liet en met beslistheid opkwam voor het koningschap van Christus in Zijn kerk, werd de kop ingedrukt, doordat enige leidende figuren naar Londen werden uitgenodigd en daar onschadelijk gemaakt. Melville zat gedurende drie jaren opgesloten in de Tower. Zo werd de hiërarchie in Schotland hersteld. De bisschoppen ontvingen in Engeland uit handen van de Anglicaanse bisschoppen hun wijding. Wat Schotland betreft, te Edinburgh ratificeerde het Parlement in 1612 al synodale besluiten, hierop betrekking hebbende, terwijl de besluiten van 1592 werden ingetrokken. Als hoogste

vertegenwoordiger der Schotse kerk gold voortaan weer de aartsbisschop van St. Andrews. Hiermee was een begin van gelijkschakeling met de Anglicaanse kerk verkregen.

Het bleef bij deze eerste, belangrijke stap niet. Ook ten aanzien van de liturgie beoogde de koning eenzelfde resultaat te bewerkstelligen. Het ging daarbij voorlopig in hoofdzaak om de invoering van het volgende vijftal gebruiken. Bij de communie zouden de deelnemers in knielende houding de tekenen van brood en wijn moeten aannemen. De mogelijkheid om het Avondmaal in particuliere huizen te bedienen moest geopend worden. Hetzelfde wilde men met betrekking tot de bediening van de heilige Doop. Aan de bisschoppen moest de taak worden toevertrouwd kinderen, die de veertienjarige leeftijd hadden bereikt, te confirmeren. Aan de viering van een bepaald aantal feestdagen moest de hand worden gehouden.

Er openbaarde zich in brede kringen van de bevolking een krachtig verzet en men zag in dit alles een terugkeer naar Roomse superstities. Desondanks besloot de synode van Perth (1618), onder leiding van de bekwame aartsbisschop John Spottiswood (1565-1637), die indertijd het standpunt van de Presbyterianen had prijsgegeven en tot beloning eerst als aartsbisschop van Glasgow (1604) en daarna sedert 1615 van St. Andrews had mogen arbeiden, tot invoering van de genoemde kerkelijke gebruiken over te gaan. De vijf artikelen van Perth werden met 86 tegen stemmen aangenomen, terwijl 3 zich van stemming onthielden. In 1621 volgde daarna de vereiste goedkeuring van het Parlement met een nog geringere meerderheid van stemmen.

De politiek van de koning ontving onder meer verdediging de zijde van een groep theologen, die aan de Universiteit van Aberdeen verbonden waren en daarom bekend staan als de „Aberdeen doctors”. Het was Patrick Forbes (1564-1635), die zich als bisschop van Aberdeen (1618) voor de reorganisatie van deze Universiteit verdienstelijk maakte. Hij had onder Andrew Melville gestudeerd en was, na vele jaren een ambteloos leven geleid te hebben, een 1612 predikant geworden. Hij nam een tolerant standpunt in en zocht naar eenheid in de wezenlijke elementen des geloofs. En dit standpunt werd door heel deze school van Aberdeen gedeeld. Haar voornaamste vertegenwoordiger was wel de zoon van deze bisschop, John Forbes á Corse (1593–1648), die bekendheid verwierf door zijn dogmahistorisch handboek, in 1645 verschenen onder de titel: *Institutiones historicotheologicae de doctrina christiana*. Hij was gehuwd met een Zeeuwse vrouw uit Middelburg en onderhield correspondentie met Nederlandse theologen en als Rivet en Spanheim. Hij heeft van de artikelen van Perth een opzettelijke verdediging geschreven, die in 1629 het licht zag.

De bestrijders zwegen evenmin, al waren onderscheiden hunner genoodzaakt zich buitenslands op te houden. Andrew Melville aanvaardde, nadat hij in 1611 uit zijn gevangenschap was ontslagen, het hoogleraarschap te Sedan, waar hij ook is overleden. Robert Durie (1555-1616), vader van de reeds genoemde Durie, de man der eenheidspogingen, werd in 1606 verbannen en diende, na omzwervingen in Frankrijk en Holland, sedert 1609 de Engelse kerk te Leiden.

John Forbes (1568-1634), onder wiens leiding in 1605 te Aberdeen een synode, tegen de zin des konings, had vergaderd, vond eveneens in Nederland een toevluchtsoord; in 1611 werd hij predikant te Middelburg en later te Delft.

Voorals verdient vermelding David Calderwood (1575-1650), die gedurende de jaren 1617 tot 1625 in Holland vertoefde en hier zijn *Altare Damascenurn* publiceerde, het standaardwerk ter bestrijding van Jacobus' erastiaanse kerkpolitiek. In Schotland zelf valt te noemen de geleerde theoloog Robert Boyd of Trochrig (1578-1627), die een tijdlang in Saurnur hoogleraar was geweest. Gomarus werd aldaar zijn opvolger, en in 1615 naar zijn vaderland terugkeerde, eerst aan de Universiteit van Glasgow en vervolgens aan die van Edinburgh. Hij toonde zich een overtuigd aanhanger van het Presbyterianisme en een verklaard tegenstander van de artikelen van Perth.

De tegenstand groeide, toen de politiek van Jacobus nog verder werd doorgezet door zijn opvolger Karel I (1625-1649). Deze bezat lang niet de populariteit, die zijn vader steeds had genoten en was blijven genieten ook na zijn vertrek naar Londen. Hij was in Engeland opgegroeid, er toen hij in 1633 een bezoek bracht aan Schotland, was dit de eerste kennismaking. Bij die gelegenheid werd hij vergezeld door bisschop William Laud, wiens persoon en streven reeds in een ander verband ter sprake kwamen. Het lag in de bedoeling om ook in de Schotse kerk de volledige Anglicaanse liturgie in te voeren. De nodige voorbereidende maatregelen daartoe werden getroffen onder leiding van Laud, de man, die de leer niet telde en voor wie de liturgie alles betekende. Zo kwam het *Serviceboek* tot stand, dat zich nauw aansloot bij het *Book of Common Prayer* der Anglicaanse kerk, waartegen John Knox indertijd ernstige bedenkingen had ingebracht. Dit zou het oude vertrouwde gebedenboek moeten vervangen. Als datum, waarop de invoering zou plaats vinden, werd vastgesteld 23 juli 1637.

Onder brede lagen der bevolking stak nu de oppositie op, welke zich op de genoemde datum ook manifesteerde in een formeel kerkoproer. De meeste bisschoppen, Spottiswood voorop, haastten zich een goed heenkomen te zoeken naar Engeland. Zo werd 1638 het jaar van „de tweede reformatie”. Deze begon met de sluiting van het Covenants (28 februari 1638), waarbij de ondertekenaars, uit al kringen toestromende behalve uit de groep die zich schaarde rondom de Aberdeen doctors, trouw zwoeren aan de Presbyteriaanse (Gereformeerde) belijdenis. De koning trachtte nog te redden wat hij kon. Men was echter met niets minder tevreden dan met een geheel vrije synode, welke de koning tenslotte genoodzaakt was toe te staan. 21 November kon daarop de Synode te Glasgow geopend worden. Tot haar voorzitter werd gekozen Alexander Henderson (1583-1646), de opsteller van het Covenants, die met uitnemende leiderskwaliteiten was begiftigd. De synode verklaarde de van 1606 tot 1618 gehouden synodes voor onwettig, veroordeelde de artikelen van Perth en al onder Karel I ingevoerde nieuwigheden, zette de bisschoppen af en herstelde de presbyteriale regering in haar oude staat. Nog voordat een volle maand was verstreken, had zij haar arbeid voltooid, tot heil van kerk en volk.

Het verkregen resultaat werd door volgende synode bevestigd en nog uitgebreid. Die van 1641 verleende aan Henderson, die opnieuw als voorzitter zitting had, de opdracht te zorgen voor de opstelling van een Catechismus, een Confessie, een Liturgie en een Kerkorde. De bedoeling was om ten aanzien van al deze stukken tot eenheid te geraken met de kerk in Engeland. Want ook daar was de aandrang om tot zekere reformatie te geraken, krachtig ontwaakt. Er werden onderhandelingen geopend. Het resultaat hiervan was, dat er op de synode van 1643, die alweer onder leiding van Henderson kwam te staan, van het Engelse Parlement een uitnodiging verscheen tot deelneming aan de beroemde Westminster Synode. Onder afwijzing van elke overeenkomst van politieke aard verklaarde de synode zich bereid tot het aangaan van een verbond met religieuze strekking. Zo kwam tot stand de *Solemn League and Covenant* waarvan het ontwerp door Henderson was opgesteld.

Naar de Westminster Synode, die gelijk men in Schotland terdege beseftte niet in de eigenlijke zin een synode kon heten, en welke reeds in een vorig hoofdstuk ter sprake kwam, werden de beste theologen afgevaardigd, te weten Henderson, nu in Edinburgh predikant en sedert 1640 ook als rector aan de Universiteit aldaar verbonden; George Gillespie (1613-1648), eveneens predikant te Edinburgh; **Samuel Rutherford (1600-1661), die men in 1636 als predikant had afgezet en die, na de omkeer, hoogleraar te St. Andrews was geworden;** en Robert Baillie (1602–1662), hoogleraar te Glasgow. Ook in Nederland hadden de namen van dit viertal een uitstekende klank; iemand als Voetius onderhield gaarne connecties met hen en beriep zich meermalen op hun geschriften. Deze theologen, nog bijgestaan door de bekwame jurist Johnston of Wariston, hebben ter synode in Westminster een buitengewone invloed, heel wat groter dan hun geringe aantal laat vermoeden, uitgeoefend.

En heeft deze vergadering als een gevolg van de wending, welke zich al spoedig in Engeland in de gang van zaken opdeed door het opdringen van het Independentisme, aan de hooggespannen verwachtingen niet beantwoord, van haar arbeid heeft niet het minst juist Schotland groot profijt getrokken. Want de Gereformeerde kerk in dit land heeft de door haar vastgestelde Confessie geaprobeerde (1647) en zowel de grote als de kleine Catechismus aangenomen.

Van korte duur bleek evenwel de bloeiperiode, die met het Covenant was ingeluid en die zich kenmerkte door een krachtige opleving van de Gereformeerde theologie, waarbij ook aan de Dordtse leerregels al eer werd aangedaan. Het volk was blijkbaar door de diepere, heel het leven omvattende beginselen van die theologie niet genoegzaam gegrepen. Want allerlei andere stromingen van Independentistische en van doperse aard lieten zich, gedurende Cromwells bewind in Engeland (1651-1660) tot in Schotland toe gelden. De afkeer van vormen en ceremoniën werd zozeer op de spits gedreven, dat men zelfs het gebed des Heeren en de apostolische geloofsbelijdenis uit de publieke eredienst meende te moeten weglaten. Een extreme richting kreeg in het kerkelijk leven de overhand en stond aan elke gezonde ontwikkeling in de weg.

Bij dit alles kwam nog, dat in 1653 de Synode op last van de overheid werd ontbonden en sindsdien niet meer mocht bijeenkomen.

Tot 1690 moest de kerk het stellen zonder dit instituut, dat in de voorbije periode zulk een vruchtbaar werk had geleverd. Geen wonder, dat het ná het herstel der monarchie en de troonsaanvaarding van Karel II (1660-1685) niet moeilijk viel het episcopalisme opnieuw in te voeren. De bisschoppen werden door de overheid aangewezen en waren in sterke mate van haar afhankelijk.

De Presbyterianen, die trouw bleven aan het Covenant, maakten een periode van wrede en gruwelijke vervolging door. Driehonderd predikanten, merendeels in het Zuidwesten van Schotland, zagen zich genoodzaakt hun gemeenten te verlaten, en belegden nu overal conventikels. Aan deze toestand kwam een einde met de troonsbestijging van Jacobus VII. Maar de tolerantie, door deze koning nagestreefd, bedoelde vooral de Roomsgezinden in het gevele te komen en voor Rome's kerk de weg te openen. Kleine groepen Covenanters bleven trouw aan hun principes en werden daardoor zowel van kerkelijke zijde als van de overheid zwaar vervolgd. In helderste getuigenissen van martelaren uit die tijd geven een inzicht met welke grote mate van moed en oprechtheid zij stierven voor de Kroonrechten van Koning Jezus.

Uit die nood heeft toen de overkomst van prins Willem III die door zijn gemalin Maria rechten kon doen gelden op de troon van Engeland, redding gebracht. Door zijn optreden werd in Schotland aan het episcopalisme een einde gemaakt. In 1690 besloot het Parlement tot herstel van het Presbyterianisme.

1. “En het ganse volk stond in dit verbond”

Verlost van de bisschoppendienst

'Na een lange winter en een nacht van doodsheid en duisternis, keerde de zon terug met een liefelijk nabijkomend licht en leven. De winter is voorbij, de plasregen is over, hij is overgegaan. De bloemen worden gezien in het land, de zangtijd genaakt, en de stem van de tortelduif wordt gehoord in ons land.'

Met weemoed in zijn hart schreef Alexander Shields deze woorden neer, toen zijn gedachten teruggingen naar de jaren dat de Heere de kerk van Schotland bezocht had met Zijn heil. Hij had het geroep van Zijn ellendig en hulpeloos overblijfsel gehoord. De eerste zonnestrallen van de nieuwe dag braken door het dikke wolkendek heen en veranderde het gezicht van het land. Het jaar 1638 betekende een nieuwe reformatie, een keerpunt in de bewogen Schotse kerkgeschiedenis.

Jarenlang moesten Gods kinderen zuchten onder het juk van de bisschoppen, die de kerk van de Kroonrechten van Christus wilden beroven. Als vazallen van de Stuart-vorsten probeerden zij het voortgaande werk van de Hervorming te verhinderen. Toen de grote reformator John Knox in 1572 de laatste adem uitblies, begon de worsteling om het behoud van de duur verworven vrijheid. In 1560 was de Reformatie officieel door het Parlement bekrachtigd en gold de nieuwe confessie zowel voor kerk als overheid als een bindende regel. De aangenomen kerkorde, het Book of Discipline (Boek der tucht) schakelde iedere vorm van heerschappij, zowel door de vorst als door bisschoppen, uit. Maar spoedig bleken ontbindende krachten hun invloed te laten gelden en werd de kerk geleidelijk beroofd van haar vrijheid. Een bisschoppenstelsel naar Engels model moest dienen om de invloed van de predikanten te beknotten. Zo werd Sions heiligdom ontlusterd door de Baáls van de prelatendienst en de Astorets van de liturgische gebruiken, die ook uit het buurland werden geïmporteerd. De getrouwe knechten van Christus, die als Israëls profeten opriepen om deze afgodsbeelden uit de tempel te verwijderen, werden verbannen of afgezet. Het Schotse 'Sanhedrin', de bisschoppenvergadering, moest de plaats innemen van de wettig verkozen Algemene Vergadering van de kerk.

Het genadejaar

Maar toen de nood op het hoogst was, kwam de redding! Het Schotse genadejaar luidde een nieuw tijdperk in voor land en volk. Robert Fleming brengt deze verandering als volgt onder woorden: 'Dat was een opmerkelijke tijd in 1638, toen de Heere veel van Zijn Geest uitliet aan Zijn volk en deze natie plechtig in een verbond trad. Velen die nu nog leven, zullen weten hoe De harten van de mensen door het Woord en de inzettingen werden verlevendigd en opgewekt. Want toen eigende het volk zich de Heere toe en werd het zichtbaar door Hem ten eigendom gemaakt.'

Het was als in de dagen van Josia, toen het gehele volk van Israël 'een verbond maakte voor des Heeren aangezicht om de Heere na te wandelen en om Zijn

geboden en Zijn getuigenissen en Zijn inzettingen met zijn ganse hart en met zijn ganse ziel te onderhouden, doende de woorden des verbonds, die in datzelve boek geschreven zijn.'

Het Verbond (Covenant) dat in de dagen van de Reformatie, eerst in 1557 en twee jaar later in Perth, gemaakt was, werd nu weer vernieuwd.

Knox schreef in zijn dagen: 'Onze vijanden kunnen getuigen hoe zuiver God de ware godsdienst onder ons heeft doen grondvesten. Wij belijden dat dit een kracht was van God gegeven! Omdat wij niet wijs in eigen ogen begeren te zijn, maar in de wetenschap dat onze wijsheid dwaasheid is voor God, leggen wij deze terzijde en volgen alleen wat Hem welbehagelijk is. In dit opzicht kunnen vijanden ons nooit doen bezwijken, zolang wij hiervoor strijden, opdat het gezicht van de kerk van de apostelen voor de ogen en kennis van de mensen mocht worden teruggebracht. Hierin heeft onze God ons bekrachtigd, totdat het werk, zoals de wereld zien moge, volbracht zou worden.'

In 1638 ging de wens van John Knox in vervulling. De heerlijkheid van Sion verlichtte de gehele natie. De dorsvloer van de kerk werd gezuiverd van de bisschoppendienst en de roomse liturgische gebruiken. De kerk werd niet alleen vernieuwd naar de leer en praktijk van de apostelen, maar het gehele volk trad met de Allerhoogste in een verbond. Duizenden beloofden plechtig om op alle terreinen van het leven het erfgoed van de Hervorming te bewaren. Gods kinderen konden nu uitroepen: 'Gaat rondom Sion en omringt haar; telt haar torens; zet uw hart op haar vesting; beschouwt onderscheidenlijk haar paleizen, opdat gij het aan het navolgende geslacht vertelt' (Ps. 48:13-14).

Samuel Rutherford schreef in één van zijn beroemde brieven aan de vervolgte zusterkerk van Ierland: 'Want de Heere verblijdt Zich over ons in dit land, gelijk de bruidegom vrolijk is over zijn bruid. Hij heeft de naam van Schotland veranderd, zodat men ons thans niet meer noemt de "Verlatene", noch de "Verwoeste", maar ons land wordt genoemd "Chefizibah" en "Beila", want de Heere heeft een lust aan ons en dit land heeft Hij Zelf getrouwd (Jes. 62:4)... De Kanaäniet is verdreven uit het huis des Heeren; geen beest is er overgelaten op geheel de heilige Berg des Heeren, om te beschadigen... Onze tweede tempel bestaat niet uit tichelsteen, noch uit leem, noch uit het vervloekte hout van Babel, maar onze vorstelijke Koning bouwt Zijn huis geheel als een paleis van gehouwen stenen; het is de woning des Heeren...'

De heerlijkheid van Schotlands tweede tempel was groter dan die ten tijde van de Hervorming, omdat Christus Zijn glans in het midden van Zijn gemeente op een buitengewone manier in de middelen van Zijn genade uitstraalde. Met blijdschap kon Rutherford vermelden dat 'onze koninklijke en vorstelijke Koning Jezus op Zijn wit paard door Schotland rijdt. Het besluit van Sions verlossing, hetwelk voor de troon goedgekeurd en verzegeld is geworden, is thans rijp en zal baren, namelijk de val en de ondergang van het zwarte rijk en van de troon van de

antichrist in deze koninkrijken. De Heere heeft een begin gemaakt, Hij zal ook een einde maken. Wie heeft ooit zulks gehoord? Eer Schotland barensnood had, heeft zij gebaard, eer haar smart overkwam, zo is zij van een knechtje verlost' (Jes. 66:7,8).

De Covenanters begonnen vol vuur aan hun lang gekoesterde idealen gestalte te geven. Zij slaagden er met Gods hulp in de muren van het Jericho van de gehate bisschoppen te laten vallen. Een tijd van zuivering en opbloei brak aan en koning Karel I moest met lede ogen aanzien dat zijn land zich massaal verzette tegen zijn politiek. Toch moest ook voor die tijd gelden: 'Uw heilig volk heeft het maar een weinig tijds bezeten.' De heerlijkheid van de tweede Reformatie was van korte duur. Tweedracht in eigen gelederen en verkeerde besluiten waren er de oorzaak van dat de Heere met Zijn Geest week. 'Helaas! hoe is de nacht ingetreden, want de Heere heeft in toorn het aangezicht van Sion met een donkere wolk bedekt. Moeten wij nu niet zeggen, nadat in deze dagen het land in een verbond met de Heere trad, wat een plechtige uitstorting van de Geest toen gezien werd, wat voor een overvloedige oogst als vrucht van het evangelie wij toen aanschouwden, zodat wij met recht kunnen zeggen dat duizenden zielen tot Christus werden gebracht?...'

Het Schotse volk verliet zijn eerste liefde en werd uiteindelijk ontrouw aan de dure eed, die zij de God des Verbonds gezworen hadden. Zijn heilig Verbond werd bezoedeld door het te hulp roepen van de vleselijke arm, toen de vijanden het land omringden. Nadat Karel I het volk weer onder zijn juk probeerde te brengen, gaf de Heere verlossing. Maar toen de kerk en de overheid de deur openstelden voor de kwaadwillige overtreders van het Covenant, om hen belangrijke ambten in de staat en in het leger toe te staan, werd Gods Geest bedroefd.

Helaas merkten weinigen, ook onder Gods ware knechten, de werkelijke 'oorzaken van Gods toorn' op. De trouwe wachters riepen het volk op tot wederkeer. Zij waarschuwden in 1650 door erop te wijzen dat een 'grof atheïsme en onwetendheid van God en van Zijn Woord en werken onder een groot deel van de inwoners van het land is te zien, wat van dien aard is, dat noch wet noch evangelie, noch de meest getrouwe en noodzakelijke punten van de waarheid door vele duizenden verstaan of gekend worden.' Behalve een grove verkrachting van Gods wet noemden zij 'de verachting en verwerping van Jezus, zoals Hij in het evangelie wordt aangeboden.'

Een tijdperk van vervolging

Veler ogen waren verblind, toen de zoon van Karel I, koning Karel II, in 1651 het Verbond bezwoer en zich zogenaamd bij de Covenanters aansloot. Zij onderkenden zijn huichelachtig gedrag niet, maar haalden hem in 1660 na jaren van ballingschap met vreugde binnen. Toen zijn masker afviel was het te laat. Met behulp van enkele geveinsde vazallen probeerde hij het volk aan zijn eigen

willekeur te onderwerpen. Als een tiran handelde hij met Schotland en stelde alles in het werk om de Reformatie ongedaan te maken.

De trouwe predikanten werden afgezet en een tijdperk van vervolging brak aan. Van 1660 tot 1688 zuchtte Sion onder het juk van haar onderdrukkers. Steeds meer huichelaren, die met de koning heulden, kwamen openlijk voor de dag en uiteindelijk bleef nog maar een klein overblijfsel het nationale Verbond trouw. Velen offerden hun leven op voor de 'Kroonrechten van hun Verlosser'. Als een 'losgelaten hinde' werd de overgebleven kudde door de dragonders voortgejaagd. Naftali gaf echter 'schone woorden' (Gen. 49:21). Omringd door haar onderdrukkers in de woestijn, bleef zij haar banier trouw. Wetten of zware vervolgingen konden niet verhinderen dat de getrouwen onder de open hemel de instellingen van hun Koning gehoorzaamden. De veldpredikers lieten in de dalen de evangeliëbazuin horen.

Naftali was volgens Shields 'het recht en het bezit van de worstelende stam van Israël, de vervolgde getuige van Christus, waarop een ieder nu loert.' En in dit verband verwijst hij naar het 'testament' van Mozes in Deuteronomium 33:23: 'En van Naftali zeide hij: *O Naftali, wees verzadigd van de goedgunstigheid en vol van de zegen des Heeren; bezit erfelijk het westen en het zuiden.*' Was Schotland niet op dezelfde plaats gelegen als destijds het erfdeel van de stam van Naftali, 'op de hoge plaatsen van het veld'? Was het geen 'losgelaten hinde' achtervolgd door de 'wrede jagers'? Losgelaten tot een prooi voor de vijanden van Sions Koning, maar tevens losgelaten en overgegeven aan de 'barmhartigheid van de Machtige Jakobs.' En ondanks alle verdrukking ontkomen als een 'vogel uit de strik van de vogelvanger.' Naftali, een getuige van God voor de kroonrechten van Christus, het Hoofd van de Kerk. Zo gaf hij 'schone woorden', 'tot de eer en de waardigheid van de Kroonrechten van haar koninklijke Meester en voor de dierbare vrijheden, waarmee Hij Zijn bruid en kinderen heeft begunstigd.'

Zo bleef het overblijfsel trouw aan de Verbonden die het land eenmaal gezworen had en nu ontrouw geworden was. En hun Meester verliet hen niet, maar kwam op Zijn tijd terug als 'een ree of een welp der herten op de bergen van Bether.'

De bevrijding

Als een 'losgelaten hinde' werden de Covenanters voortgejaagd, totdat de tijd van de verlossing aanbrak. Het jaar 1688 betekende de bevrijding van de Schotse kerk van de tirannieke banden van de koningen van het huis van Stuart. Het was de Hollandse stadhouder Willem III die de landen aan de andere kant van de Noordzee te hulp kwam. Hij was het genadige instrument tot verlossing van het arme Schotse volk. Met 600 schepen stak hij de zee over om het Britse rijk bij te staan in de strijd tegen de macht van de roomse kerk. Met de woorden 'Je maintiendrai', ik zal handhaven, in het vizier, kwam deze Godvruchtige Hollander van het huis van Oranje ook de losgelaten Naftali te hulp. De bestemde tijd brak aan, dat de banden van de slavernij van het prelatendom eindelijk werden losgemaakt, zodat Sion zich weer kon verheugen in de zuivere instellingen van de dienst des Heeren. De verbannen predikanten keerden naar

hun achtergelaten kudden terug, toen de vrijheid voor de kerk werkelijkheid werd.

Op het Greyfriars-kerkhof in Edinburgh staat het martelaren-monument, dat de voorbijgangers een halt toeroept, om een ogenblik stil te staan bij hen die voor de zaak van het Covenant hun bloed gaven. Velen gaven in de jaren die liggen tussen 1660 en 1688 hun leven voor de goede zaak. Op hetzelfde kerkhof tekenden op 28 februari 1638 vele edelen, predikanten en burgers 'het schone perkament', het nationale Verbond, dat een nieuw tijdperk voor de Schotse natie inluidde. Sommigen schreven met bloed achter hun namen: 'Tot in de dood', uiting gevend aan hun begeerte om voor dit Verbond te strijden, al moesten zij hun leven ervoor geven. Zij streden voor een rechtvaardige zaak. *'For Christ' Crown and Covenant*, 'voor Christus' Kroon en Verbond'. En het monument op het oude kerkhof getuigt nog van hun moed en geloof:

'Standvastig, onwrikbaar, vurig en getuigend,
Voor de rechten van Christus, hun Koning.'

2. De twee koninkrijken

De dageraad van de Hervorming

'Hoe lang, o Heere, zal de duisternis dit koninkrijk bedekken. Hoe lang zult U deze tirannie van mensen verdragen? Heere Jezus, ontvang mijn geest.' Dit waren de laatste woorden van Patrick Hamilton, toen hij op 28 februari 1528 de marteldood stierf. Hij was de eerste bloedgetuige voor de zaak van de Reformatie in Schotland. Het vuur maakte een einde aan zijn leven, maar niet voor niets getuigden zijn vijanden dat 'de rook van de brandstapel van Hamilton al degenen die er de reuk van gehad hebben met ketterij heeft besmet.'

Al spoedig na het aanbreken van de dageraad van de Hervorming in Duitsland, bereikte de leer van Luther ook de kusten van het Britse eiland. Patrick Hamilton, een jeugdig geestelijke van adellijke afkomst, moet Luther en Melancton al in 1526 in Wittenberg hebben ontmoet. John Knox getuigt in zijn Geschiedenis van de Reformatie in Schotland dat het 'God in Zijn grote barmhartigheid behaagde om in het jaar 1527 Zijn dienstknecht Master Patrick Hamilton te verwekken, met wie onze geschiedenis een aanvang neemt.' Het was de eerste aanval op het pauselijk bolwerk in Schotland. James Beaton, de aartsbisschop van St. Andrews, probeerde deze eenzame getuige het zwijgen op te leggen, wat hem uiteindelijk gelukte. De stem van de eenzame bloedgetuige hield wel op, maar het zaad dat hij gestrooid had, kon niet meer verstikt worden.

Nergens in Europa was de kerk zo vervallen als in Schotland. De onkunde, zowel onder het volk als onder de geestelijkheid, was bijzonder groot. De priesters wisten bij hun ordening soms amper het alfabet op te noemen en als zij de mis bedienden, waren zij vaak 'nog niet uitgeslapen van hun laatste uitspattingen.' Zij onderscheidden zich over het algemeen door zedeloosheid in leven en gedrag. Hamilton had onbeschroomd de uitwassen en misstanden aan de kaak gesteld, maar hiertegenover ook de Bijbelse boodschap van wet en genade laten klinken. Veler ogen gingen open voor de kerkelijke misstanden en langzaam maar zeker begon de Hervorming wortel te schieten.

De gehate James Beaton stierf in 1539 en werd opgevolgd door zijn neef David Beaton, die als kardinaal dezelfde radicale lijn tegen de 'ketteren' voortzette. Inmiddels had koning Hendrik VIII van het buurland de band met de roomse stoel verbroken, al was het niet uit sympathie tegenover de leer van Luther. Zijn pogingen om ook Schotland los te maken van het pauselijk juk en de invloed van Frankrijk te keren hadden geen resultaat. Het Schotse vorstenhuis van Stuart bleef met hart en ziel de moederkerk trouw, ook nadat Jakobus V in 1542 stierf. Zijn vrouw Mary van Lorraine behoorde tot de beruchte Franse familie De Guise, de gezworen vijanden van de Hugenoten. Vooral nadat zij als regentes optrad voor haar minderjarige dochter Mary, werd de band met de Fransen nog meer verstevigd en scheen Rome geheel verzekerd van zijn macht in het Schotse koninkrijk. De vervolging tegen de protestanten nam steeds meer in hevigheid toe. De graaf van Arran was nog regent toen de felle bloeddorstige Beaton

George Wishart in 1546 voor het kasteel van St. Andrews liet verbranden. Wishart had de zaak van Christus door zijn prediking en Godzalige wandel zeer bevorderd. Vol van zelfverloochening volgde hij zijn Meester, al moest hij zijn kleren aan de armen afstaan, de pestlijders in Dundee bijstaan en het evangelie verkondigen. Zodoende won hij de harten van het eenvoudige volk dat zijn woorden indronk. Vrijmoedig getuigde hij ook op de brandstapel van de liefde tot zijn Heiland. Beaton keek met genoegen uit het venster van het kasteel naar de vlammen die het lichaam van de getrouwe martelaar verteerden. Misschien hoorde hij de profetische woorden die hij voor zijn dood uitsprak: 'Dit land zal verlicht worden met het licht van het evangelie van Christus, zo helder als het nooit eerder, in welk land ook, sinds de dagen van de apostelen geweest is.'

John Knox, de grote reformator

Het kasteel van St. Andrews. De dood van Wishart verwekte grote opschudding in St. Andrews en het land. De haat tegen Beaton kende geen grenzen meer. Niet lang daarna werd hij vermoord en zijn lijk aan het volk vertoond, vanuit hetzelfde venster vanwaar hij het vonnis aan de vrome Wishart had zien voltrekken. De moordenaars, die door andere motieven gedreven werden dan uit ijver voor de zaak van de Hervorming, namen hun intrek in het kasteel. Een aantal protestanten voegde zich bij hen en stichtte de eerste vrije gemeente. John Rough preekte als eerste voor dit gezelschap en spoedig hierna werd John Knox aangewezen om niet alleen deze gemeente te dienen, maar ook om de 'uitbreiding van het Koninkrijk van Christus' te bevorderen.

Zijn werk als reformator van Schotland begon. In de parochiekerk van St. Andrews hield hij zijn eerste openbare preek, waarin hij niet alleen de leer van de rechtvaardiging uiteenzette, maar ook luid en duidelijk de wezenlijke verschillen tussen het Rijk van Christus en dat van de antichrist aanwees. 'Maar voordat hij de verdorvenheden van het pausdom begon te tonen, beschreef hij de ware Kerk en toonde de ware merktekenen waarop deze gebouwd is en waarom zij een pilaar der waarheid is...' 'Ik heb tegen de Satan gevochten, die gereed is om ons te bestormen, ja, ik heb gestreden tegen de geestelijke goddeloosheid in hemelse zaken en ik heb gezegevierd.' Een boutse uitspraak uit de mond van de Schotse hervormer. Het was geen hoogmoed die hem tot deze woorden aanzette, want zijn werk getuigde juist van diepe vernedering en steile afhankelijkheid van zijn Zender. Het was een onverschrokken moed en heilige ijver die hij aan de dag legde. 'De ijver van Uw huis heeft mij verteerd', was ook op hem van toepassing. Knox werd de grote 'tempelreiniger', die meer dan de andere hervormers doortrok om de vervallen kerk te zuiveren van de smetten van de 'idolatrij', het afgodische roomse Babel en terug te voeren naar de Bijbelse praktijk van de eerste christengemeente. Hij had niet alleen oog voor de 'onbevleete bruid van Christus', zoals hij de zichtbare kerk noemde, maar zijn werk richtte zich op het gehele volk. Zijn motto was: 'Geef mij Schotland' en hij zou niet rusten totdat de banier van Christus over de gehele natie werd verheven. En evenals Wishart

werd hij ondersteund door een profetische ingeving, die hij later als volgt uitdrukte: 'Wat ik voor mijn land geweest mag zijn, al zal deze eeuw het niet verstaan, de eeuwen die volgen zullen van deze waarheid getuigen.' John Knox legde het fundament waarop anderen konden voortbouwen.

Mary de Guise, geschokt door de dood van kardinaal Beaton, vroeg Frankrijk om hulp. In juli 1546 naderde een Franse vloot St. Andrews en nam het kasteel na een maandenlange omsingeling in. Nu kwam Knox op de galeien terecht. Een tijd van beproeving brak aan, maar zijn geloof in de trouw van God bleek ongeschokt. En als hij van achter de galeiriemen de toren van de parochiekerk van St. Andrews zag, wist hij dat de Heere zijn mond ook daar weer zou openen. Hendrik II van Frankrijk liet drie jaar later de gevangenen los en Knox ontweek naar Engeland, waar het protestantisme inmiddels vaste grond gekregen had. De jonge koning Eduard VI benoemde Knox tot één van zijn adviseurs om de Hervorming meer gestalte te geven. Knox kon zich echter moeilijk verenigen met de overgebleven ceremoniën en het bisschoppenstelsel dat de Engelse hervormer Cranmer en de zijnen wilden handhaven. Het kwam vooral tot een openlijk conflict in de Engelse vluchtelingengemeente in Frankfort, waar Knox zich verzette tegen de in zijn ogen verroomde liturgie.

Knox was een voorstander van een radicale aanpak van het reformatiewerk. Hierin werd hij des te meer bevestigd tijdens zijn verblijf in Genève, waar hij kennis maakte met de 'meest volmaakte school van Christus op aarde sinds de tijd van de apostelen.' Tussen hem en Calvijn ontstond een nauwe vriendschapsband en hartelijke vereniging in de leer en kerkregering, zoals die in Genève werden gepraktiseerd. Het was zijn stellig voornemen om naar het model van de stad van Calvijn zijn werk in Schotland voort te zetten. Hij zou niet rusten totdat zowel kerk als overheid zouden buigen voor de rechten van Christus, als de Koning van alle natiën en het Hoofd van Zijn Kerk. Het volk Israël was voor Knox een sprekend voorbeeld van een theocratie, waarbij de Goddelijke wet het hoogste gezag uitoefent.

De jaren tussen 1547 en 1559 worden gerekend tot de meest belangrijke in de bewogen geschiedenis van Schotland. Langzamerhand werden de krachten gebundeld die uiteindelijk leidden tot de zegepraal van de Reformatie. Hoewel Knox nog geen kans zag om zijn ballingschap te beëindigen, werd de weg gebaad tot de uiteindelijke overwinning van de Reformatie in het land. De protestantse aanhang werd vooral versterkt onder de hoge adel, waaronder een aantal zich verenigde om tot een daadwerkelijk verzet te komen tegen de macht van Frankrijk en van Rome. De toestand in Engeland onder het gehate bewind van de 'bloedige' Mary Tudor, die vele getrouwe getuigen naar het schavot bracht, was voor hen een afschrikwekkend voorbeeld van de ware aard van het pauselijk juk en ook de ontwikkelingen in Frankrijk vervulden hen met grote zorg.

De protestantse edelen richtten in 1555 een dringend verzoek aan Knox, die in Genève verbleef, om naar Schotland terug te keren. In de winter ontmoette

Knox in Dun, in het graafschap Mearns, enkele edelen, waaronder John Erskine of Dun, voor wie hij preekte en 'de tafel van de Heere Jezus' bediende. In deze streek had Wishart het zaad van het evangelie al gezaaid en Knox mocht nu de vruchten oogsten. Het werd slechts een kort verblijf, want vanwege de veiligheid vertrok hij weer naar Genève. Maar desondanks voelden Erskine en zijn medestrijders zich meer dan ooit toegerust om voor de zaak van de Hervorming te strijden. In 1556 vormden zij het eerste Schotse Covenant of de 'Band of Dun'.

Al is van dit Covenant of Verbond geen document bewaard gebleven, volgens Knox was hun drijfveer om de roomse afgoderij (idolatrij) te weren en 'zich te verbinden om met al hun krachten de ware prediking van het evangelie van Jezus Christus te handhaven, als God hun predikers en gelegenheid zou geven.'

Het eerste 'Covenant'

Een jaar later schreven enkele edelen weer een brief aan John Knox met het verzoek zo spoedig mogelijk naar Schotland over te komen. Zij worden de 'Lords of the Congregation' genoemd, omdat zij de zaak van de vernieuwde gemeente van Christus in Schotland wilden bepleiten. Dit viertal sloot op 3 december 1557 de 'Godly Band of Covenant', het eerste officiële Verbond dat in Edinburgh bekrachtigd werd. 'Wij, die bemerken hoe dat de Satan in zijn dienaren, de antichristen van onze tijd, wreed raast en het evangelie van Christus en Zijn gemeente zoekt te verstoren en teniet te doen, behoren naar onze dure plicht voor de zaak van onze Meester, zelfs tot in de dood, te strijden, zijnde zeker van de overwinning in Hem...' Het zaad van het evangelie was in hun land gezaaid en de vruchten waren hier en daar zichtbaar, maar de vorst der duisternis stelde alles in het werk om deze tere plantjes te overwoekeren en uit te roeien. Was het niet nodig om met Gods hulp te bevorderen dat het evangelie zijn vrije loop zou mogen hebben? Vandaar dat zij met een eed voor het aangezicht des Heeren zwoeren om voor de Naam en zaak van de Koning der Kerk hun goederen en zelfs hun leven op te offeren.

Onder het bewaard gebleven Covenant prijken de namen van de graven Argyle, Glencairn, Morton, Archibald Lord Lorne en John Erskine of Dun. Zij handelden volgens Knox uit een 'Goddelijke dorst en begeerte voor het evangelie.' Met dit Covenant werd de basis gelegd voor de opbouw en uitbreiding van de Schotse Gereformeerde kerk. Nu begon de strijd tegen de roomse macht en tirannie pas goed en menselijk gezien was het aan de 'Lords of the Congregation' te danken dat de Reformatie in Schotland zegevierde, al waren niet alle Lords bezielde met een heilige en onbaatzuchtige ijver voor de dienst van God.

Het Verbond van de edelen was nog maar een pril begin dat aanvankelijk weinig succes had. Zij konden niet voorkomen dat het jaar daarop Walter Mill in St. Andrews ter dood werd gebracht. Hij was de laatste martelaar die in Schotland voor de zaak van de Hervorming het leven liet. De 82-jarige Mill liet op 28 april

1558 een vrijmoedig getuigenis achter, waarin hij het volk vermaande om van de 'leugens van bisschoppen, ambten, monniken en de rest van de sekte van de antichrist' afstand te nemen en 'alleen de toevlucht te nemen tot Jezus Christus en Zijn genade.' De reactie van de 'Lords' was dat zij zich begonnen te wapenen en daadwerkelijk de strijd tegen de roomse macht aanbonden. In het Parlement brachten zij hun grieven naar voren en eisten dat de macht van Frankrijk gebroken zou worden. Inmiddels was het bloedige schrikbewind van Mary in Engeland beëindigd en haar opvolgster Elisabet was de Reformatie welgezind. In maart 1559 kwam de eerste provinciale synode in Edinburgh bijeen. De stad Perth koos voor de 'Lords' en opende spoedig de poorten voor Knox, die hier zijn beroemde preek hield over de 'idolatrij' van de roomse kerk. Toen een priester als protest de mis wilde bedienen en een jongen met een steen een beeld raakte, betekende dit het sein voor een algemene beeldenstorm.

Knox preekte hier en daar in de omgeving en zag ook Gods belofte vervuld dat hij opnieuw zijn mond mocht opendoen in de oude parochie-kerk van St. Andrews. Dankbaar schreef hij over deze gebeurtenissen. 'Tot nu toe heeft God de roem van Zijn lieve Zoon onder ons bevorderd. O, dat mijn hart toch dankbaar kon zijn voor de uitnemende zegen van mijn God. De langdurige dorst van mijn ellendig hart wordt overvloedig gelest en dat boven verwachting. Want veertig dagen en langer heeft God mijn tong in mijn vaderland gebruikt tot betoning van Zijn heerlijkheid. Wat er nu ook zal volgen betreffende mijn eigen wrak van een lichaam, Zijn heilige Naam zij geprezen. De dorst van de armen, zowel als die van de adel is wonderlijk groot. Dit geeft mij de troost dat Christus Jezus hier in het noorden, in het uiterste der aarde, een tijd lang zal triomferen.'

De 'Lords of the Congregation' grepen deze gebeurtenissen aan om een leger te verzamelen. Een wapenstilstand moest in afwachting van het komende Parlement een voorlopige vrede afdwingen. Het Covenant van Perth versterkte de zaak van Knox en de zijnen nog meer, maar de kroon wilde niet wijken. Het verzet nam steeds meer toe en de protestanten bleken aan de winnende hand, vooral toen Knox in juli 1559 in Edinburgh zijn intrek nam en in de St. Giles kerk preekte. Steeds meer bleek dat Mary van Lorraine als vazal van de Franse koning op allerlei slinkse manieren haar macht zocht te handhaven. Op haar sterfbed verklaarde zij met tranen dat haar enige hoop de verdienste van Christus was en ontbood zij zelfs de belangrijkste helper van Knox, John Willock, maar het kwam niet openbaar dat zij haar oude geloof wilde afzweren. Nu was de macht van Frankrijk voorlopig gebroken. De Heere had vervuld wat Knox kort tevoren neerschreef: 'Daar wij geen tegenstand kunnen bieden, doen wij niets anders dan rond Jericho gaan en de bazuinen blazen, waar God ons de kracht geeft, in de hoop op Zijn overwinning door Zijn kracht alleen.'

Het Parlement bekrachtigt de Hervorming

In augustus 1560 vergaderde het Parlement in de hoofdstad. De invloed van de protestanten was zo groot dat de hervormers hun geloofsbelijdenis mochten voorlezen. En op 17 augustus werd deze eerste belijdenis met een grote

meerderheid aangenomen en bekrachtigd. De roomse bisschoppen werden afgezet en de eerste General Assembly, de Algemene Vergadering van de Schotse kerk, kwam bijeen. De oude Lord Lindsay kon in het Parlement zijn tranen niet bedwingen toen de confessie werd voorgelezen. Hij stond op en verklaarde dat hij met Simeon kon zeggen: 'Nu laat Gij, Heere, Uw dienstknecht gaan in vrede naar Uw Woord, want mijn ogen hebben Uw zaligheid gezien.' En Knox dankte in het bijzijn van de 'Lords' de Almachtige in een speciale dienst in de St. Giles, 'voor Zijn barmhartige verlossing.' De gemeente van Christus was bevrijd uit de strik van de vogelvanger van Rome. De roomse 'idolatrij' moest wijken voor het evangelie van Christus. De kerk van de Hervorming was de nationale kerk geworden, onder de hoge bescherming van de overheid.

Wat voor wonderlijke veranderingen hadden zich binnen korte tijd in Schotland voltrokken! De kerken waren ontdaan van beelden, kruisen en relikwieën. Het licht van de waarheid begon langzaam over de bergen en dalen op te gaan. De Reformatie had nu gezegevierd, maar het was duidelijk dat de protestanten nog maar aan het begin stonden. Zij beschikten slechts over een handjevol predikanten. De meeste kerkgebouwen stonden nog in dienst van de roomse godsdienst en het overgrote deel van het volk verkeerde nog in een volslagen duisternis. Het eerste *Book of Discipline* (Boek der tucht) werd aangenomen en diende vooral om de organisatie van de nieuw gevestigde kerk vaste vorm te geven.

Knox beseftte dat er meer nodig was dan de morele steun van de adel. De kerk was gezuiverd van de roomse zuurdesem, maar eigenlijk zonder bezittingen en daarom ook niet in staat om predikanten te onderhouden. In een preek over Haggai riep hij de edelen op om Gods huis niet woest te laten, maar om de tempel te bouwen, opdat ook van de kerk in Schotland gezegd kon worden dat de heerlijkheid van haar huis groot is. Zonder stoffelijke ondersteuning zou het werk van de Hervorming geen voortgang kunnen vinden.

De hoopvolle gebeurtenissen kregen spoedig een wending, toen de jonge koningin Mary Stuart na de dood van haar moeder, Mary de Guise, als achttienjarige troonopvolgster in augustus 1561 de poorten van Edinburgh binnen reed en haar intrek nam in het Holyrood house. Zij was aan het hof van de Franse koning opgevoed en had meermalen protestanten zien verbranden. De moeilijkheden kwamen al gauw toen weldra bleek dat Mary niet van zins was om de besluiten van het Parlement tot invoering van de protestantse godsdienst te erkennen. Toen op de tweede General Assembly Maitland van Lethington de onwettigheid van de vergadering naar voren bracht, daar de toestemming van de koningin ontbrak, klonk het vastberaden antwoord van Knox: 'Neem van ons de vrijheid van vergadering weg, dan wordt ons de vrijheid van het evangelie ontnomen, want hoe zouden zonder vergaderingen een goede orde en eenheid in de leer gehandhaafd kunnen worden?' Wel was het nodig dat de overheid de kerk erkent en beschermt; de kerk wordt echter niet geregeerd door de staat omdat Christus haar Hoofd is.

Knox ergerde zich aan de traagheid van het Parlement om het Book of Discipline te bekrachtigen. Ook onder de protestantse edelen rezen bezwaren tegen de wijze van kerkregering zoals dit boek aangeeft. Het deed radicaal afstand van het bisschoppenstelsel en was democratisch en presbyteriaal van opzet. De gemeente had het volle recht om predikanten te beroepen en ouderlingen en diakenen te verkiezen. Als zodanig was de praktijk in Schotland geheel tegengesteld aan de episcopale kerkvorm in het buurland. De basis van de jonge kerk van Schotland kan als volgt worden samengevat: 'Eén is uw Meester en gij zijt allen broeders.' Juist dit eenvoudige Bijbelse kenmerk zette bij velen kwaad bloed en niet in het minst bij de hooghartige Mary Stuart, nog afgezien van haar verbondenheid met de roomse leer. Nooit zou zij toestaan dat de macht van Parlement en kerk haar politiek zou dwarsbomen.

In conflict met koningin Mary

Toen de koningin het Parlement samen riep, gaf zij dadelijk te kennen dat zij het vredesverdrag van juli 1560 en de invoering van de protestantse godsdienst niet zou bekrachtigen. Maar als deze besluiten niet geldig waren, stonden de protestanten buiten de wet. Knox was met stomheid geslagen toen hij hoorde dat de protestanten zich tijdens dit Parlement door Mary lieten ompraten. Hoe konden zij zich zo slaafs aan deze jonge en wufte vorstin onderwerpen? Hoe werden zij door eigenbelang aangezet, ten koste van de zaak van Christus? Wat kwam er terecht van hun verbondseden die zij meermalen in de verschillende Covenants hadden bekrachtigd? De twist tussen hem en de graaf van Moray over dit punt liep zo hoog dat zij in een breuk eindigde. Mary was diens halfzuster, die hij niet openlijk wilde afvallen! Het vlees bleek sterker dan de geest. De Godsvrucht van Moray was onmiskenbaar, maar hij toonde geen kracht om ten koste van zijn positie de politiek van Mary tegen te werken.

Knox was niet van zins één handbreed voor de vorstin te wijken. Dit lag geheel in de lijn van zijn opvattingen over de verhouding van vorst en volk. Hoewel hij erkende dat de vorst bij de gratie van God regeert en dat zijn onderdanen gehoorzaamheid verschuldigd zijn, verwierp hij de opvatting dat deze gehoorzaamheid onbeperkt was. Hij vond het billijk dat het volk bij een tiranniek bestuurde vorst tot de orde riep en in het laatste geval afzette. Hierin ging hij verder dan zijn vriend Calvijn, die het recht van opstand alleen wilde beperken tot de lagere overheden. Hierbij kwam dat Knox enigszins afwijzend stond tegenover een vrouwenregering, vooral als deze bepaald wordt door lichtzinnigheid en ijdele waan. Nu kon Mary in het beruchte boek van Knox over de *The first Blast of the Trumpet against Monstrous Regiment of Women* haar beeld geheel terugvinden. Kennelijk was het dit boek dat in haar een onuitroeibare haat tegen de Schotse reformator verwekte. Knox was een grote bedreiging voor haar positie en zij stelde dan ook alles in het werk om haar gezag te vergroten en de protestanten monddood te maken.

Op de eerste zondag na haar terugkeer liet Mary in de koninklijke kapel de mis bedienen. Knox veroordeelde in een preek op de volgende zondag deze daad van 'idolatrij' en verklaarde dat hij meer bevreesd was voor één mis dan voor 10.000 gewapende vijanden. Mary ontbood de hervormer op haar paleis en beschuldigde hem van ophitserij tegen haar bewind. Ook zou zijn boek over de vrouwenregering de oorzaak zijn van opstand en bloedvergieten. Hoe kon hij zich rechtvaardigen om het volk toe te laten zich te verzetten tegen het wettige gezag? Knox wees op Daniël en zijn vrienden die ook weigerden om de godsdienst van Babel aan te nemen.

'Maar zij boden geen tegenstand met het zwaard', antwoordde de koningin.

'Mevrouw, God had hun de macht en de middelen niet gegeven.'

Onverschrokken stond Knox voor de lichtzinnige vorstin, die door zijn vastberadenheid en gevatte antwoorden uit het veld geslagen was.

Tenslotte sprak zij: 'Nu dan, ik merk dat mijn onderdanen u zullen gehoorzamen en niet mij...'

Knox wees haar erop dat zowel vorsten als onderdanen God behoren te gehoorzamen. 'En denk niet, mevrouw', zo vervolgde hij, 'dat u onrecht aangedaan wordt als men van u eist dat u God onderdanig bent. Want Hij is het, Die volkeren onder vorsten stelt en hen doet gehoorzamen. Hij wil dat koningen voedsterheren voor Zijn kerk zijn en beveelt koninginnen zoogvrouwen voor Zijn volk te zijn. En deze onderwerping, mevrouw, aan God en aan Zijn kerk is de grootste waardigheid die vlees op de aardbodem kan ontvangen, want het zal hen verheffen tot eeuwige heerlijkheid.'

Zijn gang naar het Holyrood paleis heeft hij drie keer gemaakt. In niet mis te verstane bewoordingen bestrafte hij Mary over haar frivole hofleven, over de misbediening, de nachtelijke danspartijen en andere uitpattingen. Als hij kritiek leverde op haar huwelijk met de roomse Lord Darnley, viel zij onbeheerst tegen hem uit en liet de dappere hervormer goed merken dat hij zich met deze zaak niet moest inlaten. Het was alsof hij de mantel van Johannes de Doper droeg, als hij onbeschroomd tegen de nijdige Mary opkwam voor Gods wet en inzettingen. De vorstin was beducht voor de invloed van de Schotse kerkhervormer en moest eerlijk bekennen dat haar onderdanen hem eerder zouden gehoorzamen dan haar. Tegen de raad van haar adviseurs en van het Parlement in, trad zij toch met Darnley in het huwelijk.

De nieuwe koning scheen minder fanatiek dan zijn vrouw, want hij ging soms naar de St. Giles om Knox te horen. Op een keer sprak de reformator uit Jesaja 26: 'Heere, onze God! Andere heren behalve Gij, hebben over ons geheerst, doch door U alleen gedenken wij Uws Naams.' Zijn prediking was met kracht.

James Melville hoorde hem eens preken uit het boek Daniël. Hij schreef hierover: 'In de opening van zijn tekst sprak hij zo'n half uur op een bedaarde toon. Maar toen hij aan de toepassing kwam, begon ik te trillen en te beven, zodat ik mijn pen niet kon vasthouden om te schrijven.'

Mary, die zich steeds meer ergerde aan de 'donderpreken' van Knox, probeerde

hem monddood te maken. De Geheime Raad gaf hem een berisping vanwege een scherpe preek die hij in het bijzijn van de koning gehouden had en oordeelde dat hij het preken moest laten, zo lang de koning en de koningin in Edinburgh verblijf hielden. Maar de raad van de stad verzette zich tegen dit besluit en gaf haar eigen predikant een volledige bescherming. Kort hierop vielen enkele protestantse edelen, waaronder Moray, de stad binnen om een greep naar de macht te doen. Knox was juist bezig om de omstreden preek uit te schrijven die hij voor de koning gehouden had en hij eindigde met de veelzeggende woorden: 'Heere, in Uw

handen beveel ik mijn geest, want het verschrikkelijke gebulder van de kanonnen en het wapengekletter doorsnijdt mijn geest zo, dat mijn ziel begeert heen te gaan.'

Een burgeroorlog dreigde het land aan de verwoesting over te geven. Was het werk van Knox nu tevergeefs geweest? Zou de Satan uiteindelijk toch zegevieren? Knox verliet diep ontmoedigd de stad. Een schrik ging door het land toen bekend werd dat Mary's secretaris, de Italiaan David Riccio, in het paleis vermoord was. Ook haar gemaal bleek in het complot te zitten. Riccio was de gunsteling van de koningin en de voornaamste aanstichter van de maatregelen om de protestantse godsdienst uit te roeien.

Terwijl Knox in 1567 in Engeland verbleef, werd ook Darnley op een wrede wijze vermoord. Alles wees erop dat Mary hierin de hand had, vooral toen zij al korte tijd hierna met Bothwell trouwde. Mary werd gevangen genomen en naar het Lochleven kasteel gevoerd. Zij moest afstand doen van de troon ten gunste van haar dertien maanden oude zoon Jakobus. Op 29 juli werd de nieuwe koning in Stirling gekroond, waarbij Knox een toepasselijke preek hield over koning Joas. Niemand minder dan de graaf van Moray werd aangesteld als regent over het Schotse koninkrijk, totdat Jakobus in staat bleek om zelf te regeren.

De revolutie van 1567 betekende een overwinning van de zaak van de Hervorming, hoewel het enthousiasme van 1560 onder het volk verdwenen was. En de gezondheid van Knox had mede door al deze verwickelingen een gevoelige knak gekregen. In 1570 verklaarde hij dat hij 'met het ene been in het graf stond'; kort hierop kreeg hij een aanval van een beroerte.

De roomsgezinden gaven de moed zomaar niet op. Mary wist te ontsnappen en probeerde een leger op de been te krijgen. Een gevoelige slag voor de protestanten was de moord op de graaf van Moray in Linlithgow. Dit betekende voor Knox de grootste klap van zijn leven. Hij had ondanks zijn gebreken veel achting voor 'de goede regent', die bekend stond als een Godvrezend man. Voor een menigte van 3000 mensen preekte Knox in verband met zijn dood over: 'Zalig zijnde doden die in de Heere sterven' en zijn woorden maakten zo'n indruk dat velen in tranen waren. Nu zag Mary haar kans schoon om de macht weer over te nemen. Achter de schermen probeerde zij een liga tot stand te brengen met Frankrijk, Spanje en de paus. Een burgeroorlog brak uit en Knox werd zelfs gedwongen Edinburgh te verlaten. In juli 1571 ging hij naar St. Andrews, waar

hij dertien maanden verbleef. Oud en ziek kwam hij in de oude stad aan, waar de Heere eenmaal voor het eerst zijn mond geopend had. Zijn lichaam was wel afgebroken, maar zijn geloof in Gods getrouwheid bleef rotsvast. Dagelijks liep hij naar de kerk om te preken. De studenten van het St. Leonard's College waren erg op hem gesteld en hingen aan zijn lippen.

De 'Tulchan'bisschoppen

Terwijl Knox in St. Andrews woonde, werd hij betrokken in een strijd die weldra gedurende vele jaren het gezicht van de Schotse kerk zou gaan bepalen. Het ging over de benoeming van nieuwe bisschoppen. Vanaf het begin van de Reformatie had de kerk iedere heerschappij over de herders en leraars van de hand gewezen. Ter onderscheiding van de episcopale kerkvorm in Engeland, ging het eerste Book of Discipline uit van een democratische kerkregering door gekozen predikanten en ouderlingen. Het Bijbelse 'Episcopus', waarvan het woord bisschop is afgeleid, was alleen maar een synoniem voor het leerambt. Wel benoemde de eerste General Assembly een aantal superintendenten, die in een bepaald gebied leiding moesten geven aan de opbouw van de jonge kerk. In dit licht bezien is het des te merkwaardiger dat de rooms-katholieke bisschoppen, die ondanks de invoering van de gereformeerde godsdienst hun voorrechten nog bezaten, na hun dood vervangen werden door protestanten, die geen enkel kerkelijk gezag hadden, maar enkel een erebaan bekleedden! Wat moest de kroon met deze bisschoppen aan, die zij wel mocht onderhouden maar die geen enkele functie hadden in de kerkelijke organisatie! In januari 1572 sprak de Geheime Raad over deze kwestie met enkele vertegenwoordigers van de kerk. Overeengekomen werd dat de kerk de bisschoppen erkende en een waardige en zinvolle plaats zou geven, echter zonder enige vorm van gezag of heerschappij.

Het is duidelijk dat dit plan een bedenkelijke achtergrond had. De voornaamste bewerk, de graaf van Morton, was wel in naam protestant en zelfs één van de 'Lords of the Congregation', maar zijn eigenlijke drijfveer was macht en onderwerping van de kerk aan de staat. Hij stond geheel achter de opvattingen van Erastus, een dokter uit Heidelberg die de kerk als een verlengstuk van de overheid beschouwde. Morton ontpopte zich weldra als een autoritaire staatsman, voor wie men, mede door zijn onzedelijk leven, weinig achting kon opbrengen. De zogenaamde bisschoppen die op de Conventie van Leith werden benoemd, kregen al gauw de bijnaam van 'Tulchan bishops'. Een tulchan is een met stro gevulde huid van een kalf, die gebruikt werd als lokmiddel om de koe haar melk te laten geven. Een beter beeld kon niet worden gebruikt. Het was de eerste stap van de overheid om de kerk aan haar gezag te binden en de getrouwe predikanten monddood te maken. De bisschoppen waren stromannen van Holyrood, die moesten uitgroeien tot vertegenwoordigers van het koninklijk gezag in de kerkelijke vergaderingen.

Het compromis van Leith werd voorgelegd aan de General Assembly van St. Andrews, die in maart van hetzelfde jaar vergaderde. Hoewel Knox het systeem

van de 'tulchan'-bisschoppen niet openlijk verwierp, wilde hij geen medewerking verlenen aan de wijding van de nieuwe aartsbisschop van St. Andrews, James Douglas. De Assembly had wel grote problemen met de overhaaste invoering van het bisschoppensysteem in de Schotse kerk, maar wist geen mogelijkheid om dit tegen te gaan. Knox verklaarde zich 'vierkant tegen' de bisschoppen, terwijl zijn medestanders een wat gematigder houding innamen.

De dood van John Knox

In het vuur van de strijd namen de lichaamskrachten van de hervormer van dag tot dag af. Hij was 'vermoeid van de wereld' en verlangde heen te gaan. In een boek gericht tegen een Schotse Jezuïet schreef hij een opdracht die zijn verlangen onderstreepte: 'John Knox, dienstknecht van Jezus Christus, nu moe van de wereld en dagelijks uitzienende naar de ontbinding van deze, mijn aardse tabernakel...' In een gebed onderaan deze opdracht vinden wij de volgende woorden: 'Aan U, o Heere, beveel ik mijn geest. Want ik verlang ontbonden te zijn van dit lichaam der zonde en ik ben verzekerd dat ik zal opstaan in heerlijkheid, hoe de bozen ook voor een tijd mij en anderen van Uw dienaars onder hun voeten zullen vertreden. O Heere, wees Uw kerk in dit koninkrijk genadig; laat het licht van Uw evangelie in de kerk blijven; vermeerder het getal van Uw getrouwe predikers.'

Van de Assembly die in augustus 1572 in Perth bijeenkwam nam hij per brief afscheid. De vergadering nam met ontroering kennis van zijn laatste woorden en vroeg nog zijn mening te geven over een proefpreek van David Ferguson, predikant van Dunfermline. Hoe vaderlijk was zijn antwoord: 'John Knox, met mijn dode hand maar met een verheugd hart God lovend dat Hij in Zijn barmhartigheid zulk een licht aan Zijn kerk in deze woestijn nog laat.'

Het was zijn begeerte om naar Edinburgh terug te keren. Had de Heere hem daar niet over de kudde gezet? In de oude hoofdstad wilde hij sterven. Vermoeid kwam hij op 23 augustus in Leith aan. Daar rustte hij enkele dagen voordat hij de poorten van de stad binnenging. Op 31 augustus hield hij zijn laatste preek in de St. Giles. Zijn stem was zo zwak dat de meesten hem niet konden horen. De volgende weken preekte hij in een kleine ruimte in de 'Tolbooth', de stadsgevangenis. Intussen was bekend geworden wie hem zou gaan opvolgen. De keus van zijn gemeente was gevallen op James Lawson, waarmee Knox zeer was ingenomen. Toen hij hem een brief schreef, voelde hij dat zijn krachten snel begonnen af te nemen. Hij eindigde met de veelbetekenende woorden: 'Haast u, broeder, opdat u niet te laat komt.'

Voor zijn dood bereikte hem het ontstellende bericht van de massamoord op de Franse Hugenoten, de St. Bartholoméusnacht in Parijs. Hij kon het niet nalaten om zijn laatste krachten te verzamelen om de toorn van de hemel over de moordenaars uit te spreken. De volgende zondag preekte hij uit Mattheüs 27, over de kruisiging van de Heiland. Het was zijn wens met deze stof zijn ambt te besluiten. En op 9 november bevestigde hij Lawson als zijn opvolger. Naar het

oordeel van het volk had hij nooit zo gesproken als toen. Hij betuigde voor God dat hij met een goed geweten onder hen gewandeld had. Nooit had hij gezocht mensen te behagen, maar het was steeds zijn verlangen om het evangelie van Christus onder het volk uit te dragen.

Toen hij kort hierop afscheid nam van zijn kerkenraad, getuigde hij meteen diepe ernst: 'De dag waarnaar ik herhaaldelijk en hevig verlangd heb, nadert nu en staat voor de deur...'...En u, broeder Lawson, strijd de goede strijd en doe het werk des Heeren met vreugde en vastberadenheid. De Heere zegene u en de gehele gemeente van Edinburgh, welke, zolang zij volharden in het woord der waarheid dat zij van mij gehoord hebben, de poorten der hel niet zullen overweldigen.'

Ernstig en vol waarschuwing sprak hij de regent, de graaf van Morton aan, in het bijzonder om het evangelie te bevorderen en Gods kerk in stand te houden. Deze woorden waren vaak in zijn mond: *'Kom, Heere Jezus. Zoete Jezus, in Uw handen beveel ik mijn geest. Heere, wees Uw kerk die Gij gekocht hebt genadig. Geef vrede aan dit verdrukte koninkrijk.'*

In dit verlangen stierf de Schotse hervormer op 24 november 1572.

De prediking en pastorale arbeid van Knox waren niet zozeer gericht op de enkeling, maar op het welzijn van de gehele natie. Hij legde de basis voor het verbondskarakter van Schotland, waarvan de verschillende Covenants een uitdrukking zijn. De zichtbare kerk was voor hem de 'onbevleete bruid van Christus', die vanuit de verbondsplicht de gehele natie diende te omvatten. Het ging hem om de doorwerking van het christelijk geloof in het nationale leven. Zijn leven was vooral een getuigenis voor het koninklijk ambt van Christus, voor Zijn Kroonrechten, hoewel hij ook andere ambten van de Middelaar hoogachtte. Zijn ruime verbonds- en kerkopvatting vormden de basis voor de idealen van de latere Covenanters. Hoe tekenend was de begeerte op de lippen van de stervende Knox: 'Heere, schenk ons oprechte leraars aan Uw Kerk, opdat de zuiverheid in de leer mag worden behouden. Herstel de vrede weer in dit Gemenebest, met Godzalige regeerders en magistraten.'

Zo stierf deze getrouwe profeet, die door Richard Bannatyne terecht 'het licht van Schotland' en 'de troost van de kerk van dit land' werd genoemd.

John Knox liet zijn land niet in vrede en rust achter. Behalve de gevaren die de kerk van binnen uit bedreigden en de krachten die zich samenspannen om de bruid van Christus te onderwerpen aan de kroon, was de partij van de koningin steeds aan het woeden om de roomse macht te herstellen. Toen de hervormer stierf had de 'Queens party', onder leiding van Kirkcaldy of Grange, het kasteel van Edinburgh nog in bezit en bestookte van hieruit de stad. Het leger van de 'King's men' had zich in de voorstad Leith verschanst. De protestanten die vanuit Edinburgh naar Leith waren gevlucht, verenigden zich in een 'Band and League' (een verbond en verdrag), waarin zij bekrachtigden om met alle kracht de strijd tegen Rome voort te zetten. Zij gewaagden van 'de grote barmhartigheden van

God, aan ons betoond sinds de planting van Zijn evangelie binnen dit rijk en in het bijzonder binnen de stad Edinburgh en van de ontelbare voorrechten die over ons zijn uitgegoten, van Zijn loutere goedheid, zonder onze verdienste, door ons niet alleen te verlossen van de meest verdorven slavernij, heerschappij en wreedheid van de duivel en van de roomse antichrist, "zijn luitenant", maar ook van de Fransen die ons onder hun macht proberen te brengen.' Zij hadden hun 'leven, landen en goederen' er voor over 'om het gezegende evangelie van onze Heere Jezus Christus te bevorderen.' Het Covenant van Leith was gedateerd op 2 juli 1572.

Het gelukte Morton het kasteel van Edinburgh te veroveren. Koningin Mary was uitgeweken naar Engeland en kon aanvankelijk rekenen op de hulp van Elisabet. Morton was nu de onbetwiste machthebber in Schotland, wat de overwinning betekende van de partij van de koning. Het gevaar van Frankrijk en Rome was wel geweken, maar de donkere wolken kwamen nu uit een andere hoek opzetten. Morton ontpopte zich tot een absolute leider, die de kerk en haar predikanten aan zijn wil wilde onderwerpen. Met kracht handhaafde hij de besluiten van de Conventie van Leith, waardoor hij geleidelijk de kerk tot een departement van de staat wilde maken. En nu haar krachtige leider, 'die het aangezicht van een mens nooit vreesde' was gestorven, kreeg hij de kans om zijn doel door middel van de bisschoppen te bereiken.

Andréw Melville, de nieuwe leider

Wie zou de strijd voor de vrijheden van de kerk nu kunnen leiden? Moesten de getrouwe Covenanters lijdelijk toezien dat de Kroonrechten van hun gezegend Hoofd openlijk tot schande werden gemaakt? Werd de gemeente van Christus gedwongen zich in de woestijn terug te trekken en hier vandaan de strijd te voeren? Het was Andrew Melville die de mantel van John Knox zou aandoen. Als geen ander had hij kennis gemaakt met de intriges van Rome en de gehate macht van de inquisitie. In Frankrijk had hij van nabij gezien hoe de Hugenoten vervolgd werden. Zijn studietocht langs verschillende colleges begon in St. Andrews en eindigde via Frankrijk en Zwitserland in Genève. Hier ontmoette hij de opvolger van Calvijn, Theodorus Bèza, die ook een krachtig voorstander was van de presbyteriale kerkvorm. In 1574 keerde hij naar Schotland terug waar hij weldra de benoeming van 'principal' van de Universiteit van Glasgow aanvaardde.

Spoedig kruiste hij de degenen met de politiek van Morton. Het was hem een doorn in het oog dat een halfslachtig episcopaaal systeem de kerk was opgelegd. In de Assembly verhief hij zijn stem tegen de bisschoppen en benadrukte dat Gods Woord geen enkele grond aangeeft voor hun speciaal gezag boven de andere dienaren des Woords. De kerk besloot nu krachtig stelling te nemen tegen de besluiten van Leith. De geschrokken Morton probeerde hierop Melville te paaien door hem de bisschopszetel van St. Andrews aan te bieden, die hij weigerde. Morton reageerde met de benoeming van Adamson, zonder hierover

de Assembly te raadplegen. Nu was de knuppel in het hoenderhok geworpen. Het verzet tegen Morton nam vaste vormen aan. In april 1577 besloot de Assembly met de regent te praten over de tucht en bevoegdheden van de kerk. Dit was waarschijnlijk de gelegenheid dat Melville zo onverschrokken zijn mening naar voren bracht. Morton verklaarde dat de kerk niet het recht bezat om zonder toestemming van de staat het volk bijeen te roepen. 'Indien het verraad is', zo antwoordde Melville, 'om grote menigten zonder toestemming bij elkaar te roepen, dan moeten Christus en Zijn apostelen ook schuldig geweest zijn aan verraad, want zij vergaderden menigten van mensen zonder de toestemming van de staat te vragen.' De regent verloor zijn zelfbeheersing toen hij losbarstte: 'Er zal nooit rust in dit land komen totdat een half dozijn van u opgehangen of verbannen is.' Rustig heer, bedreig uw hovelingen op deze wijze. Het is voor mij hetzelfde of ik in de lucht verteer of in de grond. De aarde is des Heeren... Laat God verheerlijkt worden; het is niet in uw macht om Zijn waarheid op te hangen of te verbannen.'

Onder de standvastige leiding van Melville begon de Assembly nu stappen te ondernemen om de kerk te ontdoen van het gehate prelatendom. In 1578 verklaarde de vergadering dat de bisschoppen voortaan bij hun eigen namen genoemd zouden worden en geen titel meer behoorden te dragen. En het volgende jaar besloot de kerk tot algehele afschaffing van het bisschoppenstelsel. Inmiddels was Morton als regent afgetreden ten gunste van de twaalfjarige koning Jakobus VI. De Assembly van 1579 stoorde zich niet aan het vriendelijke verzoek van de Kroon om geen vernieuwingen door te voeren. In 1580 was de overwinning van het presbyterianisme zo goed als zeker. Melville ging zelfs verder dan Knox door de presbyteriale kerkvorm een 'Jus Divinum' (Goddelijk recht) toe te kennen. Naar zijn gedachte kent het Nieuwe Testament geen andere kerkvorm en wordt de kerk over de gehele wereld sinds de dagen van de apostelen geroepen om deze te handhaven en zich te zuiveren van alle menselijke tradities. Vooral Béza moedigde hem aan om de strijd in Schotland tegen het prelatendom voort te zetten.

Een belangrijke maatregel ten gunste van het presbyterianisme was de invoering van het *Second Book of Discipline* (het tweede Boek der tucht). Tientallen predikanten hadden gedurende enkele jaren aan de opstelling van dit belangrijke document gewerkt totdat het in 1581 officieel van kracht werd.

De invloed van Melville is duidelijk merkbaar in deze nieuwe kerkorde, die dan ook verder gaat dan het eerste 'Boek der tucht' van twintig jaar geleden. Onomwonden wordt Christus als het enige Hoofd van de kerk en van de staat aangemerkt. De natie is op deze twee pijlers, 'twee Koninkrijken', gegrondvest. Godzalige vorsten en magistraten behoren aan het hoofd van de staat te staan en herders, leraars en ouderlingen zijn de regeerders over Gods huis. De kerk staat onder de bescherming van de overheid, maar de laatste mag zich niet inlaten met de interne aangelegenheden van Gods gemeente. Kerk en staat zijn wel onderscheiden, maar niet gescheiden. 'Het gezag van de kerk is onderscheiden in

haar eigen natuur van het burgerlijk gezag...hoewel beide van God zijn.' Beide behoren 'de eer van God te bevorderen en Godzalige en goede onderdanen te hebben.' De ambtsdragers van de kerk worden niet aangesteld door de overheid, maar door vrije verkiezing van de plaatselijke gemeenten. *'Het kerkelijk gezag komt onmiddellijk van God en de Middelaar Christus Jezus en is geestelijk, niet hebbende een tijdelijk hoofd op de aarde dan alleen Christus, de enige geestelijke Koning en Regeerder van Zijn Kerk.'*

Hier vinden wij de basis van de strijd van de Covenanters. Alleen het Woord van God oefent gezag uit, zowel in de kerk als in de staat. Het gezag van de vorst is niet onbeperkt, maar aan de Schrift gebonden. Had John Knox reeds elke vorm van tirannie in wereldlijke en kerkelijke aangelegenheden veroordeeld, zijn opvolgers borduurden hierop voort. George Buchanan publiceerde in 1579 zijn beroemde verhandeling *De Jure Regni apud Scotos*, die hij aan de jonge koning opdroeg. Hierin betoogt hij dat een openlijke despoot door het volk mag en moet worden afgezet. Naar zijn mening behoren vorsten door het volk te worden gekozen en zijn zij onderworpen aan Goddelijke en menselijke wetten. Het was dit kleine boekje dat later zo scherp veroordeeld werd en de Covenanters gebruikten het in hun strijd voor de Kroonrechten van Christus tegenover de macht van het huis van Stuart.

De 'King's Confession'

Te midden van de conflicten tussen de kroon en de kerk waren de aanhangers van Mary Stuart in de weer om haar weer op de troon te krijgen. Vooral de Jezuïeten poogden door middel van intriges dit doel te bereiken.

In feite ging het om herstel van de pauselijke macht. De hertog van Lennox kwam naar Schotland, onder het voorwendsel de koning te bezoeken, maar in feite kwam hij met orders uit Frankrijk om Morton ten val te brengen. Hij was in naam protestant terwijl hij in zijn hart het roomse geloof aanhing. De koning die wel zag dat de roomse contra-reformatie steeds meer begon toe te slaan, oordeelde het wijs om een nieuwe geloofsbelijdenis op te stellen, waarin de protestantse godsdienst in Schotland werd gewaarborgd. Zo schreef John Craig de 'King's Confession' (de Belijdenis van de Koning), die door de koning en zijn 'huishouding' werd onderschreven. Zijn handtekening werd gevolgd door die van Lennox en van Morton! Dit belangrijke document wordt ook wel het 'National Covenant' (het Nationale Verbond) genoemd. De Verbonden, die voorheen waren gesloten, bleven beperkt tot een bepaalde groep, maar dit Covenant is nationaal en omvat het gehele volk. Nu had geheel Schotland zich verbonden om het erfgoed van de Hervorming te bewaren en te verdedigen. Het gehele volk was gehouden God te dienen naar Zijn Woord en inzettingen. De kerk had het episcopaat afgeschaft en een nieuwe kerkorde aangenomen die haar voorrechten en vrijheden duidelijk omschreef, maar ook de staat beschikte nu over een nieuwe 'grondwet', die haar rechtstreeks verbond met Gods eeuwig getuigenis. Het Parlement had in 1560 de gereformeerde leer aangenomen, maar nu had

ook de koning een duidelijke keus bepaald. Zo onderschreven de koning, zijn raadgevers en het Parlement de nieuwe Belijdenis in de tegenwoordigheid van de God van hemel en aarde.

Wat voor klare taal spreekt de aanhef van de 'King's Confession!' 'Wij, allen en een ieder van ons, onderschrijven en verklaren dat wij na een lang en gepast onderzoek van onze consciënties nu grondig in de waarheid door het Woord en de Geest van God zijn bevestigd. En daarom geloven wij met ons hart en belijden met onze mond, onderschrijven met onze handen en verklaren gedurig voor God en de gehele wereld dat dit alleen het ware christelijke geloof en de godsdienst is die God behagen en de zaligheid aan de mensen bekend maken, die nu door de genade van God door de prediking van het gezegend evangelie aan de wereld wordt geopenbaard en nu ontvangen, geloofd en verdedigd wordt door vele en verschillende belangrijke kerken en rijken, maar voornamelijk door de kerk van Schotland, de koning en de drie staten van dit koninkrijk, als Gods eeuwige waarheid en enige grond van onze zaligheid, zoals meer uitdrukkelijk wordt verklaard in de belijdenis van ons geloof, die door belangrijke besluiten van het Parlement is bevestigd en openlijk aangenomen en nu gedurende lange tijd in het openbaar is beleden door de koning en het gehele koninkrijk zowel in de steden als daarbuiten...'

Nu had het koninkrijk van Schotland zich als geheel verbonden aan de gereformeerde godsdienst en het roomse geloof openlijk afgezworen. De koning werd erkend als een 'instrument van Gods genade' om Gods Kerk te onderhouden. En alle ondertekenaars verklaarden dat zij 'zijn persoon en gezag' zouden verdedigen 'met onze goederen, lichamen en ons leven, in de verdediging van Christus, Zijn evangelie, vrijheid van ons land, handhaving van het recht en straf van de ongerechtigheid, tegen alle vijanden binnen dit gebied en daarbuiten, zoals wij onze God begeren om een krachtig en genadig Verdediger voor ons te zijn in de dag van onze dood en komst van onze Heere Jezus Christus. Hem, met de Vader en met de Heilige Geest, zij alle eer en heerlijkheid tot in eeuwigheid. Amen.' Goed en bloed waren de onderpanden van deze dure eed die zij in de tegenwoordigheid van de almachtige God hadden gezworen. De tijd zou aan het licht brengen of het een oprechte eed was.

Van twee ondertekenaars, de hertog van Lennox en Lord Seton werd al gauw bekend dat zij veinsden en in hun hart de leer van Rome nog aanhingen. Maar dit deed niets af van de geldigheid van dit Nationaal Verbond. De grondslag was gelegd en nu was het de taak van kerk en staat om het gebouw verder op te richten. John Row noemt het Covenant een 'toetssteen tot beproeving en onderscheiding van de roomsen van de protestanten', een bolwerk tegen de roomse intriges. Nu zou blijken of het de koning en zijn raadgevers ernst was om met het werk van de Reformatie voort te gaan, of zij met hun gehele hart hun naam onder het document hadden geplaatst.

Hoe zou de strijd verder verlopen? Het Covenant vermeldt niets over de wijze van regering van de kerk. De Assembly had de bisschoppen openlijk van hun ambt ontheven, maar de koning had zijn zegel hieraan nog niet gehecht. De graaf Morton, de voornaamste voorstander van de bisschoppen, was wel van het toneel verdwenen en zelfs ter dood veroordeeld, maar kon de kerk haar besluiten handhaven? Het *Second Book of Discipline* bakende welde twee gebieden binnen het koninkrijk af, dat van de kerk en van de staat. Twee koninkrijken om Gods eer te bevorderen op alle terreinen van het leven. De overheid om de kerk te beschermen en het land te regeren; de kerk om het evangelie uit te dragen en het volk op te roepen tot bekering. Was de kerk aan de staat gebonden en had de laatste zeggenschap over haar regering en interne aangelegenheden? Was Sion een verlengstuk van het koninklijk paleis? Was de koning het hoofd van de gemeente of regeert Christus over Zijn bruidskerk? De tempel was wel gereinigd, maar zouden de wisselaars nu buiten zijn muren blijven? Het duur verworven erfgoed zou in de komende jaren vele aanvallen moeten doorstaan, opdat de bruid van Christus in Schotland door kruis en lijden geheiligd zou worden. Want ondanks alle aanvallen van de boze op Gods kudde, blijft de belofte gelden dat 'de poorten der hel haar niet zouden overweldigen.'

3. Als een belegerde stad

Het conflict met koning Jakobus

Het jaar 1581 betekende een mijlpaal in de geschiedenis van Schotland. Zowel het volk als de koning kozen nu openlijk voor de protestantse godsdienst. Maar meer nog, in navolging van het oude Israël, dat zich met de koning en de priesters aan de Verbondsgod overgaf om Hem in Zijn inzettingen te dienen, zo verbond het Schotse volk zich aan de Heere. Het National Covenant betekende ook een openlijke afzwering van de roomse godsdienst. Het is bekend dat Lennox de geheime opdracht had om de jonge koning voor de paus te winnen. Rome zou ook hierna niet aflaten langs allerlei slinkse wegende positie van de Gereformeerde kerk te ondergraven. In naam hadden de protestanten nu gewonnen, maar de kust was nog niet veilig. Des te heviger zouden de aanvallen op de duur verworven vrijheid van de kerk toeslaan. Meer dan ooit tevoren had het land mannen nodig die stonden in de kracht van het geloof om onbeschroomd voor de Kroon-rechten van Christus op te komen.

Andrew Melville bepaalde jarenlang het gezicht van deze strijd, maar hierin stond hij niet alleen. Het was vooral de opvolger van James Lawson in de St. Giles, Robert Bruce, die hem bijstond en vol van de Heilige Geest getuigde voor de rechten van zijn Koning. Bruce behoorde tot een oud adellijk geslacht en was een directe afstammeling van de Schotse koning Robert the Bruce. In het jaar van het Covenant was hij nog onbekend, hoewel ook dit jaar voor hem een mijlpaal betekende. Jaren hiervoor was hij al geroepen om in de wijngaard van Christus te werken, maar hij weerstond de kloppingen van de Heilige Geest.

'Ik werd eerst tot de genade geroepen voordat ik mijn roeping tot het predikambt gehoorzaamde. Hij maakte eerst een christen van mij, voordat Hij van mij een prediker maakte. Ik weerstond lang mijn roeping tot het predikambt...' Tot de 'laatste nacht van augustus 1581' liep hij tien jaar lang met een geopende consciëntie. Toen behaagde het de Heere, zoals hij getuigt, 'om mij inwendig te dagvaarden, rechterlijk in mijn consciëntie, om mij al mijn zonden voor ogen te stellen, op zulk een wijze dat Hij niet één omstandigheid wegliet, maar mij tijd, plaats en personen liet zien, zo zichtbaar als in het uur dat ik deze beging...' Hij vond ook verzoening op grond van de gerechtigheid van Gods Zoon, 'want deze hof des gerichtts in mijn ziel gehouden, veranderde voor mij in een hof van genade door de oneindige barmhartigheid van God.'

Twee jaar na deze gedenkwaardige dag liet Bruce zich inschrijven als theologisch student aan het New College in St. Andrews. Hier maakte hij kennis met Andrew Melville en diens neef James, met wie hij zich hartelijk verenigd voelde. De laatste kwam er al gauw achter dat de wat verlegen student rijke gaven van hoofd en hart bezat. Zijn gebrek aan zelfvertrouwen probeerde hij te compenseren door de Brief aan de Hebreëen voor een studentengroep te verklaren. En na enige tijd waagde hij het om de preekstoel te beklimmen. Het volk stroomde toen al toe om de begenadigde student te horen en liet de

aartsbisschop van koning Jakobus met een bijna lege kerk achter! 'Zo behaagde het God', volgens James Melville, '...om die meest bekende prediker in de tijd van herstel van Zijn vervallen en belegerde Jeruzalem op te leiden en te vormen.'

De Schotse kerk was inderdaad als een belegerde stad. Spoedig na de bekrachtiging van de 'King's Confession' begon het conflict met de koning opnieuw. De aanleiding was de benoeming van Montgomery, predikant van Stirling, tot aartsbisschop van Glasgow. De kerk kon deze benoeming niet aanvaarden en weigerde hem in de kathedraal van zijn nieuwe woonplaats toe te laten. De kersverse bisschop liet zich echter door een gewapende bescherming naar de preekstoel leiden en probeerde de predikant er af te sleuren. Een tumult ontstond in het oude kerkgebouw waardoor Montgomery genoodzaakt werd zich onverrichterzake terug te trekken. Kort hierop werd hij onder de hoogste trap van de tucht geplaatst. Hoe zou de koning hierop reageren? Melville sprak op de eerstvolgende Assembly over de 'bloedschuld' van het absolute gezag, waardoor velen voorgaven 'de kroon van het hoofd van Christus af te trekken en de scepter uit Zijn handen te rukken.' Krachtig veroordeelde hij de koninklijke inmenging in kerkelijke zaken. Besloten werd een afvaardiging naar Perth te sturen om met de koning te spreken over de rechten van de kerk. De klachten werden op papier gezet, waarop de graaf van Arran op arrogante toon vroeg: 'Wie durft deze verraderlijke artikelen te tekenen?' 'Wij durven', was het moedige antwoord van Melville die hierop direct naar de tafel liep om zijn handtekening te plaatsen. 'Wij durven en zullen ondertekenen en ons leven voor deze zaak overgeven.'

De woede van Jakobus kende geen grenzen toen John Durie vanaf de kansel zijn politiek openlijk aanviel en Montgomery als een verrader en afvallige van de kerk bestempelde. Hij stelde alles in het werk om deze predikant uit Edinburgh te verbannen. Onder protest verliet Durie de stad, wat de koning als een overwinning zag. Het zinde Jakobus steeds minder dat hij geen vat op de kerk kon krijgen. Hij probeerde het gezag van de Assembly te ondermijnen door in oktober 1584 de zogenaamde 'Black acts' uit te vaardigen. De kerk moest in haar vrijheid worden beknot en de bisschoppen moesten, vooral op klassicale vergaderingen, meer zeggenschap hebben. Steeds meer druk oefende de kroon uit op de kerk, die tenslotte toestemming gaf voor een gematigde episcopale kerkvorm.

Robert Bruce, begunstigd en verworpen

In die tijd begon de ster van Robert Bruce steeds meer te rijzen. De koning zat regelmatig onder zijn gehoor in de St. Giles. Bruce nam geen blad voor zijn mond, ook niet voor de vorst in de koninklijke bank. Soms richtte hij zich rechtstreeks tot de koning. Zo wenste hij hem op een keer toe: 'Maar in het bijzonder geve de Heere u, mijnheer, dat u in uw sterven een vreugdevol getuigenis in uw geweten mag hebben.' Soms gaf hij de vorst een compliment, maar meermalen vermaande hij hem om met meer aandacht te luisteren.

Jakobus nam ook geen blad voor de mond en viel de predikant wel eens in de rede. Ook gedroeg hij zich meermalen onfatsoenlijk onder de dienst. Zo sprak hij eens hardop met zijn hovelingen. Bruce hield op en de koning hield stil. Dit gebeurde tot drie keer toe, totdat het Bruce te gortig werd en hij de Schotse koning onbeschroomd aansprak: 'Het moet een uitdrukking van de wijste van alle koningen zijn: 'Wanneer de leeuw brult zijn alle beesten van het veld stil'. 'De Leeuw uit de stam van Juda brult nu in de stem van Zijn evangelie en het betaamt alle kleine koningen van de aarde te zwijgen.'

Langzaam aan kreeg de koning meer waardering voor de moedige jonge predikant van de Little Church van de St. Giles. Hij voelde kennelijk wel aan dat Bruce uit zijn hart sprak en het goed met hem bedoelde. Bruce keek dwars door de ijdele vorst heen en wist wat zijn zwakke plekken waren. Hij wilde over de kerk heersen, maar bezat niet de wijsheid en het gezag om zijn doel te bereiken. Zijn wispelturige aard verzwakte zijn positie, wat hij weer waar zocht te maken door nog ontactischer te handelen. Ook toen Bruce later in ongenade bij hem viel, had hij diep medelijden met de vorst. Toen Jakobus op zijn sterfbed lag hoorde John Livingstone Bruce zeggen: 'Ik wilde dat ik verzocht werd om een uur met koning Jakobus te mogen spreken. Ik weet dat hij een geweten heeft. Ik deed hem in zijn eigen huis in Holyrood eenmaal bitter wenen.'

Een tijd lang was Bruce de gunsteling van de koning. Toen deze in 1589 naar Denemarken zeilde om zijn bruid te halen, mocht Bruce gedurende zes maanden met de Raad van State zijn scepter overnemen. Zo regeerde de predikant van de St. Giles zijn geboorteland en Gods zegen was zichtbaar aanwezig. 'Goede master Bruce', zo schreef de koning hem, 'ik heb van uw dagelijkse werkzaamheden gehoord... en zal deze gedurende heel mijn leven niet meer vergeten...' En na zijn terugkeer viel hem de eer te beurt om de nieuwe koningin te zalven. Zo genoot hij achting van hoog tot laag. Het volk van de stad droeg hem op handen evenals John Durie. Toen de laatste na zijn verbanning weer terugkeerde zongen de burgers uit volle borst Psalm 124! En Bruce zelf kon niet nalaten om in de straten van Edinburgh Psalm 76 aan te heffen, toen hij in 1588 het blijde bericht van de overwinning op de Spaanse Armada vernam. Juist de begeerte van de predikanten en van velen onder het volk om de banier van de Hervorming hoog te houden en te beschermen, verwekte zo'n afkeer tegen alles wat Rome weer in het zadel wilde helpen. Was de koning niet gevoelig voor de vleierij van de tong en waren de Jesuïeten op de achtergrond niet bezig om langs slinkse wegen het verloren terrein te herwinnen?

Toen Bruce in 1592 het voorzitterschap van de Assembly aanvaardde, nam hij de kans waar om op eerherstel van de vrijheid van de kerk aan te dringen. Hij verzocht het Parlement de zogenaamde 'Black acts' te herroepen. Zijn pogingen bleken succes te hebben en de presbyteriale kerkvorm werd weer hersteld. De belangrijkste artikelen van het *Second Book of Discipline* werden zelfs door het

Parlement goedgekeurd. Kerstfeest en Pasen werden afgeschaft als in strijd met Gods Woord. De koning prees zelfs de kerk en merkte deze aan als de zuiverste van de gehele wereld! Zelfs het Genève van Calvijn had de feestdagen weer ingevoerd, waarvan Schotland nog verschoond wenste te blijven. Het leek wel of de Reformatie een glansrijke overwinning behaald had, maar was dit niet te vroeg gejuicht?

Nu de rechten van de kerk door de overheid onomwonden werden erkend en bekrachtigd, leek het erop dat de zichtbare bruid van Christus zich zuiver kon vertonen. Maar hoe was het met het geestelijke leven van de predikanten en het volk over het algemeen gesteld? De belijdenis en de kerkorde waren wel naar Gods Woord, maar hoe was het met het leven? Zeker, velen hingen met hart en ziel de leer van de hervormers aan. Mannen als Andrew Melville en Robert Bruce en vele anderen verkondigden het evangelie van Gods genade en vertoonden een Godzalige wandel. Toch was de kerk van Schotland ziek. Het was vooral John Davidson, predikant van Prestonpans, die de schrijnende wonden van de kerk openlegde. Hij was geschokt door het toenemende zedelijke verval onder het volk. Ook onder de voorgangers waren velen die laks waren in het uitoefenen van de tucht. De hervormers hadden Schotland in aanraking gebracht met Gods Woord en hadden met vuur en ijver voor de zaak van Christus getuigd. Maar nu begon een geest van oppervlakkigheid en uitwendige godsdienst steeds meer de kop op te steken. Davidson wees met klem op de noodzaak van een geestelijke opwekking. De classis van Haddington, waartoe hij behoorde, nam een besluit aan om de Assembly voor te houden dat een 'algemene bekering en ernstige wederkeer tot God' de enige remedie was. Evenals Israël van weleer, behoorde het gehele volk van Schotland in de schuld te komen voor het aangezicht des Heeren. En moesten de dienaars des Woords hierin niet voorgaan? Hierbij werden de woorden van de profeet Joël aangehaald: 'Laat de priesters, des Heeren dienaars, wenen tussen het voorhuis en het altaar...'

De Assembly van 1596

De Assembly kwam op 24 maart 1596 opnieuw in de St. Giles kathedraal bijeen. De leiders van de kerk, Andrew en James Melville, Robert Bruce, Robert Rollock en Patrick Simson waren ook aanwezig. John Davidson diende de motie van zijn classis in, waarop een discussie volgde. De politieke zaken hadden tot nu toe de kerk zo in beslag genomen dat zij er haast niet aan toegekomen was om in eigen gelederen orde op zaken te stellen. Wat was een geraamte van rechtzinnigheid zonder hart? Zou Gods toorn niet losbranden vanwege hun eigen zonden? Was een algemene bekering niet het beste middel tegen de vijanden die het steeds op de rechten van de kerk hadden voorzien? Het gevaar vanuit Spanje en Rome was wel groot, maar waren de gevolgen van de 'kleine vossen', die de wijngaard probeerden te verderven, niet meer verwoestend? Het leek wel of de ogen van de eerwaarde broeders nu goed opengingen. Zeker, de kerk bleef protesteren tegen de nog steeds bestaande invloed van de roomse edelen aan het hof van Holyrood. Deze zaken kwamen ook weer aan de orde en werden niet in de

doofpot gestopt. Maar nu was het ook de tijd om de hand in eigen boezem te steken en de persoonlijke zonden voor de Heere te belijden.

Een commissie werd benoemd om te onderzoeken hoe het met de predikanten gesteld was. Davidson had een 'register' van zonden opgesteld, waaraan de geestelijkheid zich schuldig maakte. De commissie beoordeelde deze lijst en bleef niet alleen bij de predikanten staan, maar breidde het 'zwarte register' uit tot vorst en onderdanen. Alle roepende zonden van land en volk werden genoemd. Allen hadden gezondigd; niemand uitgezonderd! Zonder omwegen bracht de commissie verslag uit. Niets werd verborgen gehouden. Eerst werden de zonden van nalatigheid genoemd door de leer van Gods Woord niet met ernst toe te passen op de eigentijdse situatie en de zonden met name te noemen en te bestraffen. Het gebrek aan heiligheid, aan ernst, aan gebed en ernstig onderzoek van de Schrift was niet tot sieraad van veel voorgangers. Moesten ook de openbare zonden niet in het openbaar worden beleden en was de tucht niet een geneesmiddel om de kwaal uit te bannen? Hoe was het met de sacramenten gesteld? Werden de 'reinen en de onreinen, de onwetenden en gedachtelozen, de profanen en zij die geen ernst maakten met hun belijdenis in hun beroep en gezin' niet toegelaten tot de heilige tafel? Hoe was het met het uiterlijke gedrag van de leraars gesteld? Hun kleding en woorden waren vaak lichtvaardig; sommigen gaven zich over aan dansen, kaarten en andere ongeoorloofde vermaken. Onder de voorgangers van het volk waren sabbatsbrekers, dronkaards, vechters, overspelers. Het leek wel of er geen eind kwam aan de lijst van de zonden van de predikanten. Met ontzetting hoorde de vergadering deze opsomming aan.

Wat moest de Assembly doen? Wezen zij met de vinger naar Holyrood en hun collega's die niet aanwezig waren? Nee, niet in de eerste plaats. Enkele dagen later kwamen de broeders tot de conclusie dat 'er een verootmoediging onder de predikanten moest komen voor hun vertrek.' Ernstig behoorden zij hun eigen zonden voor Gods aangezicht te belijden. De vraag was nu wie een vermanend woord zou spreken. De namen van Bruce, Melville en Rollock werden genoemd. De laatste werd met meerderheid van stemmen aangewezen om de preek te houden, maar hij weigerde. Toen verzocht de Assermbly Davidson om de dienst te leiden. Deze vroeg wel enige dagen van voorbereiding. Het was vrijdag en zondag wilde hij nog in zijn eigen gemeente voorgaan. Zo werd de dag van verootmoediging bepaald op dinsdag, om 9 uur in de morgen.

De plaats van samenkomst was de zogenaamde 'Little Kirk' van de St. Giles. In die tijd was de kathedraal verdeeld in vier afzonderlijke delen waar aparte gemeenten samenkwamen. De 'Little' of 'New' Kirk was het oostelijk gedeelte van de St. Giles, waar Robert Bruce voorganger was.

Zo kwamen op de vroege morgen vierhonderd personen in het kerkgebouw bijeen. Davidson begon met een ernstig gebed en verzocht de voorlezer Ezechiël 13 en 34 voor te lezen. Deze verzen handelen over *de ligende profeten en de herders die hun volk niet weidden*. Nu volgde de preek. Hij begon te wijzen op de bedoeling

van deze bijeenkomst. De persoonlijke zonden in het predikambt behoorden te worden beleden en ook een ernstig voornemen om zich hiervan te bekeren en voor de toekomst beterschap te beloven. Gods kerk behoorde weer een nieuw verbond met God te sluiten. Vele Covenants waren in de loop van de jaren al bekrachtigd, maar wat was van alle beloften terechtgekomen? De prediker drong met volle ernst aan op een nauw zelfonderzoek. 'Daarom gij herders, hoort des Heeren Woord.' 'De zwakken sterkt gij niet, en het kranke heelt gij niet, en het gebroekene verbindt gij niet...'

Deze spiegel hield hij zijn gehoor voor dat zijn woorden indronk. Het leek wel of de Geest van God hem aangordde om diepe pijlen van verootmoediging in de harten van de aanwezigen te steken. Zijn woorden waren niet koud en ongevoelig, maar vol van bewogenheid en diep schuldbesef. Davidson schaarde zich bij de zondaren en zijn preek was niet alleen een klacht, maar ook een smeekbede tot de hemel. 'Wij hebben gezondigd! O, God, wees ons genadig.'

Toen riep hij de eerwaarde Assembly op tot een persoonlijke overdenking en belijdenis. Het was alsof de oude kathedraal met verwondering neerzag op de gebogen hoofden en betraande ogen van de broeders. Een plotselinge emotie kwam over de vergadering. Het leek wel of het gebouw op zijn grondvesten schudde. Een kwartier lang ging een gewezen op dat tussen de gewelven weergalmde. Het was het gewezen van ware boetvaardigheid en berouw. Een ieder deed belijdenis van zijn persoonlijke zonden en nalatigheid. Een menigte van verbroken mannen was bij elkaar. Zij smeekten tot God om vergeving. Zij vernederden zich voor de Koning van de kerk. De honderden aanwezigen huilden als een kind. 'Er waren zulke zuchtelingen en gewezen, met het uitgieten van tranen onder het grootste deel van allen die aanwezig waren gehoord. Een ieder wekte de ander door zijn voorbeeld op, dat de kerk weergalmde, zodat deze plaats naar waarheid een Bochim genoemd kon worden.' Bochim, 'een plaats des geweens.'

En dan vervolgt David Calderwood, in zijn kerkelijke geschiedenissen: '...want zulk een dag was sinds de Reformatie nooit eerder in Schotland gezien, zoals een ieder bekende.'

De plechtigheid was die dag nog niet afgelopen. Er volgde een openbare belijdenis en Davidson ging verder om niet alleen 'af te breken', maar ook om 'op te bouwen.' Hij bepaalde de aandacht bij Lukas 12, de gelijkenis van de getrouwe en wijze dienstknecht, 'welke de heer als hij komt wakende zal vinden.' Nu goot hij olie in de wonden. Met een 'zeldzame ondersteuning van de Geest' sprak hij woorden van troost. Het ging hem niet om de emoties gaande te houden.

De kerk van Schotland moest nu tot daden overgaan. Voordat de vergadering uit elkaar ging riep hij een ieder op om de hand aan de ploeg te slaan. En op zijn ernstige oproep hieven allen de handen op 'om getuigenis af te leggen van hun nieuwe verbond met God.' Weer had de kerk een Covenant gemaakt met de Allerhoogste. En dit nieuwe Verbond werd niet alleen door de Assembly, maar ook door de classes en synoden onderschreven. Een golf van opwekking trok zo over het gehele land. De belijdenis van zonde bracht ook blijdschap en vrede met

zich mee. De kerk was nu sterk en krachtig in de Heere.

De koning verhardt zich

Hoe reageerde de koning op deze ervaring? Meermalen had hij de Verbonden ondertekend. Maar nu was hij niet van zins om zich met de geest of letter van dit nieuwe Covenant in te laten. Koning Jakobus bleef onder dit alles onbewogen en vernederde zich niet voor God. Hij gaf geen gehoor aan de stem van zijn geweten, maar verhardde zich in zijn eigen weg. Zijn wispelturig karakter kwam steeds meer openbaar. Zeker, hij stond wel achter de Reformatie, hij hield zich zelfs bezig met de problemen van de godgeleerdheid, maar 'zijn haan moest koning kraaien.' Zijn persoonlijke zonden mochten niet worden aangewezen. Hij streefde naar macht en eer, dat waren de drijfveren van zijn politiek. Meermalen was hij gezwicht voor de vermaningen van Melville en Bruce, maar nu brak de tijd aan dat hij zich steeds minder zou storen aan hun opvattingen.

Na de dood van zijn voornaamste adviseur, kanselier Maitland, die de reformatiegetrouwen een warm hart toedroeg, werd de kerk opgeschrikt door het gerucht dat de verbannen roomse edelen weer naar het land zouden terugkeren. De Assembly stuurde een deputatie naar het Falkland paleis om de koning hierover aan te spreken. James Melville zou het woord voeren, maar Jakobus snoerde hem de mond. Dit werd zijn oom Andrew toch wel te gortig. Hij liep naar de koning en hield hem vast bij de slip van zijn mantel, terwijl hij hem 'Gods silly vassal' (Gods dwaze dienstknecht) noemde. Medelijdend keek hij de koning aan, die zich ook nu weer zo aanstelde om zijn gezag af te dwingen. Nu was de tijd gekomen om niet langer te zwijgen, maar hem duidelijk de waarheid voor te houden.

Onbeschroomd stond Andrew Melville voor de jonge koning toen hij hem aansprak: 'Heer, wij willen altijd een nederige eerbied voor uw majesteit in het openbaar hebben, maar nu hebben wij de gelegenheid u te spreken, omdat u in groot gevaar gebracht bent, zowel wat uw persoon als de kroon aangaat en met u het land en de kerk van God dreigen te gronde te gaan. Daarom achten wij het onze plicht om u de waarheid te vertellen en u eerlijk raad te geven, of anders zullen wij ten opzichte van Christus en van u verraders bevonden worden.'

Natuurlijk doelde Melville hier op de verwachte terugkeer van de roomse adviseurs en de gevaren hieraan verbonden. De verworven vrijheden van kerk en staat stonden nu meer dan ooit op het spel. En de koning was hiervan de grootste oorzaak wat dan ook niet verbloemd mocht worden. 'Daarom heer, heb ik u bij verschillende gelegenheden erop gewezen en moet ik het u weer zeggen dat er twee koningen en twee koninkrijken in Schotland zijn; daar is koning Jakobus, het hoofd van het rijk en daar is Christus Jezus, de Koning van de kerk, Wiens onderdaan Jakobus de Zesde is en van Wiens Koninkrijk hij geen koning, heer of hoofd is, maar alleen een lid. Heer, zij die Christus geroepen heeft en bevel heeft gegeven om de wacht over Zijn kerk te houden, hebben macht en gezag van Hem ontvangen om Zijn geestelijk koninkrijk te regeren.'

Melville schonk klare wijn! De koning moest met zijn handen van het 'altaar'

afblijven. De ark mocht alleen door de leviëten worden gedragen. 'Heer, toen u nog in uw luiers lag, regeerde Christus vrij in dit land ten spijt van al Zijn vijanden.' Hoe had de koning sindsdien de duur verworven vrijheden van de bruid van Christus geschonden. Steeds weer probeerde hij het gezag van de kerkelijke vergaderingen te beknotten en zijn eigen macht op de kerk te leggen. Nooit eerder waren de voorrechten van de kerk zo duidelijk uiteengezet en de tirannie en willekeur van de vorst zo radicaal afgewezen. De politiek van de koning zou Schotland naar de ondergang voeren en de bloeddorstige armen van het roomse juk zouden haar, meer dan ooit tevoren, omknellen.

Het was alsof Melville voor dovemansoren sprak. De koning luisterde meer naar zijn roomse adviseurs dan naar de Godvruchtige predikanten. Inmiddels was Robert Bruce bij hem in ongenade gevallen. De achting die hij hem eerst toedroeg, veranderde zelfs in haat. Hij kon niet aanzien hoe velen ontzag hadden voor de predikant van de St. Giles. Hij zwoer zelfs dat hij zijn hoofd wilde hebben en beschuldigde hem van verraad. Ook liet hij een proces aanspannen tegen David Black van St. Andrews, omdat hij in moedige toonaarden de politiek van de koning vanaf de kansel had afgekeurd. Jakobus zon op wraak en probeerde door valsheid de getrouwe leraars van hun preekstoel af te stoten. Zodra hij een gelegenheid zou vinden om de partij van Melville omver te werpen zou hij dit niet nalaten.

Een volksopstootje in Edinburgh

Die gelegenheid kwam al gauw. Op 17 december 1596 werd Edinburgh opgeschrikt door een volksopstootje. Walter Balcanquel had zojuist zijn door-de-weekse preek in de St. Giles beëindigd met de veroordeling van de behandeling van Black en had hierop met een aantal gelijkgezinden een bespreking welke stappen er moesten worden genomen. Zijn collega Bruce wees op het gevaar waarin de kerk zich bevond. Besloten werd een deputatie van acht personen naar de koning te zenden die op een steenworpafstand in de Tolbooth verblijf hield. Bruce zou als spreekbuis optreden, maar toen de koning hem zag barstte hij in woede uit en vroeg het gezelschap hoe zij zonder zijn permissie onder zijn ogen durfde verschijnen. Het was alsof het volk, dat in de straat was samengeschoold, aanvoelde wat er gebeurde. Een geroep ging op dat de predikanten werden aangevallen. Kreten werden gehoord: *'Een tumult! Te wapen! Te wapen!'*

Bruce probeerde in zijn huis te vluchten om aan het gepeupel te ontkomen. 'Ik had liever gezien dat ik van mijn land verbannen ware geweest dan dat die dag één druppel bloed gevloeid was.' Hoe werd de zaak van Christus ontheiligd! 'Ik heb grote spijt dat onze heilige en genadige zaak door dit tumult verduisterd werd', zo verzuchtte hij. Hoe zou de koning, die inmiddels naar zijn paleis was gegaan, hierop reageren? Eerst was hij mild, maar dit veranderde gauw. Hij gaf de predikanten de schuld van dit oproer en verplaatste zijn residentie van Edinburgh naar Linlithgow. Bruce en de andere predikanten van de stad oordeelden het beter om ook maar de wijk te nemen, totdat de woede van de koning wat bekoeld was.

Juist op tijd waren de predikanten vertrokken, want Jakobus vaardigde dadelijk een bevel tot arrestatie uit.

Kort hierop preekte John Welch van Kirkcudbright, een schoonzoon van John Knox, in de St. Giles. Alsof hij geen enkele mensenvrees had, trok hij fel van leer tegen de koning. 'Hij was van een duivel bezeten en als één duivel uitgegaan is, komen er zeven voor in de plaats die nog erger zijn.' Onomwonden verdedigde hij dat de onderdanen zo'n vorst mogen afzetten en dat het wettig is tegen hem de wapenen op te nemen. Hier horen wij het standpunt van Knox en Buchanan, die het recht van opstand tegen tiranniek bestuur niet in strijd vonden met Gods Woord. De koning keerde spoedig naar de stad terug. Hij verscheen in de kathedraal en zwoer in het openbaar een eed dat hij de gereformeerde godsdienst wilde handhaven en alleen bedoelde deze nog sterker te maken. Maar op welke wijze hieraan vorm moest worden gegeven, mocht hij zelf uitmaken! De kerk had niet het recht zelf wetten vast te stellen. Onderwerping aan het gezag van de koning was hierbij een eerste vereiste. Zijn Geheime Raad noemde de gevluchte predikanten verraders en besloot tot strafmaatregelen.

De spanning neemt toe

De koning zou nu orde op zaken stellen. Hij vond zich een waardige navolger van de christelijke keizers uit de oudheid om zelf de Assembly bijeen te roepen. Deze vergaderde in Perth in 1597. Voortaan mocht de hoogste vergadering van de kerk niet meer zonder zijn toestemming bijeen komen. Natuurlijk waren de protesterende predikanten nu niet aanwezig. Andrew Melville werd van enkele ambten ontheven en hem werd tevens verboden op de Assembly te verschijnen. Tijdens de Assembly van 1600, die in Montrose vergaderde, meende de koning de eerwaarde broeders een gunst te bewijzen. Afgevaardigden van de kerk mochten voortaan een zetel hebben in het Parlement, maar de koning moest hen wel zelf uitzoeken! Ook nu mocht Melville niet aanwezig zijn. Toch kwam hij in de stad en ontmoette daar de koning. De laatste vroeg kennelijk wat spottend: 'Waarom bent u zo bezwaard?' En toen legde de moedige Andrew zijn hand op zijn hoofd terwijl hij sprak: 'Heer, dit wilt u hebben! U zult mijn hoofd hebben! Neem het! Neem het! Of liever nog, beroof ons van de vrijheden van Jezus Christus en van Zijn Koninkrijk.'

De toestand werd nu steeds hopelozener. De wurggreep van de koning om de belegerde stad van de kerk van Schotland werd steeds vaster. Het zogenaamde 'Gowrie-komplot' werd door hem gebruikt om de predikanten van hoogverraad te beschuldigen. John Davidson werd gevangen genomen. En hoe verging het Robert Bruce? Deze was nu geheel in ongenade gevallen en besloot naar Frankrijk uit te wijken. Al betekende het voor hem een zware beproeving om zijn geboorteland te moeten verlaten, toch werd hij niet door droefheid overmand. 'Ik zou liever van Engeland en Schotland door de koning verbannen zijn, dan de eer van mijn bediening besmetten. Laat mijn vereniging met mijn Heere Jezus niet worden aangetast, laat mijn consciëntie niet bezoedeld worden en dat de goede naam van mijn heilige bediening in de harten van Zijn dierbare kinderen

niet verloren ga.' Toen koning Jakobus in 1603 koningin Elisabet van Engeland opvolgde, waagde Bruce het naar Edinburgh terug te keren om de koning geluk te wensen. Nu de koning op het toppunt van zijn macht meende te staan, eiste hij van hem dat hij een knieval zou maken. Wat was Bruce teleurgesteld! Maar de koning die kennelijk spijt gekregen had, liet hem vroeg in de morgen halen op het uur dat hij nog in bed lag. Dadelijk kleeedde Bruce zich aan en ging met een kloppend hart naar het paleis. En in de kamer naast de audiëntiezaal knielde hij neer om God om bijstand te smeken. Eindelijk was het zijn beurt om de koning toe te spreken. Hij deed dit op een nederige manier, echter zonder zijn knie voor de vorst te buigen. 'De God van hemel en aarde', zo zei hij, 'heeft de majesteit op deze aardse tronen geplaatst.' Hij vermaande hem om niet ijdel te worden en op zijn hart acht te geven. En dan antwoordde Jakobus: 'Meester Robert, door Gods genade zal ik mijn troost niet in enig aards ding zoeken.' Het leek of alles tussen de predikant en de vorst weer goed was, maar weldra zou blijken dat niets was opgelost. Toen zou openbaar komen wat Davidson eenmaal voorspeld had. In de tijd dat Bruce nog de gunsteling van de koning was, bad Davidson bij een gezamenlijke maaltijd: 'Heere, Uw dienstknecht hier is een grote gunsteling van het hof en is in groot aanzien. Maar spoedig zal hij net zo vervolgd worden als dat hij nu in de gunst staat en door de straten gaan, terwijl velen die hem nu achten hem dan zelfs niet meer zullen groeten.'

In 1605 werd Bruce het preken verboden. Hij ging echter in gehoorzaamheid aan zijn Meester gewoon door, waar hij ook maar gelegenheid vond. En toen hij tot twee keer toe verbannen werd naar de noordelijke Hooglanden, verkondigde hij in Inverness het evangelie. Evenals John Welch en vijf collega's moest hij ook nog enige tijd zuchten in een vunzige kerker van het Blackness Castle op het eilandje Inchgarvie in de Forth baai. Zij waren beschuldigd van hoogverraad, omdat zij op de Assembly van Aberdeen geen gehoor gaven aan de bevelen van Jakobus, die de vrijheid van de kerkelijke vergaderingen nog meer zocht te beknootten. In Engeland had de koning inmiddels kennis gemaakt met het bisschoppenstelsel van de Anglicaanse kerk. Dit paste geheel in zijn straatje, want daar was de vorst het hoofd van de kerk. Wel propageerde de invloedrijke partij van de Puriteinen afschaffing van de in hun ogen overgebleven roomse 'superstitie'. Tijdens de conferentie van Hampton Court kwam Jakobus in aanraking met het puriteinse standpunt. Hun woordvoerder Dr. Reynold noemde bij zijn verdediging het woord 'presbytery' wat bij de koning in verkeerde aarde viel. De bisschopsgezinden omringden hem en spraken vleiende en lovende woorden aan het adres van de autoritaire vorst. Geen wonder dat hij voorgoed het devies hoog hield: 'Geen bisschop, geen koning.'

De zes van hoogverraad beschuldigde predikanten moesten om drie uur in de morgen, terwijl het hartje winter was en de straten haast onbegaanbaar, voor de rechtbank van Linlithgow verschijnen. Velen van hun medebroeders waren ook aanwezig. Forbes, de voorzitter van de Assembly, raadde de graaf van Dunbar aan

om Jozua 9 te lezen, over het verbond met de Gibeonieten en de wijze waarop God dit verbond later op Saul en zijn huis wreekt. Hij waarschuwde de koning voor hetzelfde oordeel, omdat hij zich niet had gehouden aan zijn eed van trouw aan het Covenant. 'Zo neem dit ter harte', zo besloot hij, 'als u God kunt antwoorden in die vreselijke oordeelsdag, op Wie wij ons beroepen, indien u ons ten onrechte veroordeelt.' De rechtbank sloeg deze waarschuwing in de wind en vanuit Londen kwamen de orders om de gedaagden te verbannen. Een schip lag in Leith gereed om hen naar Frankrijk te verbannen. Het was ontroerend te zien hoe zij afscheid namen van hun geliefde vaderland. Zij vielen op de kade op de knieën en baden twee keer ernstig tot hun God. Hierop zongen zij met blijdschap Psalm 23 en namen afscheid van de menigte die hen in een grote droefheid gedompeld nastaarde. Kort tevoren was Andrew Melville hen al voorgedaan. Na een gevangenschap van vier jaar op de Tower in Londen ging hij ook naar Frankrijk, waar hij in 1622 in Sedan stierf.

Nu de voornaamste spreekbuizen van de Schotse kerk van het toneel waren verdwenen, kreeg Jakobus vrij spel om het in zijn ogen gehate presbyteriale stelsel geleidelijk af te schaffen. Op de Assembly van Glasgow in 1610 kreeg hij zelfs de toestemming van de kerk om de bisschoppen als vaste voorzitters van de kerkelijke vergadering te laten optreden. Het Parlement bekrachtigde in 1612 de besluiten van de Assembly, waardoor in feite het 'Great Charter' van 1592 werd herroepen. De bisschoppen stonden nu in feite boven de kerkelijke vergaderingen en waren rechtstreeksaan de kroon verantwoording schuldig. De koning oordeelde dat zij door de Engelse kerk moesten worden gewijd. Ook stelde hij een soort inquisitie in, bestaande uit edelen en bisschoppen, die als een burgerlijk en kerkelijk tribunaal de koning moest bijstaan bij de uitvoering van diens wetten. En ook bepaalde de koning dat geen predikant voortaan kon worden bevestigd zonder dat een bisschop hierbij was betrokken. Nu moet gezegd worden dat de bisschoppen in die tijd over het algemeen voorzichtige en ernstige mannen waren, in tegenstelling tot hen die later de kerk moesten leiden. Toch waren zij vazallen van de koning die in alle zaken uiteindelijk het laatste woord had.

De vijf artikelen van Perth

In 1617 vereerde Jakobus, die meest in Engeland verblijf hield, zijn geboorteland met een bezoek. Hij vernam met welgevallen van de bisschoppen dat het volk en hun voorgangers zich schikten in het spoor dat door de koning was uitgestippeld. Nu vond hij de tijd rijp om de kapel van het Holyrood paleis naar de Engelse eredienst in te richten. Een altaar werd geplaatst en voor het eerst sinds de Hervorming lieten orgel en koor hun klanken door de gewelven horen. In november van hetzelfde jaar riep hij in St. Andrews een vergadering van de geestelijkheid bijeen om hen zijn nieuwe hervormingsplannen voor de kerk voor te leggen. Het volgend jaar werden deze zogenaamde 'Vijf artikelen van Perth' bekrachtigd. De Schotse kerk was nu gedwongen om zich in een aantal zaken aan

haar Engelse zusterkerk aan te passen. Het ging hierbij om het knielen bij het Avondmaal, de onderhouding van de christelijke feestdagen, de bisschopswijding, de huisdoop en de huiscommunie.

De beruchte artikelen van Perth werden op 25 augustus 1617 op de General Assembly in Perth aangenomen.

Aartsbisschop John Spottiswood, die zich ontpopte als verrader van de zaak van Christus, was de 'moderator', zonder wettig voor deze post gekozen te zijn. De sfeer op de vergadering was dreigend. Halfgewapende edelen keken met hooghartige blikken op de leden neer. De stemming verliep chaotisch. Protesten baatten niet en werden van tafel geveegd. Een meerderheid nam de nieuwe 'wet' aan. Dit was een zwarte bladzijde in de geschiedenis van de Schotse kerk. De kroon bepaalde dat de opperste rechtbank, de 'Court of High Commission', op de naleving van de nieuwe artikelen moest toezien. Na drie jaar tirannie van de Court werd het Parlement bijeen geroepen om de artikelen van Perth te bekrachtigen. De getrouwe predikanten dienden protesten in, die door een krachtige oppositie werd ondersteund. Uiteindelijk besliste op zaterdag 4 augustus 1618 een kleine meerderheid voor de vernieuwingen in de kerk. Deze dag wordt door de geschiedschrijvers de 'Zwarte zaterdag' genoemd. Het sombere weer legde 's morgens des te meer een schaduw op de vergadering. In de loop van de dag schenen dreigende wolken zich steeds meer rondom de Parlementsgebouwen te concentreren.

En op het ogenblik dat de markies van Hamilton opstond om de artikelen van Perth formeel te bekrachtigen door deze met de scepter aan te raken, verlichtte een felle bliksemflits de vergadering, direct gevolgd door een zware donderslag. Hagelstenen vielen als kogels op het dak van het gebouw en een zware regenbui maakte het spreken onmogelijk. Het noodweer duurde anderhalf uur lang, terwijl de vergadering bijna in duister gehuld was. Velen zagen dit als een teken van ongenoegen van de Koning der kerk. Zo eindigde de 'Zwarte zaterdag', 'zwart door 's mensen schuld en de fronsingen van de hemel.'

Het verzet tegen de nieuwe artikelen was groot. De getrouwe leraars kwamen steeds in botsing met de prelaten. De wreedheid van de laatsten nam ergere vormen aan. Met behulp van de rechterlijke macht probeerden zij op de naleving van de nieuwe bepalingen toe te zien. David Calderwood, die een boek schreef over Perth Assembly, moest naar Holland uitwijken. Het verzoek van de vrouw van John Welch, die al jaren in Frankrijk in ballingschap leefde, om hem vanwege zijn zwakke gezondheid terug te laten komen, werd abrupt afgewezen. De wrede koning ontving haar wel in audiëntie, maar toen zij haar smeekbede deed, antwoordde hij botweg dat hij liever zijn hoofd had. Ongeveer in dezelfde tijd werd Robert Bruce na zijn ballingschap in Inverness overgebracht naar het kasteel in Edinburgh, waarna hij weer naar het noorden moest terugkeren.

Vooraf onder de jonge predikanten was het verzet groot. Opvallend was de houding van David Dickson van Irvine. De prelaten probeerden hem af te zetten, maar de gemeente en de landheer namen hem in bescherming. Uiteindelijk

moest hij zijn woonplaats toch verlaten, maar gelukkig werd hij in 1624 weer met zijn kudde verenigd. Bij zijn intrede had hij gepreekt over: 'Wij dan wetende de schrik des Heeren...' en bij zijn afscheid: 'Maar wij zijn Gode openbaar geworden...'

Vooraf de laatste preek sloeg in bij de hoorders. 'Gedurende de preek was er geweent en geklaagd...' Nu Dickson voor de zaak van Christus moest lijden, werd hij des te meer gelouterd en toegerust door de kracht van de Heilige Geest. De Heere had grote dingen voor dit kleine plaatsje in het zuidwesten van Schotland weggelegd. Te midden van de duisternis die het land overdekte begon de prediking van Dickson rijke vruchten af te werpen. In 1625 werd Irvine en omgeving begunstigd met een buitengewoon werk van Gods Geest. Er ging haast geen zondag voorbij dat meerderen door het Woord in het hart werden gegrepen. Deze opmerkelijke geestelijke opwekking duurde vijf jaar lang. De vijanden spraken spottend van de 'Stewarton sickness', maar het was meer de genezende kracht van de 'balsem in Gilead', die voor velen een onvergetelijk keerpunt betekende in hun leven. In Irvine was de kracht der Godzaligheid, die een helder licht verspreidde, zichtbaar aanwezig.

De Heere vergat het geroep van Zijn ellendigen niet. Al werden vele leraars monddood gemaakt, al voelden de getrouwen in het land het knellende juk van de koning en zijn prelaten. Het was er na de dood van Jakobus niet beter op geworden. Zijn zoon Karel 1, die hem in 1625 opvolgde, bezat enkele nobele karakter-eigenschappen. Hij was voorkomend, had meer waardigheid dan zijn vader, maar aan de andere kant was hij erg trots. Hij duldde geen tegenspraak en toonde een onbuigzame wil als het over de handhaving van zijn gezag ging. Zijn vrouw, koningin Henriëtte, die aan het roomse Franse hof opgevoed was, had een grote invloed op hem. Toen hij zich in 1633 in Schotland liet kronen, bleek al spoedig dat hij de anglicaanse eredienst ook in zijn geboorteland wilde invoeren. De latere aartsbisschop Laud keek met verachting op de in zijn ogen minderwaardige Schotse bisschoppen neer. Hij liet dadelijk een altaar in de Abdijkerk van Holyrood plaatsen dat precies de vorm had van een misaltaar. Het hele ritueel verliep volgens de gebruiken van de kerk van Engeland. De eerste stap van de koning was om de Engelse priestergewaden in Schotland in te voeren en de tweede hield de bekrachtiging in van het episcopale stelsel zoals het reeds bestond. De volgende stap zou de invoering van de Engelse liturgie zijn. Machteloos keken de getrouwen in het land toe hoe de verroomsing steeds grotere vormen aannam. In het Parlement gingen stemmen op om deze ontwikkeling een halt toe te roepen, maar de koning en zijn vazallen probeerden deze geluiden door dreigementen te overstemmen. Wanneer zou de uitkomst komen? Zou het wild gedierte de ziel van de tortelduif doden? Was Gods kudde een prooi geworden van de ijdele Absaloms?

Opwekking in Irvine en Kirk of Shorts

Wat Karel I niet kon verhinderen was het werk van de Heilige Geest, Die de

verstrooide kudde bezocht. Het land rondom Irvine vertoonde de vruchten en een opwekking die vijf jaar duurde. En in 1630 werd deze beweging gevolgd door een nog overvloediger oogst in een ander gedeelte van het land. Het was in het plaatsje Kirk of Shotts, gelegen tussen Glasgow en Edinburgh. Enkele adellijke vrouwen bezochten dit dorpje met hun rijtuig dat vlak voor de pastorie tot stilstand kwam, omdat het onderstel brak. De predikant nodigde hen uit om bij hem de nacht door te brengen. De vrouwen, die blij waren met dit aanbod, verbaasden zich over de bouwvallige staat van het huis van de predikant. Zij stelden voor om een nieuwe pastorie te bekostigen waarvoor de predikant hen erg dankbaar was. Hij vroeg op zijn beurt wat hij voor de dames kon betekenen. Het bleek dat de 'ladies' het evangelie liefhadden en achting hadden voor de vervolgte leraars. Zij stelden voor om bij het eerstvolgende Avondmaal enkele predikers uit te nodigen, die hun knieën voor de Baal van het prelatendom nog niet gebogen hadden. En zo verschenen de oude Robert Bruce en de jonge John Livingstone in het kleine dorpje. Vele honderden verzamelden zich in het kerkje en op het kerkhof om de diensten bij te wonen. De aanwezigheid des Heeren was zichtbaar, toen het Avondmaal op 20 juni 1630 bediend werd. De avondmaalgangers waren zo vervuld met ware blijdschap en hemelse vrede dat zij tijdens de nacht die volgde in kleine groepjes bij elkaar bleven en de Heere in een aanhoudend gebed aanliepen. De gemeenschap onder elkaar in Christus was zo diep dat ze de volgende dag niet van elkaar konden scheiden. De behoefte werd gevoeld om de Heere een dankoffer te brengen voor de weldaden die Hij aan hen had bewezen.

Een grote menigte had zich op maandag op het kerkhof verzameld, toen Livingstone met veel vrijmoedigheid de dienst leidde. Hoe voelde hij zich onwaardig en onbekwaam om tot het volk te spreken. Hij bediende het Woord uit Ezechiël 36:25 en 26: 'Dan zal Ik rein water op u sprengen en gij zult rein worden...' Toen hij op het punt stond zijn preek te besluiten, begonnen er enkele druppels regen te vallen. Hij zag hoe het volk zich voor de regen zocht te bedekken en vroeg hen of zij een schuilplaats hadden voor de druppelen van de Goddelijke toorn. Zo werd hij ertoe geleid om nog bijna een uur lang zijn vermaningen tot hen uit te breiden en hen op het hart te binden om tot Christus te vluchten.

Zijn woorden gingen met zo'n grote kracht van God gepaard, dat ongeveer 500 personen tot bekering kwamen. Volgens Fleming was sinds de dagen van de apostelen een dergelijke uitstorting van Gods Geest niet meer voorgekomen. Het was alsof een straal van de Zon der Gerechtigheid het wolkendek van de oordelen over Gods kudde doorbrak. Nu konden Gods knechten weer moed scheppen. 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden.' Was de bestemde tijd nu bijna aangebroken dat de Heere Zich over Zijn Sion zou ontfermen?

Voor Robert Bruce was het einde van zijn aardse loopbaan bijna in zicht. Zijn lichaam was moe en afgetoofd door de vele ontberingen die hij had moeten

ondergaan. Zijn ziel verlangde bij de Heere te zijn. Maar zijn verlangen naar de verlossing van de kerk van zijn vaderland was misschien nog wel sterker. Vlak voor zijn sterven in 1631 was een aantal Godvruchtige predikanten in Edinburgh bij elkaar gekomen, om zich te beraden over de plannen van de koning en de bisschoppen, om het Algemeen Gebedenboek in te voeren. Toen zij hoorden dat Bruce in de stad was en vanwege de zwakte van zijn lichaam zijn kamer niet kon verlaten, gingen zij naar hem toe. Op hun verzoek deed de oude dienstknecht van Christus een gebed. In korte bewoordingen legde hij de Heere de nood van Sion voor. Het was een gebed in de Geest, waarvan de kracht door alle aanwezigen werd gevoeld. En niet alleen in de kamer waar zij bij elkaar waren, maar in alle vertrekken van het huis werd een buitengewone kracht van de Heilige Geest gevoeld. Bruce was een man in de kracht en geest van Elia. Toen hij op een andere keer in gebed vooringing, ontlokte dit de veelzeggende opmerking: 'O, wat een vreemde man is dat, want hij slaat de Geest van God op ons allen neer.' Robert Bruce was een instrument in Gods handen om velen tot Christus te leiden. Hij trotseerde de haat van zijn vijanden en stelde zijn leven in dienst van Gods gemeente, in het bijzonder om de Kroonrechten van Christus te verdedigen.

Het werd voor de jonge kandidaten voor het predikambt steeds moeilijker om zonder de bisschoppen de handoplegging van bevestiging te ontvangen. Sommigen, zoals John Livingstone en Robert Blair, weken uit naar Noord Ierland om zich daar te laten ordenen. Reeds onder de regering van Jakobus weken vele Engelsen en Schotten uit naar het noorden van het 'Groene eiland'. Zij vestigden zich voornamelijk in de graafschappen Down en Antrim. Stewart, één van de Schotse predikanten die waren meegekomen, sprak geen loffelijk oordeel uit over deze kolonisten: 'De meesten van het volk waren ontdaan van Godzaligheid en schenen liever van God weg te vliesen dan Hem te volgen.' De predikanten onder hen behoorden echter tot de meest Godzaligen van de Schotse kerk, zoals Edward Brice, Robert Cunningham en Robert Blair. Hun prediking was niet zonder vrucht. De Geest des Heeren begon in 1626 krachtig te werken en velen kwamen tot bekering.

Toen de Anglicaanse bisschoppen in Ulster de Schotse Presbyterianen begonnen tegen te werken, beraamden Livingstone, Blair en enkele anderen het plan naar Amerika uit te wijken. Vele Engelse Puriteinen, die moesten zuchten onder het gehate juk van aartsbisschop Laud, vluchtten naar de 'nieuwe wereld' en stichtten daar verschillende koloniën. Doch de Heere had anders beschikt. Zodra het schip het ruime sop koos, werd het overvallen door een zware storm, waardoor de reis niet kon doorgaan. De jonge predikers hadden lijdzaamheid nodig om Gods tijd af te wachten. Het zou niet lang meer duren voordat de tijd van bevrijding zou aanbreken. Toen alle hoop bijna verloren was, kwam de redding. De oasen van opleving in Stewarton, Irvine, Kirk of Shotts en op andere plaatsen waren voorboden van het aanbreken van de nieuwe dag. Weldra zou de zon door

het dikke wolkendek heenbreken om het Schotse Sion in zijn oude luister te herstellen. En het tweede huis zou een nog heerlijker gebouw worden dan door de eerste hervormers was neergezet.

De muren van het Jericho van de bisschoppen zouden echter niet zomaar vallen. Koning Karel bepaalde dat het gebouw, waarvan zijn vader de grondslagen gelegd had, nog meer moest worden verstevigd. Hij zou niet rusten totdat de kerk van Schotland zich geheel aan de gebruiken van de Engelse kerk zou aanpassen. In september 1634 besloten de Schotse prelaten een nieuwe kerkorde en liturgie samen te stellen en deze aan Laud en zijn collega's ter revisie voor te leggen. Het nieuwe *Book of Cannons* bevatte ook een aantal strafbepalingen voor hen die zich niet wilden houden aan de nieuwe vorm van de eredienst. En zij die durfden beweren dat het prelatendom on-Bijbels was, werden onder de hoogste trap van de kerkelijke tucht geplaatst. De predikanten werd verboden aparte samenkomsten te houden om de Schrift uit te leggen en niet voorgelezen gebeden mochten niet meer worden uitgesproken. De nieuwe liturgie was praktisch gelijk aan het *Book of Common Prayer* (het Algemeen Gebedenboek) van de Anglicaanse kerk. Toen ook het laatste boek van de drukpers verscheen en alle predikanten gedwongen werden de nieuwe liturgie zonder enig vooroverleg op de Assembly op last van de koning te gaan gebruiken, was de maat vol. Het volk was buitengewoon verontwaardigd over deze tirannieke maatregelen van de koning en de onrust in het gehele land nam met de dag toe.

De 'Stony Sabbath'

Het was zondag 23 juli 1637 dat het 'misboek' in de St. Giles voor het eerst moest worden gebruikt. De kerk was overvol toen Dr. Hanna op de kansel verscheen om de nieuwe liturgie voor te lezen. Tijdens de vroegdienst was er nog niets aan de hand. De voorlezer gebruikte de gebeden uit het *Book of Common Order*, de liturgie uit de tijd van de Reformatie. Bij de voormiddagdienst stroomde het kerkgebouw vol. De aartsbisschop van St. Andrews was bij deze gelegenheid aanwezig. De bisschop van Edinburgh zou preken. En om tien uur verscheen deken Hanna, toen een gemurmel uit de menigte opsteeg en overging in een luid gepraat. De overlevering vermeldt dat een bejaarde vrouw, Jannet Geddes is haar naam, plotseling opstond en Dr. Hanna luidkeels toeriep: 'Schurk, spreekt ge de mis in mijn oor?' waarop zij een voetstoeltje pakte en dit in de richting van de eerwaarde spreker wierp. Vrouwen begonnen hierop te schreeuwen en uitten kreten als: 'Wee! Wee! vanwege deze droeve dag dat zij de paperij onder ons brengen.' De bisschop liep naar de preekstoel om het volk tot stilte te manen, maar zijn stem werd overtroffen door geschreeuw en gejoel. 'Verraders, buikgoden, bedriegers!' klonk het tussen de gewelven door. De stoelen vlogen langs de pilaren in de richting van de prelaten. De stadsregering werd hierop te hulp geroepen om de orde te herstellen. Hellebaardiërs drongen de menigte de straat op. Het gepeupel liep nu in de Highstreet te hoop en gooide stenen door de ramen van het kerkgebouw. Nu kozen de deken en de bisschoppen het hazenpad, achtervolgd door de woedende menigte die hen voor

papen uitmaakte. De gehele stad was in rep en roer toen het nieuwe dienstboek van koningswege werd ingevoerd in het bolwerk van het Schotse calvinisme. Deze zondag ging de geschiedenis in als de 'Stony Sabbath'.

Toen de koning van het gebeuren in Edinburgh hoorde, kende zijn woede geen grenzen. Zijn poging om de liturgie van Laud in te voeren was mislukt. Hij gelastte een straffe discipline en desnoods gewelddadige onderwerping aan het koninklijke decreet. Verzoekschriften van de adel om matiging en intrekking van de besluiten van Londen bleven zonder resultaat. De tegenstand nam steeds meer toe en richtte zich nu op de Kroonraad, die uiteindelijk koos voor de tegenpartij. Het verzet beheerste sindsdien de hoogste regionen van het Schotse landsbestuur. De 'supplicants' waren intussen vertegenwoordigd in vier zogenaamde 'Tables', waarin de vier standen waren afgevaardigd. Deze 'Tables' overlegden op 23 februari 1638 wat hen verder te doen stond. Zij besloten tot een noodzakelijke '*Band of union*', een verbond van de partij die aan het erfgoed van de Hervorming wilde vasthouden. Zij kwamen unaniem overeen dat deze 'Band' zou bestaan uit 'de vernieuwing van het oude National Covenant voor de godsdienst' dat in 1581 door koning Jakobus rechtsgeldig was verklaard.

Vóór de gedenkwaardige zondag in de hoofdstad, die uiteindelijk 'de knuppel in het hoenderhok' betekende, hadden de getrouwe leraars de krachten al gebundeld om het verzet vaste vorm te geven. Mannen als David Dickson en Alexander Henderson traden als de spreekbuis op van de presbyteriaanse partij. Zij spraken met Lord Balmerino en Thomas Hope, de advocaat van de koning, en verkregen hun steun in de oppositie tegen het Gebedenboek. Henderson was aanvankelijk een fel voorstander van de bisschoppen, toen hij predikant in Leuchars werd. De gemeente begeerde hem niet en op de dag van zijn bevestiging moest hij zich via een venster toegang tot het prachtige, in Romaanse stijl gebouwde kerkje verschaffen, omdat de deur hermetisch was afgesloten. Enkele jaren later preekte Robert Bruce in een nabijgelegen parochiekerk. Op de donkere plaats achter in de kerk zat Henderson, toen hij de waardige Godsman op een langzame toon de tekst van de preek hoorde voorlezen: 'Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, die niet ingaat door de deur in de stal der schapen, maar van elders inklimt, die is een dief en moordenaar.' De Heere gebruikte deze woorden om hem in het hart te treffen. Wat was hij anders dan een huurling? Vanaf dit uur schaarde Henderson zich bij de Presbyterianen die niet wilden buigen voor het juk van Londen. De Heere won hem als 'één van de grootste vissen die in het net gevangen werd.' Hij bestemde hem als de leider van de Covenanters om kerk en volk uit het diensthuis uit te leiden.

4. “De muren van Jericho zijn gevallen”

Samuel Rutherford

Een andere ster die weldra zou schitteren in de rij van de Covenanters was Samuel Rutherford. Ongeveer tien jaar lang preekte hij ongestoord het evangelie in het onbetekenende plaatsje Anwoth, in het zuiden van Schotland, totdat hij in 1636 de onderdrukkende hand van het bisschoppelijk regiem ervoer. Bisschop Sydserff van Galloway klaagde hem aan bij de kerkelijke inquisitie, omdat hij onder andere in een lijvig boekwerk de leer van Arminius fel had aangevallen. En Sydserff en Laud waren fervente voorstanders van de leer van de vrije wil. Hij werd afgezet en veroordeeld tot verbanning naar Aberdeen. De anderhalf jaar durende ballingschap betekende voor hem een moeilijke maar ook vruchtbare tijd. Niet alleen dat hij vele brieven schreef, maar vanwege de uitlatende liefde van Christus veranderde zijn gevangenschap in 'des konings paleis'. Rutherford was bedroefd vanwege de toestand van de 'hoerachtige vrouw', de kerk van Schotland, maar toch niet zonder hoop! Zo schreef hij de volgende bemoedigende woorden: 'Om Sions wil zwijg niet en word niet moedeloos, omdat deze vervolging voortgaat. Jehovah is in dit brandende braambos. Laat de wateren zwellen en bruisen, onze ark zal boven het water zwemmen, zij zal niet zinken omdat er een Verlosser is.' Hij was ervan overtuigd dat de verlossing spoedig zou komen. De Heere zou naar Zijn Sion omzien. En in blijde verwachting schreef hij: 'Ik geloof standvastig dat de Heere de oude verwoeste plaatsen en Zijn bouwvallig huis in Schotland weer bouwen zal...' En deze bestemde tijd zou weldra aanbreken.

Op het Greyfriarskerkhof

Het was op woensdag 28 februari 1638, een winterse dag, toen velen in Edinburgh in de richting liepen van het Greyfriarskerkhof. Niet alleen van het gewone volk, maar ook veel adellijke personen en predikanten gingen de Greyfriarskerk binnen. Alexander Henderson, de inmiddels bekend geworden predikant van Leuchars, deed een krachtig en ootmoedig gebed, waarna de graaf van Loudon een toespraak hield. Vervolgens stond een jonge rechtsgeleerde van zevenentwintig jaar op, die een 'schoon perkament' vasthield en onder doodse stilte voorlas wat hierop geschreven stond. *'Wij en een ieder van de ondergeschrevenen protesteren, dat na een langdurig en gepast onderzoek van onze consciëntie in de zaak van de ware en de valse godsdienst, wij nu ten volle besloten zijn in de waarheid door het Woord en de Geest van God. En daarom geloven wij met ons hart, belijden met onze mond, ondertekenen met onze hand en bevestigen voor God en de gehele wereld dat dit alleen het ware christelijke geloof en godsdienst is, die God behaagt, welke aan de wereld geopenbaard wordt door de prediking van het gezegende evangelie en ontvangen, geloofd en verdedigd is door vele en allerlei kerken en rijken, maar in het bijzonder door de kerk van Schotland...'*

Zo begon de plechtige verklaring van het National Covenant, het Verbond dat

Schotland als natie opnieuw zou verbinden aan de God des hemels. Deze aanhef en het vervolg van het eerste gedeelte was bijna letterlijk overgenomen van de 'King's Confession' van 1580. De leer van de Hervorming wordt onderschreven als de leer naar Gods Woord en de roomse godsdienst als vals aangemerkt. Alle tradities, die geen grond vinden in Gods Woord, worden afgewezen. De ondergeschrevenen van dit nieuwe Nationale Verbond 'beloven en zweren door de grote Naam van de Heere onze God dat wij zullen voortgaan in de gehoorzaamheid van de leer en van de tucht van deze kerk.'

En dan volgt een gedeelte dat de jonge rechtsgeleerde, Archibald Johnston of Warriston, zelf had opgesteld. Het is een opsomming van besluiten van het Parlement die weer door de koning zijn bekrachtigd, waarin de leer van de Reformatie werd verdedigd tegenover de godsdienst van de roomse antichrist. En dan volgt het waardige slot dat door Alexander Henderson was geschreven: 'Wij edelen, baronnen, heren, magistraten, predikanten en gewone burgers... belijden hierbij en verklaren plechtig voor God, voor Zijn engelen en voor de wereld dat wij met ons gehele hart toestemmen en besluiten om al de dagen van ons leven gedurig de voorzeide ware godsdienst aan te hangen en te verdedigen (en onthouden ons van de praktijk van alle nieuwigheden die in de zaak van de eredienst van God reeds zijn ingevoerd, noch geven wij onze toestemming voor de verdorvenheden van het algemeen bestuur van de kerk of de ambten en macht van kerkdienaren, totdat deze in vrije assemblies en in het Parlement beproefd en toegelaten zijn)...'

Een gewichtig stuk dat niet zomaar mocht worden ondertekend, zonder vooraf goed te bedenken wat het inhield! Ondertekening hiervan betekende zoveel als een plechtige eedzwering in de Naam van de Allerhoogste God. Vandaar dat aan het einde met nadruk en kapitale letters was aangestipt dat er geen sprake was van enig geweld of dwang, maar dat de ondertekening geschiedde onder aanroeping van de 'levende God, de Doorzoeker van onze harten, Die weet dat het onze oprechte begeerte en ongeveinsde beslissing is, daar wij ons in de grote Dag voor Jezus Christus moeten verantwoorden en onder de smart van Gods eeuwigdurende toorn en onder de schande en verlies van alle eer en respect in deze wereld, smeken wij de Heere op het ootmoedigst om ons door Zijn Heilige Geest te versterken tot dat einde en om onze begeerten en voortgangen met een gelukkige uitkomst te willen zegenen, opdat de godsdienst en de gerechtigheid in het land moge bloeien, tot de eer van God, de eer van onze koning en tot vrede en troost van ons allen.'

Na het voorlezen van dit gewichtige stuk volgde een plechtige stilte die onderbroken werd door de opmerking van de graaf van Rothes of iemand iets tegen de inhoud van het Covenant had in te brengen.

Eén of twee hadden enige bedenkingen, maar deze werden spoedig weggenomen toen een afdoend antwoord gegeven werd. Ook de bekende Robert Baillie was aanvankelijk één van de twijfelaars, totdat ook hij geleidelijk voor de rechtsgrond

van het Verbond werd ingewonnen. De vergadering besefte wel terdege wat ondertekening hiervan inhield. Het betekende een directe afkeuring van de politiek van de koning en in feite een daad van burgerlijke ongehoorzaamheid aan de vorstelijke decreten. De Covenanters streden desondanks voor een rechtvaardige zaak. Zij handelden toch alleen in de geest van de oude Verbonden, die ook door het vorstenhuis waren bekrachtigd? Was de belijdenis van de eerste hervormers in 1560 niet door het Parlement goedgekeurd? Hadden de 'Lords of the Congregation' niet meermalen hun eden gehecht aan de duur verworven zaak van de Reformatie? En was ook het presbyteriale stelsel niet meermalen wettelijk van kracht geworden? Wie kon beschuldiging inbrengen tegen dit 'schone perkament' dat door Lord Warriston met zoveel zorg was onderbouwd door vele besluiten van het Parlement? En toen ook Baillie rust in zijn gemoed kreeg en vrijmoedigheid om zijn handtekening te plaatsen, schreef hij later: '...ik heb nimmer spijt gekregen van deze ondertekening.'

Met opgeheven handen verklaarden de aanwezigen hun instemming met het Covenant en toen volgde de plechtige ondertekening. De handtekeningen van mannen als Montrose, Rothes, Loudon en Cassilis prijken nog onder het eerste document, gevolgd door een aantal edelen, baronnen en afgevaardigden van de diverse graafschappen. En dan zien wij de namen van Henderson en Johnston of Warriston.

Daarna volgen de namen van vele burgers. Tot acht uur in de avond gaat de ondertekening door. Het enthousiasme kende geen grenzen. Mannen en vrouwen gaan de kerk binnen om hun naam te schrijven onder de verklaring van verbondstrouw aan de Allerhoogste. Sommigen doopten hun pennen in hun eigen bloed en schreven bij hun naam: *'Tot in de dood.'*

De overlevering vermeldt dat het gehele kerkhof was volgelopen en dat velen een grafzerk als ondergrond gebruikten om ook hun handtekening te vermelden. En de schrijvers waren naarstig bezig om het oorspronkelijke perkament over te schrijven, zodat vele afschriften hun weg vonden naar vele andere plaatsen tot aan de uiterste hoeken van het land. Wie kon het werk van God keren? Het volk had nu opnieuw openlijk beleden Gode meer gehoorzaam te willen zijn dan de mensen. Hoewel zij hun koning liefhadden en wilden eren, konden zij niet langer met lede ogen aanzien dat hij de duur verworven vrijheden en rechten van kerk en volk met voeten trad.

Livingstone zag met tranen in zijn ogen hoe het volk in Lanark in een geestelijke vervoering het Covenant ondertekende. Het was alsof de Geest van God de harten en pennen in beweging bracht: 'Ik was in Lanark aanwezig en in verschillende andere dorpen, toen op een sabbatdag, na de middagpreek, het Covenant werd gelezen en gezworen en ik kan in waarheid zeggen dat ik in mijn gehele leven, behalve dan op die ene dag in Kirk of Shotts, nimmer zulke bewegingen zag van de Geest van God...' 'Ik zag meer dan duizend personen die op eenmaal hun handen ophieven, terwijl de tranen over de wangen liepen...'

'En het ganse volk stond in dit verbond...' Het was als in de dagen van Josia. De geestdrift kende geen grenzen. Alleen de noordelijke Hooglanden liepen voor het grootste gedeelte niet warm voor de nationale Verbonden. En ook Aberdeen, het verbanningsoord van Rutherford, bleef het bolwerk van het episcopalisme. De 'Aberdeen Doctors' waren niet alleen koningsgezind, maar ook fervente aanhangers van het arminianisme. Het gros van het Schotse volk was echter op de hand van Henderson en de zijnen. 'Groot was de dag voor Israël. Het was een dag waarop de arm des Heeren werd geopenbaard, een dag waarop de prinsen van het volk bijeen gekomen waren om trouw aan de grote Koning, Wiens Naam is Heere der heirscharen, te zweren.' Het genadejaar voor de Schotse kerk was ingeluid en weldra zouden de Balpriesters hun verdiende straf ontvangen.

Henderson wist geen woorden te vinden om zijn blijdschap te uiten voor de weldaden die de Heere Zijn volk had bewezen. 'Dit was de dag van des Heeren kracht, waarop menigten zichzelf gewillig opofferden gelijk de dauwdruppels in de morgen.' In maart van het 'genadejaar' preekte hij in St. Andrews over Psalm 110:3: 'Uw volk zal zeer gewillig zijn op de dag Uwer heirkraft...' Als de Heere Zijn almachtige hand en uitgestrekte arm openbaart, worden zielen ingewonnen voor Zijn geboden. Zo was het Schotse volk gewillig gemaakt om de Heere trouw te zweren. Het was geen nieuw verbond, maar niets anders dan de aloude confessie die nu opnieuw werd onderschreven. Zelfs in een stad in de duistere Hooglanden werd het Verbond trouw gezworen.

Het was in Inverness, waar Robert Bruce jarenlang het evangeliezaad had gestrooid. Ook hier kwamen vele edelen, leden van de magistrat en burgers van de stad bijeen. Andrew Cant hield een predikatie waarin hij vol enthousiasme opriep om de zaak van het zuiden te steunen: 'De Heere roept de groten om hun schouders onder het werk te zetten. Hij heeft in het zuiden gezegd: "Houd niet terug" en gezegend zij God, zij hebben het niet gedaan. Nu zegt Hij tot het noorden: "Geef, breng Mijn zonen van verre en Mijn dochters van de einden der aarde." Dat oude Covenant, eenmaal plechtig gezworen en trouweloos onteerd, is nu gelukkig vernieuwd met zulk een plechtigheid, harmonie, eden en ondertekening, dat ik durf te zeggen: dit was in u, o Schotland, meer werkelijk en waar geweest in deze voorbijgegane weken dan gedurende dertig jaar hiervoor...'

Wat was het antwoord van koning Karel op de handelwijze van zijn Schotse volk? In zijn residentie in Londen volgde hij de ontwikkelingen op de voet. Hij besepte dat het bij zijn onderdanen in het noorden van het Britse rijk bittere ernst was. Ook in Engeland begonnen de Puriteinen zich steeds meer te roeren en nam de tegenstand in het Lagerhuis tegen zijn autocratische politiek en de koers van Laud toe. Wat stond hem te doen? Zou hij de Covenanters met een leger bestrijden? De kans was dan groot dat de Puriteinen door middel van hun steunpunten in het Parlement hun krachten zouden bundelen en samen met hun geestverwanten in Schotland het koninklijk gezag zouden negeren. Karel 1

vond het daarom raadzaam eerst de weg van overleg te bewandelen. In de maand juni, na het zweren van het Verbond in Edinburgh, zond hij de markies van Hamilton als zijn 'Cornmissioner' naar Schotland om de adel tot andere gedachten te bewegen. Intussen bereidde hij een invasie voor, ingeval dat deze pogingen op niets zouden uitlopen. Hamilton probeerde de Covenanters zover te krijgen dat het huidige Verbond zou worden vervangen door de ongewijzigde 'King's Confession' van 1580. De koning was bereid om dit document te ondertekenen, maar de Presbyterianen voelden hier niets voor, omdat het met geen woord repte over het 'prelatendom'. Al de manoeuvres van de koning om de Schotten om te turnen baatten niet.

De Assembly van Glasgow

De plannen van Hamilton werden door de 'Tables' van tafel geveegd. De roep om een vrije Assembly te houden werd steeds krachtiger. De koning kon nu niet langer verhinderen dat de hoogste vergadering van de kerk bijeen kwam en hij werd zelfs gedwongen om in zijn naam de vergadering uit te schrijven, waarbij de bisschoppen werden gesommeerd om als gedaagden te verschijnen. Op woensdag 21 november 1638 verschenen 140 predikanten en 98 ouderlingen in de kathedraal van Glasgow om de Assembly te openen. Hamilton verscheen in veel staatsie ter vergadering en liet al gauw zijn protesten horen tegen de manier waarop de 'moderator', de praeses, werd gekozen. Alexander Henderson werd verkoren tot praeses en Lord Warriston tot scriba. Hun gezag werd door de Commissioner aangevallen omdat zij geen bisschop waren! Overigens, de bisschoppen lieten het afweten, hoewel zij op proclamatie van de koning gedagvaard waren. Hamilton liet aanstonds merken dat hij de Assembly niet gerechtigd vond een oordeel over hen uit te spreken. Nu dreigde 'des konings vriend' het kerkgebouw te verlaten en oordeelde hij dat de vergadering moest worden ontbonden. Henderson drong er bij hem op aan om te blijven, 'zonder zich tegen het werken de vrijheid van de Assembly te verzetten.' Maar Hamilton stond op en verklaarde in de naam des konings de vergadering onwettig, waarop hij de kathedraal verontwaardigd verliet.

Nu kon de Assembly zich ongestoord richten op het doel van haar samenkomen. De eerste stap die zij ondernam was het van geen-waarde verklaren van de zes voorgaande synoden, in het bijzonder die, waarop de beruchte artikelen van Perth waren vastgesteld. Vervolgens waren de prelaten aan de beurt. Eerst hield Henderson een preek over Psalm 110 :1: *'De Heere heeft tot mijn Heere gesproken: Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik Uw vijanden gezet zal hebben tot een voetbank Uwer voeten.'* Hierop sprak hij in de Naam van Jezus Christus, de Koning van de kerk, de afzetting en hoogste trap der tucht uit over de bisschoppen.

Ook veroordeelde de Assembly het 'Book of Cannons' en het gehate dienstboek. In overeenstemming met het nieuwe Covenant herstelde de vergadering de presbyteriale kerkregering, zoals deze voorheen had gegolden. Zo werden de 'Baäls en de Astorets' uit de kerk gebannen.

En tot de edelen die aanwezig waren sprak de voorzitter met ernst: 'Die Mij eren, zal Ik eren.'...Indien u voort wilt gaan, zal de Heere u beschermen, zegenen en uw geloof zal in de dag van de openbaring van Jezus Christus bevonden worden te zijn tot lof, eer en dankzegging.'

Tot slot sprak hij de zegen uit over de stad die de eerwaarde broeders zo gastvrij geherbergd had en uitte als wens dat ook in Glasgow 'het koninkrijk van onze Heere Jezus Christus mocht worden gevestigd en dat de naam van deze stad voortaan zal zijn, "Jehovah-shammah", "de Heere is aldaar". 'En voordat tot besluit de apostolische zegen over de Assembly werd uitgesproken, zongen de broeders Psalm 133: 'Ziet, hoe goede zaak het is om in eenheid als broeders met elkaar te wonen...' Maar Henderson liet de vergadering niet eerder uit elkaar gaan, voordat hij de aanwezigen de gedenkwaardige woorden had meegegeven: 'Wij hebben nu de muren van Jericho omver geworpen; laat hij die deze stad herbouwt zich wachten voor de vloek van Hiël, de Bethlehemiet." En zo', zo tekende Baillie aan, 'vertrokken wij allen met een grote troost en ootmoedige verheuging, terwijl wij ons en onze arme kerk in de armen van onze goede God wierpen.'

Zo had de kerk van Schotland een duidelijke keus gemaakt. De muren van het Jericho van de bisschoppen waren gevallen. Nu regeerden de koningen zij niet meer in de kerk, maar werd Christus tot het Hoofd van Zijn gemeente uitgeroepen. De Kroonrechten van Hem, die jarenlang waren vertreden, werden nu weer in het vaandel van de Schotse kerk opgenomen.

'*Nee tamen consummator*', en *toch niet verteerd*. Dit was het devies dat het zegel van de kerk sierde. Het braambos brandde wel in de hitte van verdrukking en het vuur van beproeving, maar de vlammen konden de gemeente van Christus niet overweldigen. De Heere had Zijn trouwverbond opnieuw bevestigd en Jeruzalem weer in vrijheid gesteld. De vreugdetonen overstemden het geroep van de vijanden. De tempel was opnieuw gereinigd en Sion weer opgebouwd. De heerlijkheid van het huis van God vervulde het land. Het Schotse Jeruzalem was een wel samengevoegde vesting geworden. En de getrouwe knechten baden met Gods ware kinderen: 'Bidt om de vrede van Jeruzalem; wel moeten zij varen, die u beminnen. Vrede zij in uw vesting, welvaren in uw paleizen...'

De 'Bisschoppen-oorlogen'

Koning Karel had geprobeerd de Covenanters met list te vangen, maar nu zijn pogingen niet zo succesvol bleken, richtte hij grof geschut op het presbyteriaanse bolwerk in Schotland dat steeds hechter werd. Vroeg in het voorjaar van 1639 verzamelde hij een leger van 30.000 man dat het land moest binnen dringen. En Hamilton zeilde met een vloot van 5.000 soldaten naar de monding van de Firth of Forth om Edinburgh in te nemen. De Covenanters haastten zich om ook een leger op de been te krijgen. Alexander Leslie, die zijn sporen in het leger van de Zweedse koning Gustaaf Adolf al had verdiend, werd de veldmaarschalk van het nieuwe leger dat opdracht kreeg om de zaak van het Verbond tegen de vijanden te verdedigen. Schotland was nu immers een theocratie geworden. Nu de koning

de verworven rechten en vrijheden niet wilde erkennen, bleef er geen andere weg over dan het land te beschermen. Op het vaandel van het leger prijkte de veelzeggende spreuk: *'For Christ' Crown en Covenant*, 'Voor Christus' Kroon en Verbond'. De meeste soldaten stonden met hart en ziel achter het Covenant. Het was dan ook geen vloekende en zwerende bende van voetvolk, maar in de tenten weerklonk psalmgezing en hier en daar werd gebed en Bijbellezing gehoord.

Beide legers stelden zich aan de oevers van de grensrivier de Tweed op. De soldaten van de koninklijke troepen waren veel minder gemotiveerd dan die van het Schotse leger. Deserties waren daar aan de orde van de dag. De koning was meegegaan en kon met zijn kijker het leger van zijn landgenoten duidelijk waarnemen. Zou het tot een bloedig treffen komen? Op aandringen van Henderson en Lord Warriston, die ook in het legerkamp verbleven, werd besloten de koning een ultimatum voor te leggen. Eerst reageerde de trotse Karel heftig afwijzend, maar later bond hij in. Vooral de sympathieke houding van Henderson had indruk op hem gemaakt. De Pacificatie van Berwick betekende een overwinning voor de Schotten en het einde van de *'First Bishop' War* (de eerste bisschoppenoorlog). De koning ging akkoord met het recht van de kerk om jaarlijks een Assembly bijeen te roepen! Zelfs ouderlingen mochten worden uitgenodigd. Het leek erop dat de koning bakzeil gehaald had. Of was het een tactische beslissing om tijd te winnen?

In augustus van hetzelfde jaar werd de Assembly in Edinburgh bijeen geroepen. De koning was vertegenwoordigd door Traquair, die instructies kreeg om de presbyteriale kerkvorm aan te vallen. Alexander Henderson hield een preek over de raad van Gamaliël. David Dickson werd de nieuwe *'moderator'*. Er ontspoon zich dadelijk een discussie tussen hem en de Commissioner van de koning. De vergadering wilde onomwonden vasthouden aan de besluiten om de bisschoppen af te zetten en het *'Jus divinum'* (Goddelijk recht) van de presbyteriale kerkvorm voor bindend te verklaren. Tot veler verbazing stemde Traquair in naam van de koning in met een besluit van de Assembly om het episcopaat en alle liturgische nieuwigheden te vervangen door de sobere Calvinistische eredienst en kerkregering. Dit was te veel voor de eerwaarde broeders. Een vreugdegeluid weergalmde door het kerkgebouw. Sommigen konden hun tranen van blijdschap niet bedwingen. Vooral de oude veteranen die de jaren van strijd hadden meegemaakt, stortten hun harten uit in dankbaarheid tot God. De oude John Row stond op en sprak met tranen in zijn ogen: 'Ik zegen, ik verheerlijk, ik maak de God van hemel en aarde groot dat Hij met deze arme kerk medelijden heeft gehad en ons zulk een blijdschap en vertroosting heeft geschonken. De Heere make ons eerst dankbaar tegenover onze genadige en liefhebbende God en daarna als gehoorzame onderdanen ook tegenover zijn majesteit.' En de oude John Weymes kon nauwelijks een woord uiten, toen hij geroepen werd om te spreken. 'Ik herinner mij een heerlijke reformatie in Schotland. Ik herinner mij dat de kerk van Schotland een schoon gelaat vertoonde. ...Mijn ogen hebben dit

gezien; mijn ogen hebben daarna een beangstigende afval gezien, veroorzaakt door onze zonden. En ik wenste, voordat mijn ogen gesloten werden, niets meer te zien dan zulk een schone dag als ik nu vandaag tot mijn grote vertroosting mee mag maken en dat onder het gedrag en de gunst van des konings majesteit. Gezegend voor altijd zij onze Heere en Koning Jezus en de zegen van God zij op zijn majesteit en de Heere make ons dankbaar!

Toen Traquair naar Londen terugkeerde en de koning verslag uitbracht, kreeg hij een berisping, omdat hij bij zijn concessies zijn boekje te buiten was gegaan. Karel probeerde te verhinderen dat het Parlement voort zou gaan met de bekrachtiging van de kerkelijke besluiten. De Schotten zonden hierop een delegatie naar Londen onder leiding van Loudon, die de grieven voor de troon bracht. Het resultaat was dat de koning Loudon in de Tower gevangen zette en zelfs zonder vorm van proces tot zijn onthoofding besloot. De markies van Hamilton, die dit ondoordachte besluit vernam, spoedde zich direct naar het paleis en drong zelfs in des konings slaapvertrek binnen om de executie van Loudon te voorkomen. Al verscheurde de koning zijn besluit in stukken, toch tekent het zijn onbuigzame houding tegenover het Schotse volk, dat hij opnieuw aan zijn macht wilde onderwerpen. Een tweede bisschoppenoorlog werd door hem ingeluid en weer naderden de twee legers elkaar.

Inmiddels waren in Londen de gemoederen ook verdeeld. Het Parlement in Schotland was mondig geworden en negeerde het despotisme van de koning. Het Engelse Lagerhuis was al twaalf jaar niet bijeen geweest. De koning kwam vanwege zijn absolutisme in botsing met het Parlement, dat op basis van het aloude 'Magna Charta' een zekere mate van zeggenschap had. De 'Petition of rights' was een verzoekschrift aan de koning waarin deze zeggenschap werd benadrukt. Karel negeerde hun verlangens en regeerde tot 1640 als absoluut vorst, bijgestaan door de gehate Lord Strafford en aartsbisschop Laud. Aangezien de koning zonder toestemming van het Lagerhuis geen leger kon financieren, riep hij het Parlement weer bijeen, want hij had geld nodig voor de oorlog met de Schotten. Dit zogenaamde Korte Parlement willigde de koninklijke eisen niet in, waarop het weer werd ontbonden.

Van twee kanten werd de onaantastbare vorst nu in het nauw gedreven. De Schotten hadden intussen de grenslijn overschreden en zetten koers in de richting van Newcastle. Hun vaandelspreuk was nu 'Covenant For Religion Crown and Country' (Verbond, voor de godsdienst, de kroon en het volk). Leslie was weer opperbevelhebber en leidde het Covenantersleger bij een bloedig treffen in de buurt van Newcastle. De Schotten behaalden hier een overwinning op de koninklijke troepen. Karel, die ten einde raad was, riep opnieuw het Lagerhuis samen. Het zogenaamde Lange Parlement kwam nu niet meer met verzoekschriften, maar stelde eisen samen. De onverschrokken Pym beval het doodvonnis van de belangrijkste steunpilaren van de vorst, Lord Strafford en aartsbisschop Laud, dat kort hierop werd voltrokken.

In 1641 ontwaakte het gehele Britse rijk bij het horen van de schokkende berichten vanuit Ierland. Duizenden protestanten waren op een afschuwelijke manier door de roomse Ieren omgebracht. De eeuwenoude haat tegenover de Engelsen kwam nu tot een uitbarsting. De samenzweerders sloegen onder toejuiching van de roomse geestelijkheid toe en namen kastelen en steden in. Ook onder de Schotse kolonisten vielen veel doden. Zij richtten een ware slachting aan 'onder alle mannen en vrouwen die zij konden grijpen.' Zo werden de protestanten als honden afgeslacht en spoedig was het eiland bedekt met het bloed van de onschuldigen. De gruwelen die werden bedreven waren onbeschrijfelijk. De ware gedaante van Rome kwam meer dan ooit duidelijk openbaar en dit betekende zowel voor de Schotse Covenanters als voor de Engelse Puriteinen om de zaak van de Reformatie niet verder te laten afbrokkelen. Meer dan ooit moesten de vervallen muren worden herbouwd! En het begonnen werk in Schotland moest voortgang vinden.

De oorlog met Schotland werd spoedig beëindigd door de *Vrede van Londen*. Nu probeerde Karel steun te zoeken op zijn geboortegrond. Vooral James Montrose gaf blijk van een grote koningsgezindheid. Argyle en andere Covenanters vonden dat hij hierin te ver ging en zij waren erg verontwaardigd toen bekend werd dat hij in het geheim met nog enkele medestanders een eigen verbond had opgemaakt. Een koningsgezinde houding mocht in geen geval ten koste gaan van de beginselen van het Nationale Verbond. De radicale Covenanters zochten houvast bij de Engelse Puriteinen en wilden met hen gezamenlijk optrekken in hun strijd voor de godsdienstige vrijheden tegen de dwang van het prelatendom. Nu was er in het Lagerhuis een krachtige aanhang van het presbyterianisme. Behalve deze voorstanders van een door classes en synoden geregeerde kerkvorm, waren er de Independenten die de zelfstandigheid van de plaatselijke gemeente propageerden. Deze verschillen maakten de Puriteinen niet tot een hechte gemeenschap. Aanvankelijk waren de Presbyterianen in de meerderheid, maar weldra zou blijken dat de Independenten steeds meer invloed kregen.

Het Verbond van de drie koninkrijken

Koning Karel had voorlopig zijn intrek genomen in het Holyrood paleis in Edinburgh en benoemde Henderson tot één van zijn hofpredikers. Hij bezocht de kerkdiensten en paste zich zoveel mogelijk aan de Schotse vormen aan. Zo probeerde hij hen te paaien met de bedoeling dat zij hem zouden steunen in zijn strijd tegen het Engelse Parlement. De kloof tussen hem en de Puriteinen werd steeds groter. Een burgeroorlog was onvermijdelijk. Het Engelse Parlement wendde zich tot de Assembly van de Schotse kerk en maakte de wens kenbaar om voor het gehele Britse rijk één geloofsbelijdenis en kerkorde vast te stellen. Dit streven was de Covenanters welgevallig. Met enthousiasme ontvingen zij dan ook een afvaardiging van het Lagerhuis. Besproken werd op welke manier de Engelse bisschoppen konden worden afgezet en vervangen door het presbyteriale stelsel.

Maar zij gingen nog verder! De drie Britse koninkrijken moesten een Verbond aangaan in de strijd tegen het prelatendom en de pauselijke macht. Op deze wijze zouden zij sterk staan in de strijd tegen de koninklijke willekeur. Ook Ierland dat voor het grootste deel rooms was, moest in dit nieuwe Covenant worden opgenomen. De macht van Rome moest voorgoed worden gebroken en een herhaling van de vreselijke slachtpartij op het Ierse eiland diende te worden voorkomen. Ook werd besloten, dat een vergadering van godgeleerden in Westminster zou bijeen komen, om een nieuwe belijdenis vast te stellen en te spreken over een eenvormige kerkorde. De Schotten zouden enkele predikanten en ouderlingen afstaan om hierbij behulpzaam te zijn.

Op 22 september 1643 was Londen getuige van een ongewone gebeurtenis. In de St. Margaret's kerk in Westminster waren de beide huizen van het Engelse Parlement, de leden van de bijeen te roepen

'Vergadering van godgeleerden' met Schotse afgevaardigden, bijeen gekomen in een buitengewone vergadering. De gehele vergadering stond met ongedekt hoofd op van de zitplaatsen toen op de preekstoel een perkament werd ontvouwd en op plechtige toon voorgelezen. Het was het nieuwe '*Solemn League and Covenant*', 'het Plechtig Verdrag en Verbond.' 'Wij edelen, baronnen, ridders..., levende onder één koning en van één gereformeerde religie, hebbende voor ogen de eer van God en de voortgang van het Koninkrijk van onze Heere en Zaligmaker Jezus Christus...' zo klonk het door de gewelven van het oude godshuis.

Dit betekende geen afzwering van het koningschap, want ook de trouw aan Karel 1 werd hierbij bezworen. Het was de erkenning van het Koningschap van Christus over de natiën, dat in dit Verdrag tot uitdrukking werd gebracht. Beloofd werd om de voorrechten van de Parlementen te eerbiedigen en te ijveren voor de voortgang van het werk van de Reformatie. Aan het slot werd een plechtige belijdenis gedaan van de zonden van de koninkrijken en Gods genadige verzoening hierover afgesmeekt.

Na het voorlezen van het Verbond gingen alle handen omhoog en zagen de ogen op naar Boven. Toen de stem van enkele oude predikanten werd gevraagd, konden zij hun tranen van blijdschap niet bedwingen. Aller verwachting was van de God van hun Verbond om Zijn Koninkrijk uit te breiden. Alexander Henderson hield een korte toespraak waarin hij gewaagde van de goedertierenheid en trouw van God tegenover Zijn kinderen in het land. 'Wanneer een volk God begint te verlaten, heft Hij Zijn hand tegen hen op en kastijdt hen. Wanneer Zijn volk zich voor Hem vernedert, richt Hij hun handen op, niet alleen door smekingen, maar in een verbond voor de allerhoogste God. Het is Hem welbehaaglijk (en dat is Zijn barmhartigheid en wonderlijk erbarmen) om Zijn hand eerst tot hen te wenden door uit te spreken: "Ik ben de Heere, uw God", zoals wij tot driemaal toe in Ezechiël 20 lezen, en daarna strekt Hij Zijn handen uit tegen Zijn en hun vijanden. Het is het beste werk van het geloof om zich in een verbond met God te verenigen, het beste werk van liefde

en christelijke gemeenschap om zich met het volk van God in een verbond te verenigen, het beste werk van de beste ijver om zich in een verbond tot reformatie te verenigen tegen de vijanden van God en van de godsdienst...'

Had de paus geweten wat er nu in Engeland gebeurde, het zou 'zijn hart doen sidderen, zijn aangezicht doen veranderen, zijn hoofd en mijter doen schudden, zijn ledematen doen ontwrichten en al zijn kardinalen en prelaten zouden verbaasd zijn.... zo hield Henderson zijn gehoor voor.

De vergadering van Westminster, 1643

Kort hierop voegden de Schotse afgevaardigden zich bij het beroemde gezelschap van 120 godgeleerden, dat door het Parlement in Westminster was samengeropen. De meesten behoorden tot de kerk van Engeland. Zij waren voor het grootste gedeelte de presbyteriaanse beginselen toegeedaan.

Behalve enkele Episcopalen die ook waren uitgenodigd en niet kwamen opdagen, behoorden enkelen tot de Independenten en ook waren enkele voorstanders van de erastiaanse kerktucht in hun midden. Dit Convent kwam met tussenpozen tot 1647 bijeen. De meeste zittingen werden gehouden in de 'Jerusalem Chamber' in de Westminster Abbey. De voorzitter, de 'Prolocutor', was Dr. William Twisse. Aanvankelijk begon men met een herziening van de 39 Artikelen van de Engelse kerk, maar toen de Schotten binnen kwamen, werd besloten om een geheel nieuwe geloofsbelijdenis op te stellen. Na maanden van moeizame beraadslagingen verschenen de Confessie, de Grote en Kleine Catechismus en de 'Directory of Public Worship of God', een nieuwe leidraad voor de eredienst. De weinige Independenten, vooral Thomas Goodwin, verweerden zich krachtig tegen de voorstanders van het 'Jus divinum'(Goddelijk recht) van de presbyteriale kerkvorm. En Selden, de verdediger van het erastianisme, roerde zich ook geducht, waardoor de besluitvaardigheid van de vergadering werd vertraagd.

Wie waren door de Schotse kerk afgevaardigd? Vijf predikanten waaronder Alexander Henderson, Robert Baillie, George Gillespie en drie ouderlingen, waaronder Lord Warriston en de graaf van Lauderdale. Zij hadden geen stemrecht, maar hun adviezen hadden grote invloed op de uitkomsten van het theologenconvent. Vooral de jonge George Gillespie nam geen blad voor de mond, al was hij verlegen van karakter. Tegenover de opvattingen van Goodwin en de zijnen wist hij het standpunt van de Independenten op een glansrijke manier te ontzenuwen. En toen Selden zijn erastiaanse ideeën wilde verdedigen, stootte één van zijn broeders hem aan met: 'Sta op, George, sta op en verdedig het recht van de Heere Jezus Christus om door Zijn eigen wetten de kerk, die Hij door Zijn eigen bloed gekocht heeft, te regeren.' En van achter de kathedraal wist hij ook Selden te verslaan, hoewel hij innerlijk beefde. Niet voor niets lag een klein briefje voor hem, met als korte aantekening: 'Da lucem, Domfine', wat zoveel betekent als 'Heere, geef licht.' Kon hij zonder de verlichting van Gods Geest spreken en voor Zijn Koninkrijk uitkomen?

Dezelfde George Gillespie schreef zijn alom geprezen *Aärons Rod blossoming*

(Aärons bloeiende staf), waarin hij *de Kroonrechten van Christus* verdedigde.

Ook de Godzalige Samuel Rutherford viel op door zijn scherpzinnige oordeelvorming. Hij was het die in 1644 zijn geruchtmakende boek *Lex Rex* voor de pers had gereedgemaakt. Het boek dat hem zo gehaat zou maken bij de koningsgezinden. *Lex Rex* of 'Wet en koning', is een verdediging van het recht van opstand tegen een tirannieke vorst. Het bevat tevens een verklaring waarom Schotland haar Covenant in een verdedigende oorlog had beschermd. In dit boek behandelt Rutherford dezelfde argumenten die Knox en Buchanan hadden aangevoerd ten aanzien van de rechten van de natie in het aanstellen en afzetten van haar vorst. Gillespie en Rutherford waren de belangrijkste verdedigers van de zaak van het Nationale Verbond.

Hoe Rutherford dacht over enkel zaken die tijdens de Synode voorvielen, kunnen we lezen in een brief door hem gericht aan Mevr. Kenmure.

Nr. 305. Aan de recht eerwaarde vrouw de markgravin van Kenmure

Mevrouw!

Genade, barmhartigheid en vrede zij u.

Ik verblijd mij te horen, dat uw Hoog-Ed. in een tamelijke gezondheid is; en ik zal bidden, dat de Heere uw sterkte en rotssteen zijn mag. Gewis, Hij heeft u uit de buik uitgetogen, en op Hem bent u geworpen van de borsten af. Ik verzeker mij, Hij zal u niet verlaten, totdat Hij Zijn begonnen werk in u kroont.

Hier is niets dan verdeeldheden in kerk en synode. Want, behalve de Brownisten en Independenten, die onder allen die van ons verschillen, 't naast komen aan degenen, die met God wandelen, zijn hier vele andere sekten, Wederdopers; Libertijnen die voor alle meningen zijn in het stuk van godsdienst; vleselijk en verfoeilijke Antinomianen; en Seekers (zoekers), die voor geen kerkingestelde godsdiensten zijn, maar verwachten dat de apostelen zullen komen, en hervormen de kerken; en dan nog een wereld van anderen, doch allen tegen de kerkregering door ouderlingschappen.

Luther merkte aan, dat wanneer hij trachtte te hervormen, er tweeëndertig verschillende sekten opstonden; van al welke ik heb er maar een deel genoemd, uitgenomen die 'zoekers' genoemd worden, die toen nog niet opgestaan waren. Hij zei, dat God hen zou verbreken, en dat ze weer zouden opstaan; welke beide dingen wij vervuld zien.

In de synode hebben wij nu bijna geëindigd het stuk van *de kerkregering*, en wij zijn handelende van *de macht van de synoden*; ik hoop, wij zijn daarover nabij een eind, en zo hoop ik binnen korte tijd van dit gevangenhuis verlost te worden.

De koning heeft het Vredestraktaat te Oxbridge afgebroken, en hij kleeft aan zijn zoete bisschoppen, en wilde niets verminderen, dan een weinig van de strengheid van hun vierscharen, en een opschorting van de wetten tegen de ceremoniën, maar hij wil deze niet weggenomen hebben.

Dat de wapenen daar in Schotland geen voorspoed hebben, schrijft men hiertoe

aan de zonden van 't land, en in 't bijzonder aan de verdeeldheden en aan velen hun afwijken van de zaak Gods, en aan geen recht te doen tegen bloedige Malignanten.

Mijn vrouw, zijnde hier onder dokters handen, doet haar gediensstige groet aan uw Hoog-Ed.

Dus u bevelende aan de rijke genade van Christus, blijf ik

Uw HoogEds. zeer gehoorzame in Christus,

Samuël Rutherford

Londen, 4 maart 1644

De Engelse 'Civil war'

In de tijd dat de Westminster Assembly vergaderde, was het gehele Britse rijk in een burgeroorlog gewikkeld. Koning Karel I, die niet van zins was zich door de Parlementen de les te laten lezen, verzamelde een leger. In Schotland kreeg hij de steun van James Montrose. Hoewel de laatste het Covenant steunde en bekende een afkeer te hebben van de bisschoppen, verzette hij zich tegen samenwerking met het Engelse Parlement, omdat veel Puriteinen lijnrecht tegenover de koning stonden. Montrose was bereid een leger voor Karel aan te voeren. Nadat het leger van de Covenanters in januari 1644 de grens met Engeland had overschreden om de troepen van het Parlement bij te staan, kreeg Montrose toestemming om in actie te komen. Hij verzamelde een leger, bestaande uit ruwe Hooglanders en Ierse rooms-katholieken. Na de strooptocht van verwoestingen werd hij uiteindelijk door de Covenanters verslagen in de slag van Philiphaugh die op 13 september 1645 werd beëindigd. Inmiddels had het leger van het Engelse Parlement onder leiding van Olivier Cromwell de koningsgezinden een verpletterende nederlaag toegebracht bij Naseby.

Cromwell behoorde sinds 1628 tot het Lagerhuis en zat tussen mannen zoals Pym en Hampden, die voorvechters waren van de vrijheden van het Engelse volk en haters van iedere vorm van tirannie. Reeds bij de slag van Marston Moor in 1644 was hij tot luitenant-generaal van het leger opgeklommen. Hij was een Godvruchtig Puritein, die tot de Independenten behoorde. De invloed van deze groepering groeide met de dag. Zij waren voor het merendeel republikeins en dus anti-koningsgezind. In tegenstelling tot de Presbyterianen, die nog over de meerderheid in het Lagerhuis beschikten, waren zij voorstanders van de tolerantie-gedachte, 'niet alleen ten opzichte van zichzelf, maar ook voor andere sekten.' Niet lang na de slag van Naseby liep de koning over naar het Schotse leger. Dit was niet naar de zin van de radicale Cromwell en het Parlement. Karel probeerde op deze manier tijd te winnen en een wig te drijven tussen de Covenanters en de Engelsen.

Henderson probeerde hem tot het Covenant te bekeren wat echter geen resultaat had. De koning wilde wel concessies doen, maar in zijn hart bleef hij een Episcopaal. Zijn devies bleef: 'Geen bisschop, geen koning.' Uiteindelijk waren de Schotten genooddaakt om hun koning in februari 1647 aan het leger van het

Engelse Parlement uit te leveren. Henderson heeft dit niet meer mee mogen maken. De Heere loste hem op 19 augustus 1646 af en nam hem op in heerlijkheid.

Na een geslaagde ontsnappingspoging probeerde de koning een laatste redmiddel. Op het eiland Wight tekende hij met enkele Schotse edelen, waaronder de hertog van Hamilton en Loudon, het zogenaamde 'Engagement'. Hij beloofde hierin het gezag van het Covenant te eerbiedigen en voor drie jaar de presbyteriale kerkvorm in Schotland te handhaven. Ook zegde hij toe de opkomende sekten te zullen bestrijden, waaronder de Independenten gerekend werden. De edelen verklaarden alles in het werk te zullen stellen om, al was het met behulp van het zwaard, de koning in al zijn rechten te herstellen. De markies van Argyle, de grote tegenspeler van Montrose en belangrijkste vertegenwoordiger van de Covenanters, verzette zich met alle macht tegen het 'Engagement'. Hierin werd hij gevolgd door de Assembly van de kerk, die de handelwijze van Hamilton en de zijnen als verraad aan het Covenant met Engeland bestempelde. Cromwell wist in 1648 Hamilton bij Preston te verslaan en nam de koning gevangen. De puriteinse aanvoerder bezocht Edinburgh, waarbij hem door Argyle een hartelijk welkom werd toegeroepen. Maar spoedig zou blijken dat Cromwell van het in zijn ogen intolerante presbyterianisme niet gediend was.

De presbyteriaanse partij in het Lagerhuis wilde nog wel met de koning onderhandelen, maar de Independenten eisten zijn berechting op grond van hoogverraad. Toen het Parlement Karel weer probeerde te overreden om het Covenant te ondertekenen, zette de partij van Cromwell haar eisen kracht bij. Het leger greep nu onder zijn leiding in en zuiverde het Lagerhuis van de Presbyterianen. Deze daad die de geschiedenis inging als de 'Pride's Purge' betekende in feite een staatsgreep en de eerste stap op weg naar het anti-monarchistische Gemenebest. Nu waren de barrières voor de berechting van Karel 1 verwijderd. De koning werd voor het tribunaal gedaagd en schuldig bevonden aan hoogverraad.

Met afschuw nam Europa in 1649 kennis van zijn onthoofding, waarmee het bewogen leven van deze vorst een einde nam. Cromwell werd een koningsmoordenaar genoemd, maar Godvruchtige predikanten onder de Independenten, zoals Owen en Goodwin, verdedigden deze daad. Zij zagen de 'Civil wars' als een wettige oorlog, onder leiding van een op wettige wijze gekozen Parlement tot behoud van de volksvrijheden. De Presbyterianen gingen hierin in zoverre mee dat zij het koningschap ondanks alles wilden handhaven. De verschillende opvattingen onder de Puriteinen hadden tot een breuk geleid. Als gevolg van zijn koningsgezinde opvattingen moest zelfs een predikant als Christopher Love zijn leven op het schavot eindigen.

De Schotse Covenanters keerden zich heftig tegen de Independenten en veroordeelden de 'koningsmoord'. Het leek er nu op dat de veel geroemde 'Solemn League' tussen Engeland en Schotland uiteen zou vallen. De expedities

van Montrose en Hamilton zetten het Schotse Parlement aan om eerst in eigen gelederen orde op zaken te stellen. De 'Malignants' (de kwaadwilligen) moesten van alle staatsambten en rangen in het leger worden uitgesloten. Deze zogenaamde 'Act of Classes' die in januari 1649 werd uitgevaardigd betekende ook een scherpe afwijzing van het toegeven aan de sekten en de tolerantiegedachte van Cromwell en de zijnen.

De actie van Montrose

In het begin van het volgende jaar landde Montrose in Schotland in een laatste poging om het land voor het huis van Stuart te behouden. Hij moest deze daad echter met de dood bekopen. Zijn leger werd totaal verslagen en hij zelf eindigde zijn leven op het schavot achter de St. Giles in Edinburgh. Vlak voor deze expeditie stak een gezelschap de Noordzee over naar de Verenigde Provinciën. Zij brachten een bezoek aan de zoon van Karel I, die als de verbannen troonopvolger in Breda verblijf hield. Van deze deputatie maakten als vertegenwoordigers van de Schotse kerk ook John Livingstone en George Hutcheson deel uit.

Op het eerste gezicht was de jonge telg van het huis van Stuart een beminnelijk man die met gepaste vriendelijkheid en belangstelling zijn landgenoten te woord stond. De Schotten gaven er blijk van hem als hun koning te ontvangen, mits hij het Covenant trouw zou zweren! Eerst nam hij een wat afwachtende houding aan, maar toen hij hoorde dat de onderneming van zijn vazal Montrose gefaald had, gaf hij te kennen de wensen van de Covenanters voor serieus te nemen. Hij beloofde het *Plechtig Verdrag* van de drie koninkrijken te zullen aannemen, zou allen die onder de tucht stonden van het hof weren en verklaarde zich persoonlijk naar de beloften van het Covenant te willen richten. Dat was veel gevraagd voor de frivole vorst die een liefhebber was van danspartijen en volgens ingewijden een leven van onzedelijkheid leidde. Nu moest hij in Breda de strenge preken aanhoren van hen die hij in zijn hart haatte. Het ergste was dat hij gedwongen werd een verklaring te tekenen waarin hij beleed zich diep voor God te verootmoedigen voor de tegenkanting van zijn vader tegen het Covenant! Als hij dit alles niet deed, kon hij verwachten geen stap op de vaderlandse bodem te zullen zetten. Wat was hij innerlijk geschokt, toen hij kennis nam van de inhoud van de documenten die hij moest onderschrijven. Wel sputterde hij eerst tegen, omdat hij vond dat van hem het onmogelijke werd gevraagd.

Maar Karel II had, in tegenstelling tot zijn vader, geen geweten. De kroon was voor hem begeerlijker dan een eerlijke houding. En hij speelde zijn spel voortreffelijk. De markies van Argyle, nu de machtigste man in het land, was hem welgezind, evenals andere vertegenwoordigers van de hoge adel. John Livingstone was echter bang dat de prins veinsde, vooral omdat bleek dat hij zijn goddeloze leven niet van harte opgaf. Hij doorzag hem, dat hij de Covenants wilde aannemen 'zonder enig bewijs van verandering van zijn hart en zonder zijn vroegere beginselen, raadgevers en vrienden op te geven.' Was het Gods weg dat Karel II op deze manier naar Schotland gelokt werd? Was een huichelachtige belijdenis de Heere aangenaam? Met klemmende zorg wachtte hij de komende

gebeurtenissen af.

Nu leek de weg voor Karel gebaad om hem naar de begeerde troon te leiden. Eerst moest hij het in zijn ogen beruchte document tekenen. De predikant Patrick Gillespie gaf hem de pen en drukte hem op het hart om niet te tekenen als hij niet ten volle in zijn geweten overtuigd was. Maar schijnbaar vastberaden antwoordde hij: 'Mr. Gillespie, ik ben met de verklaring voldaan en daarom zal ik deze onderschrijven.' Men moest eens weten dat hij intussen aan een vriend schreef dat hij vanwege 'de noodzakelijkheid van zijn reputatie' wel moest tekenen, maar dat hij in zijn hart 'een waar kind van de kerk van Engeland bleef.'

Toen bekend werd dat hij in Schotland geland was, kwam Cromwell met zijn leger in actie. Deze doorzag de bedoelingen van de Stuartvorst als geen ander. Zonder te aarzelen, waarschuwde hij de Schotten voor hun nieuwe vorst. Hij was bang dat zij een verdrag met de hel aangingen door deze gewetenloze man te kronen. Hij rukte nu op in de richting van Edinburgh. In aller ijl verzamelden de Covenanters een leger, geheel in de geest van de '*Act of Classes*', dus zonder de '*Malignants*'. Bij Dunbar werden zij door de Engelsen verpletterend verslagen. Behalve de hoofdstad, nam Cromwell Glasgow in bezit, waar hij ook met de predikanten sprak. Deze waarschuwden vanaf de kansel voor zijn liefde voor de 'verdraagzaamheid' en de toelating van de sekten. Onverstoord diende de 'ijzeren' Independent hen van repliek.

Protesters en Resolutioners

Wat hadden deze gebeurtenissen de Schotse Covenanters te zeggen? Waarom moesten zij de slag bij Dunbar verliezen? Was Gods ongenoegen over het land? Wat was er van het *Drielandenverbond* terechtgekomen, nu de broeders van hetzelfde huis, zelfs met het zwaard tegenover elkaar stonden? Vierduizend krijgsgevangenen werden door Cromwell naar Engeland afgevoerd, van wie velen onderweg door ziekte stierven. Slechts 1400 man keerde enkele maanden later terug. Als troost tegenover de smadelijke nederlaag, verheugden velen zich in de komst van de kroonprins. Steeds meer stemmen gingen op om hem zo spoedig mogelijk tot koning te kronen.

Maar er waren ook geluiden die niet zo enthousiast klonken. Een aantal Covenanters had grote moeite met de oprechtheid van de bedoelingen van Karel Stuart. Zij waren van mening dat Gods slaande hand het land had getroffen en zij vermaanden de koning om zich voor God te beproeven, of hij werkelijk berouw toonde voor zijn zonden en die van zijn vader. Enkelen van deze verontrusten, waaronder Patrick Gillespie, Lord Warriston, Samuel Rutherford en James Guthrie, predikant in Stirling, stelden een korte verklaring op, waarin zij hun mening onder woorden brachten. Van gelijke aard was de zogenaamde '*Western Remonstrance*' van 17 oktober 1650, ondertekend door een aantal notabelen en predikanten uit het westen, waarin vooral gewag werd gemaakt van de verhouding van Karel met Montrose en de '*Malignants*'. Waren de laatsten het Covenant niet ontrouw geworden en leden zij in een aantal gevallen geen

goddeloos leven? Was het niet de bedoeling om hen heimelijk weer in hun ambten te herstellen?

Deze protesterende Covenanters worden wel 'Protesters' of 'Remonstrants' genoemd. Hun vermoedens werden bevestigd, toen de 'Act of Classes' door het Parlement werd ingetrokken. Dit waren de zogenaamde 'Resolutions' en de aanhangers hiervan worden wel de 'Resolutioners' genoemd. Zelfs de kerk hechtte haar zegel aan deze besluiten, die funestbleken te zijn voor de zo broodnodige eenheid onder de Covenanters. In het kort kwamen de 'Resolutions' hierop neer, dat van de 'Malignants' die berouw toonden, dezen hun politieke ambten of rangen in het leger weer konden vervullen. Men was bevreesd dat het leger in Dunbar was verslagen vanwege gebrek aan bekwame aanvoerders. Natuurlijk moesten de onder censuur staande 'Malignants' in het openbaar belijdenis doen, alvorens zij weer werden toegelaten. Nu hadden mannen als Middleton deze vernedering er wel voor o.i.e.r, maar het is de grote vraag of zij dit uit een oprecht gemoed deden. De uitkomst heeft laten zien, dat de meesten van hen in hun hart bittere vijanden bleven van het Nationaal Verbond.

Helaas werden de tegenstellingen tussen de Protesters en de Resolutioners steeds scherper. Aangezien de kerk zo nauw betrokken was bij alle politieke gebeurtenissen, ontstond ook binnen haar vergaderingen verdeeldheid. Zo stonden mannen als Rutherford en Blair tegenover elkaar. David Dickson en James Durham behoorden tot de Resolutioners, terwijl James Guthrie en John Livingstone zich bij de Protesters voegden. De eenheid onder Gods knechten was verstoord. Gelukkig waren onder de Resolutioners ook gematigden, maar de felheid van sommigen leidde onherroepelijk tot verkillig in de omgang met elkaar en verharding van elkaars standpunt. Achteraf bezien is het duidelijk gebleken dat de 'Protesters' het bij het rechte eind hadden.

De gedwongen onderwerping van de koning en zijn geestverwanten, als voorwaarde voor herstel van hun waardigheid, had alle schijn van huichelachtigheid. Nooit had men de heiligheid van het Covenant in de onreine handen van deze mannen des bloeds mogen toestaan. Werd Gods Verbond op deze wijze niet ontheiligd? Werd Gods Naam door deze geveinsde onderwerping geen smaadheid aangedaan? Zo gebruikte de koning het Covenant om uiteindelijk van zijn laffe ontrouw blijf te geven!

De kroning van Karel II

Op 1 januari 1651 was het een ongewone drukte in het plaatsje Scone. Karel II werd op die dag plechtig gekroond tot koning over Schotland. De preek voor de ceremonie werd gehouden door Robert Douglas, één van de predikanten van Edinburgh. Sinds de dood van Henderson speelde hij een leidende rol in de Schotse kerk. De tekst van zijn preek was uit 2 Koningen 11:12 en 17: 'Daarna bracht hij des konings zoon voor en zette hem de kroon op...' Het betrof hier de

jonge koning Joas die door de Godvruchtige priester Joadas tot koning over Israël werd gekroond. Natuurlijk maakte Douglas een vergelijking met koning Karel en wees hij hem op het goede begin van deze Joodse vorst, totdat de priester stierf en hij het rechte pad verliet. Zo was het ook gegaan met koning Jakobus die eenmaal het Verbond had ondertekend, maar later ontrouw werd. Zou het zo ook met zijn kleinzoon gaan? Waarschuwend hief de predikant de vinger op, waarbij hij hem de koning Josia en Hizkia als voorbeelden voorhield. En als slot klonk het in het kleine kerkgebouw van Scone: *'Zo volg dit voorbeeld, kleef de Heere aan en verlaat Hem niet. Dan zal de Heere met u zijn en u zegen geven, waarheen u ook zult gaan. De Heere, van Wie wij een zegen verwachten op het werk van deze dag, zij de eer en lofprijzing tot in eeuwigheid. Amen.'*

Hierop was het de beurt van Karel Stuart de eed op de Verbonden af te leggen. Onder doodse stilte hoorden de aanwezigen de plechtige woorden aan. Was het alles oprecht? Had Douglas de vorst niet voorgehouden dat velen aan zijn oprechtheid twijfelden? Was Karel niet genoeg gewaarschuwd? Geknield sprak hij de eed uit, terwijl hij de rechterhand naar de hemel gericht hield: *'Door de Eeuwige en Almachtige God, Die leeft en regeert tot in eeuwigheid, zal ik onderhouden wat in deze eed is vervat.'* Nu was het ogenblik gekomen dat de kroon op zijn hoofd zou worden gezet. De markies van Argyle was de verkoren persoon om dit te doen en leidde hem hierna naar de troon. Zo eindigde deze plechtigheid. Karel was nu officieel tot koning van Schotland gekroond, maar hij kon niet lang in dit land blijven. De legers van Cromwell begonnen langzamerhand de belangrijke steden in te nemen. Het leek er eerder op dat het land een provincie van Engeland zou worden. En de twisten onder de verdeelde broeders namen als maar toe. Waar was Gods tegenwoordigheid in het land? Waar was de uitwerking van de Verbonden die de natie met de Allerhoogste had gemaakt? Was het volk niet ontrouw geworden aan de dure eed die men eenmaal had gezworen? Betekende de veinzerij van de nieuwe koning geen verzwaring van de oordelen die op het land rustten?

De Resolutioners waren van mening dat de eenheid van de natie, gebaseerd op de Verbonden, voorop diende te staan. Vandaar dat zij de koning en de 'Malignants' de gelegenheid wilden geven om zich opnieuw aan het Covenant te verbinden. De Protesters oordeelden dat de eenheid nooit ten koste mocht gaan van de waarheid. Wanneer vermoedens bleven bestaan dat de koning en zijn geestverwanten niet met hart en ziel achter de zaak stonden, moest de grootste voorzichtigheid in acht worden genomen. De zaak van Christus was niet gediend met een huichelachtige belijdenis. Was het te hulp roepen van de vleselijke arm in de strijd niet één van de oorzaken van het ongenoegen van God? Waren er geen ernstige afwijkingen van de oorspronkelijke weg aan te wijzen?

In 1653 verscheen een geschrift met als titel *Oorzaken van Gods toorn tegen Schotland*, vertoond in de recente droeve gebeurtenissen. De vermoedelijke schrijvers waren James Guthrie en Lord Warriston. Het geeft een opsomming van een aantal voorkomende en roepende zonden. Als eerste worden genoemd:

'het grove atheïsme en onbekendheid met God, Zijn Woord en Zijn werken...' Vervolgens de 'afschuwelijke lichtzinnige trant van gesprekken' en 'het verachten en geringachten van Jezus Christus in het evangelie aangeboden (hetwelk wij beschouwen als de voornaamste en moederzonde van de natie...)' Verderop worden opgesomd: 'het verdrag met de koning', in tegenstelling tot zijn vijandig gedrag en de 'openbare Resolutions van de kerk en van de staat, om de partij van de Malignanten eerst in het leger en daarna in de overheidsambten in te brengen...'

De genoemde hoofdzonden worden uitvoerig toegelicht en aangewezen vanuit het Woord van God. Kwam alles niet voort uit een wantrouwen in de 'arm des Heeren' en een niet zoeken van hulp bij Hem alleen? Was het geen vlees tot de arm stellen waar Schotland mee bezig was? 'Zo zegt de Heere: Vervloekt is de man, die op een mens vertrouwt en vlees tot zijn arm stelt en wiens hart van de Heere afwijkt...' Ger. 17:5,6) De kracht des Heeren is niet gelegen in de veelheid van de aanhang, in de sterkte van het leger, maar in het vertrouwen van een Gideon wiens kleine leger de Heere gebruikte om de Israëlieten uit de hand van de Midianieten te verlossen. Waar waren de profeten die de overheden waarschuwden en opriepen tot bekering? Was het aantal getrouwe predikanten niet een handvol? Was het niet nodig om de zonden van de leraars te bestraffen? Aan het geschrift van de Protesters werd dan ook een aanhangsel toegevoegd om ook deze zonden aan te wijzen.

De regering van Cromwell

De 'Public Resolutions' en de onverwachte kroning van koning Karel II konden niet verhinderen dat de kracht van de natie steeds meer verzwakte.

De successen van Cromwell volgden elkaar op. Op 3 september 1651 versloeg hij het leger van de Schotse koningsgezinden bij Worcester. Koning Karel nam de wijk naar Frankrijk en begon een zwervend leven. De Protesters en Resolutioners kwamen steeds meer van elkaar af te staan. De volgende Assembly zette James Guthrie en Patrick Gillespie af, vanwege hun houding tegenover de koning en het Parlement. Het boekje *De oorzaken van Gods toorn* zette bij velen kwaad bloed en verscherpte de tegenstellingen nog meer. Cromwell maakte een handig gebruik van de onderlinge twisten en verstevigde zijn positie. In de praktijk kwam dit neer op een inlijving van Schotland bij het Engelse Gemenebest.

In plaats dat deze gebeurtenissen de leidende predikanten, zoals Robert Douglas en David Dickson, die toch mannen waren van een bijzondere Godsvrucht, tot nadenken brachten, werd de kloof nog meer verbreed. In 1652 waren er twee Assemblies, die van de Protesters en die van de Resolutioners!

Cromwell maakte met harde hand een einde aan deze 'rivaliteit'. Hij liet het volgend jaar de hoogste vergadering van de kerk ontbinden. David Dickson, die de Moderator was, protesteerde toen de soldaten de St. Gileskerk binnenkwamen. 'Wij zitten hier op gezag van Jezus Christus...', waarbij hij verwees naar de besluiten van het Parlement.

Ook de vergadering van de Protesters werd als ontbonden verklaard. Generaal

Monck had instructies om, al was het met harde hand, de vrede in het land te herstellen.

Cromwell had het meeste op met de Protesters, omdat zij de koning niet steunden. De markies van Argyle en Lord Warriston waren op zijn hand. Gods kinderen waren verdeeld en dat niet alleen in Schotland, maar ook in het buurland. Voor Cromwell's vrijheidsidealen moest alles wijken. Hij vond het nationaliteitsbeginsel van Schotland een vorm van dictatuur. God Zelf zou toch Zijn gemeente in stand houden.

'Ik bid u', zo schreef hij, 'dat u en allen die een openbaar ambt bekleden de wonderlijke daden des Heeren erkennen en prijzen mogen tot de eer van God en tot vertroosting en opbouw van Zijn volk.' En toen het Engelse Parlement hem in zijn streven begon tegen te werken, ging hij tot een tweede zuivering over en sindsdien regeerde hij als Lord Protector. Hij had jarenlang gestreden voor de vrijheid van Gods volk, maar nu had hij zelf een dictatuur gevestigd! Zijn bedoelingen waren goed, maar de uitwerking hiervan was meer gericht op zijn eigen macht dan op de Kroonrechten van Christus, zoals de Covenanters die voorstonden. Zo was er in de praktijk weinig of niets terechtgekomen van het '*Solemn League and Covenant*' van 1643.

Ondanks de droeve broedertwisten liet de Heere Zijn gemeente niet in de steek. Al had de kerk haar zelfstandigheid verloren, toch worden de jaren van de overheersing van Cromwell beschouwd als de meest zegenrijke tijd in de geschiedenis. James Kirkton was zelfs van mening dat *'in deze korte tijd meer zielen tot God bekeerd werden dan in enige andere periode sinds de Reformatie...'* *'Zo was de ware godsdienst in die tijd in een zeer goede gestalte en de Heere was in Schotland tegenwoordig, al was het in een wolk.'*

Het evangelie werd op vele plaatsen gebracht. Bijna ieder dorp had een school en bijna elk gezin een Bijbel. De openbare zonden werden bestraft en de Godzaligheid bevorderd. De vreze des Heeren was op veel plaatsen zichtbaar. Zowel onder de Protesters als onder de Resolutioners waren veel gezalfde voorgangers die het evangelie van genade op een rijke manier brachten. In het plaatsje Fenwick, ten zuiden van Glasgow, preekte William Guthrie. In Govan, niet ver daar vandaan, was het Hugo Binning die zijn licht liet schijnen en in Glasgow zelf waren het mannen als James Durham en Andrew Gray die hun krachtige evangeliebazuin lieten horen. En Robert Blair arbeidde met veel zegen in St. Andrews, terwijl Samuel Rutherford als professor aan de universiteit van deze stad veel deed tot de opbouw van Gods Koninkrijk.

Zo was de periode van 1638 tot 1660 een bewogen tijdperk in de geschiedenis van Schotland. De banier van het Covenant schitterde enige tijd in het land, maar werd in de loop van de jaren weer bezoedeld. Het ideaal van de theocratie, van de regering van Christus, die het gehele nationale leven diende te omvatten, was maar voor korte tijd werkelijkheid geworden.

Maar desondanks was de kandelaar van het Woord niet weggenomen. Het was

de in de ogen van de Covenanters gehate Cromwell die de kerk bescherming bood en de strijd en onderlinge twisten tot een einde bracht. De jaren van rust betekenden een ongekende bloei voor de gemeente van Christus.

De verheerlijking van Sion vertoonde zich meer inwendig dan naar buiten. De kandelaar van het Woord was het sieraad van de kerk en de bazuin van het evangelie deed meer kracht dan honderden legermachten bij elkaar. 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden.'

De heerlijkheid van de bediening van Christus schitterde, ondanks de broedertwisten tussen vele Schotse predikanten.

Zo kon Samuel Rutherford in 1651 aan Lady Kenmure schrijven: 'Mensen en schepselen kunnen zich soms tussen ons en Christus indringen: vandaar dat de Heere veel moeite aangewend heeft om alles weg te werken, wat zich tussen Hem en ons plaatst. Thans staan ons geen koningen in de weg, noch legers, noch edellieden, noch rechtbanken, noch sterkten, noch wachters, noch vrome belijders; de allerschoonste en voortreffelijkste dingen in Brittannië zijn verontreinigd en hebben haar luister verloren. Christus, Christus alleen behoudt Zijn groenheid en schoonheid. Hij blijft wat Hij was...'

De luister van het Covenant was maar korte tijd zichtbaar geweest, maar het goud van het evangelie schitterde nog. Hoe lang zou dit nog duren? Aan het bewind van Cromwell kwam plotseling een einde toen hij op 3 september 1658 stierf. Zijn zoon Richard bleek niet in staat om het Britse rijk te regeren. De roep om de terugkomst van Karel II werd nu zowel in Engeland als in Schotland gehoord. Vooral de Resolutioners bereidden zijn komst voor. Had Karel niet de Verbonden gezworen en was hij niet de wettige troonopvolger? De Protesters zagen met angst de komende gebeurtenissen tegemoet. Zij waren verre van enthousiast, na alles wat de afgelopen jaren was gepasseerd.

Vooraf Rutherford was bedroefd over de staat van land en kerk. Zo schreef hij in 1659: 'Een algemene klacht over dodigheid des geestes wordt er bij het volk des Heeren gehoord. Hij die thans aan u schrijft, mevrouw, heeft hierover evenzeer te klagen als iemand anders en hij vreest een hete strijd vóór de afloop van de eeuwen, maar geen nood, zo de Heere slechts alles kroont met de zegenrijke overwinning des geloofs... wij schikken ons naar de tijdsomstandigheden en volgen de burgerlijke beleefdheid. De wachters slapen en het volk gaat verloren door gebrek aan kennis.' De roep om de terugkeer van koning Karel was sterker dan de roep om de wederkeer van de Koning der koningen. Wie vroeg er in Schotland nog naar de weg des Heeren? 'Wij treden met de tijd in onderhandeling, om nieuwe pachtbrieven van lemen woningen te ontvangen. Ziet, Hij komt! Wij slapen en vergeten onze plichten voor het redetwisten over de gang van onze toekomstige verlossing, wat het meeste haast heeft; verootmoediging over een verbroken en begraven Verbond wordt het eerst en laatst vergeten...' aldus klaagde Rutherford.

Zou de ark des Heeren uit Schotland worden weggevoerd? Zou de klacht van de vrouw van Pinehas gehoord worden: 'Ikabod!' de eer is weggevoerd? Of zou de komst van de koning een nieuwe dageraad betekenen voor de zaak van het

Verbond? De juichtonen overstemden nog de klaagzangen, maar zou dit zo blijven? Het ging toch om de verworven vrijheden, om de Kroonrechten van Christus. De getrouwen in het land waren nu gering geworden en spoedig zouden de huichelaren, die de Verbonden ook eenmaal bezworen hadden, openbaar komen. En het overblijfsel zou de komende jaren het doelwit worden van bittere vervolging.

Ook Rutherfords hoop was op deze getrouwe Covenanters gevestigd toen hij aan James Guthrie schreef: '*...Zijn bezworen Verbond zal niet begraven worden. Het valt niet te ontkennen dat wij door eerst het Verbond door daden te verbreken, onze zoete Heere Jezus zwaar getergd hebben. Er zijn evenwel enige weinigen in ons land die hun klederen niet bezoedeld hebben; een heilig zaad, waaraan de Heere genade bewijzen zal, gelijk de vier of vijf beziën in de top van de geschudde olijfboom: hun oog zal gevestigd zijn op de Heere, hun Maker.*'

BRIEF VAN DE WESTMINSTER SYNODE

AAN DE PREDIKANTEN VAN NEDERLAND

Gepubliceerd door Jakobus Koelman

Predikant te Sluis in Vlaanderen

WESTMINSTER SYNODE 1643-1649

Koning James van Engeland (1605-1625) was niet Puriteins gezind. Door diverse maatregelen kregen een Puriteinen een tegenzin tegen de Anglicaanse kerk. Vooral door drie zaken.

- Ten eerste. De koning probeerde het episcopaatsysteem in Schotland weer in te voeren
- Ten tweede. Hij ijverde tegen de strenge onderhouding van de rustdag door een lijst te laten uitgeven van geoorloofde Sabbatsbezigheden, zgn. Book of Sports.
- Ten derde. Zijn troonopvolger was met een Roomse vrouw getrouwd.

Onder Charles I (1625-1649) werd de toestand niet beter. De raadsman van de koning was William Laud, aartsbisschop van Canterbury, die allerlei liturgische vernieuwingen onder dwang oplegde. De Puriteinen werden overal achteruitgezet en de Roomsens met bijzondere voorkomendheid behandeld. De gevolgen konden niet uitblijven. De Schotten sloten in 1638 een verbond (Covenant) om het Catholicisme, dat men bedekt wilde invoeren, te keren.

Het gevolg was een oorlog, die aanvankelijk ongunstig voor de koning afliep. De koning riep een parlement bijeen, dat in 11 jaar niet gebeurd was. Omdat dit zgn 'korte' parlement, voor de koning niet sympathiek was, werd het spoedig ontbonden. De aanrukkende Schotten noodzaakten de koning een parlement bijeen te roepen; 'het lange' genoemd (1640-1644). De staatkundige opstand werd een religieuze. De meerderheid van de parlementsleden was Presbyteriaans en daarom tegen de bisschoppelijke macht. Eerst moest Stafford, de raadsman van de koning, het veld ruimen. Hij werd in 1641 terechtgesteld. Daarna werd William Laud gevangen genomen. Deze had altijd in verkeerde zin op de koning ingewerkt n.l. om tegenover het Presbyteriaanisme het Episcopalisme te steunen. Toen in 1641 de tijding van de Ierse Bartholomeüsnacht in Londen verbreid werd (12.000 Protestanten werden door de Roomsens vermoord) toen tastte men door. De koning werd voor de schuldige gehouden. Het parlement besloot tot

wering van de bisschoppen uit het Hogerhuis. Charles I werd gedwongen dit besluit te ondertekenen. Daarmee werd de bisschoppelijke kerkinrichting als integrerend bestanddeel van de staat terzijde gesteld.

Het Lagerhuis, dat voornamelijk uit Presbyterianen bestond, besloot, sinds in 1642 de opstand uitgebroken was, zelf de kerkelijke zaken te regelen en riep de zgn. Westminster Synode bijeen (1643-1648). Deze begon 1 juli 1643 en eindigde na 1163 zittingen op 22 februari 1649. Zij bestond uit 151 leden en had een beslist Calvinistische neiging. Deze synode stelde samen en publiceerde:

1. De Westminsterse confessie. Oorspronkelijk had men beoogd een revisie van de 39 artikelen, maar onder den invloed van de Schotten ontstond een geheel nieuwe confessie, die zuiver calvinistisch was.
2. Twee catechismussen, een grote en een kleine.
3. Een nieuwe liturgie (directory for the public worship of God).
4. Een nieuwe kerkorde (form of presbyterial church).

Toen de Westminster Synode aanving, geleek het alsof de bisschoppelijke Engelse Staatskerk vervangen zou worden door een Presbyteriale staatskerk. Tijdens de zittingen kreeg een andere partij een behoorlijk grote aanhang, n.l. de Congregationalisten of Independenten.

De afgevaardigden van Schotland deden alle moeite om de Presbyteriale Kerkregering gestalte te geven. Daarbij kregen ze belangrijke Independentische leraars tegenover zich. Zoals: Goodwin, Borroughs, W. Greenhill. Later voegde de beroemde dr. John Owen zich ook bij de Independenten.

Het Engels Parlement richtte een verzoek aan de Algemene Synode van Schotland om afgevaardigden te sturen.

De predikanten waren: Alexander Henderson (1583-1646); Samuel Rutherford; Robert Baille (1602-1662) en George Gillespie (1613-1648). De ouderlingen waren: Joh Maitland hertog van Lauderdale, - werd later afvallig en is door Donald Cargill met de ban afgesneden in 1680 - (1616-1682); Sir Archibald Johnston, van Warriston (1611- opgehangen 1663).

Daar werden later aan toegevoegd: John graaf van Loudon (1598-1663) Archibald Campbell, markies van Argyll (onthoofd 1661) John Balmerino; Robert Meldrum. Charles Erskine en George Winrham.

De Schotten weigerde het lidmaatschap van de Synode; zij kregen adviserende stem.

De invloed van de Schotten was niet zonder betekenis. Rutherford behoorde bij de commissie die de eindredactie vormden van de *Kleine Catechismus*. Rutherford heeft zelf ook een eigen Catechismus uitgegeven. Deze verscheen in Nederland in 2004.

De Schotse afgevaardigden op de Westminster Synode onderhielden contact met de classis Walcheren. Robert Baillie, hoogleraar theologie te Glasgow zocht steun

bij de gereformeerde theologen in Nederland inzake de Presbyteriaanse (Gereformeerde) kerkregering. De contacten werden onderhouden via William Spang, geboren te Glasgow, vanaf 1630 predikant te Veere en vanaf 1652 te Middelburg. De Schotse gemeenten waren aangesloten bij de classis Walcheren van de Nederlands Hervormde gemeenten. Een ander predikant die de Presbyteriaanse kerkregering verdedigde tegen de Independentische visie was ds. Willem Apollonius.

Kopie van een brief die de Synode zond aan de Kerken in Nederland.

(Deze brief heeft Jakobus Koelman toegevoegd aan de uitgave van al de Brieven van Samuël Rutherford.)

De nvolgende brief is wel niet afzonderlijk van **Mr. Rutherford** alleen ingesteld, maar zijn adem heeft er nevens anderen overgegaan, en hij spreekt er ook in nevens zijn mede-afgevaardigden. Het is een brief, die de grote en vermaarde Synode te Westminster in het jaar 1644, op bevel van 't Parlement van Engeland, door haar afgevaardigden heeft doen schrijven aan de predikanten van Nederland, teneinde dat door middel ervan, de inhoud daarvan zou komen tot al de gelovigen van ons land. Doch tot op deze dag heeft men, immers zoveel mij bekend is, dat kostelijk juweel nooit in 't licht gegeven.

Doch de Zeeuwse kerken van het eiland Walcheren, dat ik tot haar billijke lof en roem graag verhaal, hebben door haar afgevaardigden op een zeer beweeglijke en christelijke wijze in een Latijnse brief daarop geantwoord, die gedrukt staat voor aan het boek van Guielmus Apollonii, predikant te Middelburg, genaamd: "Consideratio quarundam Controversiarum", enz.

Het is in een bijzondere voorzienigheid Gods geschied, dat mij deze Synodale brief, met de eigen handen van de Deputati Synodi ondertekend, is ter hand gekomen, door een die ze had gevonden, ingelegd in een van de verkochte boeken van de Professor Scotanus te Franeker. Ik dacht, dat het niet onnut noch ontijdig was die nu bij Rutherfords brieven aan de dag te brengen, omdat hij nevens de andere gedeputeerden van de Synode, daarin tot de Nederlandse leraars en kerken spreekt; en omdat daardoor nadere opheldering en bevestiging wordt gegeven, van 't geen Rutherford in deze brieven zo dikwijls vermeldt, en met vele klachten aanhaalt van de snode handel van de bisschoppen, van hun opdringen van menselijke vonden, feestdagen, formulierdienst, plechtigheden, enz.

De Synode zond ook nevens deze brief een afschrift van dat heerlijk *plechtig nationaal verbond van de drie koninkrijken*, hetwelk ik niet nodig achtte, hierbij te voegen, hebbende over ettelijke jaren het gesteld in de "Punten van Reformatie", waar het te lezen is.

Zeer eerwaarde mannen, en zeer geliefde broeders in Christus.

Wij Theologen en anderen, die door de overheid van het nu zittende Parlement in Engeland tot een Synode vergaderd zijn, samen met degenen, die de Algemene Vergadering van de Kerk uit Schotland heeft afgezonden, groeten ulieden met alle behoorlijke eerbiedigheid in de Heere. Wij hebben reeds lang geloofd, dat die beker, welke de wrekende hand Gods ons heeft gegeven uit te drinken, en allerlei zwarigheden, onder wiens last ons Brittannië zucht, en bijna verzonken is, in ulieder oren geklonken heeft. Ja, wat meer is, omdat de dienaren van de Satan niets algemener is, dan, terwijl zij overal door bedriegerijen en leugens bescherming voor hun boze stukken zoeken, de pogingen van anderen, om de Kerk te zuiveren, die zij verontreinigen, en de vrijheid te beschermen, die zij met voeten treden, op alle plaatsen zwart te maken, zo kan 't gebeurd zijn, dat zij door hun uitgezondenen ook ons bij ulieden op het allerlelijkst afgeschilderd hebben. Zo vrezen wij dan, dat wij wegens ons tot nog toe diep stilzwijgen aangaande de rechte, hoewel ellendige, staat van de zaken in Engeland, eensdeels onze eigen onnozelheid, anderdeels ulieder aller verwachting niet voldaan hebben. Maar vergeeft het, dat bidden wij, zeer lieve broeders, aan ons, die door de beker van de bezwijming bijna tot verbazende ongevoeligheid dronken zijn, en met de grootste benauwdheden dagelijks tot op deze ure worstelen, vergeeft het, zo wij in een plicht, die wij ulieden zo schuldig zijn, en die ons zo nodig is, al te traag zijn geweest.

Laat het ons eindelijk eens geoorloofd zijn, onze volle borst in de schoot van de vrienden te ontlasten; laat ons toe te verhalen, wat slag, of zullen wij zeggen dodelijk verderf? de aanhang van de antichrist dit eertijds zeer bloeiend koninkrijk heeft toegebracht. Zij, zij zijn het, die na vele hinderpalen gelegd aan de hervorming, na vele afhoereringen naar het pausdom, eindelijk zo sterk geworden zijn, dat indien de Almachtige Vader ons niet nabij is, en beschermt, Wiens oordelen van ondoorzoekelijke orde, en Wiens ontfermingen ontelbaar zijn, zo schijnt een geheel verderf ophanden te staan.

Hoeveel dit adderengebrouwsel ettelijke vijf jaren herwaarts tot de ruïne van andere kerken, die met recht gereformeerde genoemd worden, met opzet toegebracht heeft; wat de geruïneerde Paltz, en het verraden en verloren Rochel aan hen schuldig is geweest; hoe gauw het de zwarigheden heeft gevoed en vermeerderd, die het ondertussen de genezende hand scheen te lenen; dat heeft ulieden allen tezamen ten dele de reden, maar ook ten dele 't gevoelen zowel geleerd, dat ons spreken daartoe niet nodig is. Insgelijks oordelen wij dat voor

niemand onbekend is, de bijna dodelijke haat, welke die soort van mensen ulieden toedraagt, terwijl de meesten ervan aan al ulieder Kerken hebben durven een plaats en deel onder de Kerken van Jezus Christus weigeren, omdat namelijk het bisdom de kerk maakt, en het priesterschap, zo men 't mag zeggen, de eigenlijk genoemde predikdienst.

Wij zijn verzekerd, dat die ondeugendste partij zover bij ons in deze drie rijken toegenomen is, dat zo wij al de aanwas van de paapsen, en het afnemen van de zuivere godsdienst ten volle zouden willen verhalen, wij niet een brief, maar een boek zouden moeten schrijven. Want is er wel iets zodanigs, dat zij niet ettelijke malen heeft ondernomen? Ja dat ze niet in enig deel uitgevoerd heeft? Wij hebben, helaas, al te veel bewijzen daartoe bij de hand; de snode opschorting van goede wetten, die onze vaders tegen de papisten maakten; het genoegzaam onrechtvaardig verbond van de rechters, opdat ze geen rechtvaardig vonnis zouden vellen tegen de doodschuldige priesters; de bevrijding van de Jezuïeten uit hun gevangenissen, het verdragen van de kloosters niet alleen van Ierland, maar ook van Engeland; nadat ze allerlei buitenlandse kweekscholen met onze inboorlingen gevuld hadden. De belhamels van de papisten heeft men in weerwil van de wetten, die zo klaar en zo machtig velen zijn, zelfs in het hof, en tot de hoogste waardigheden laten opkomen, en anderen zijn begiftigd met de hoogste onstrafbaarheid, terwijl degenen, die hen voor 't gerecht riepen, als een zwarte kool waardig, gevonnist werden. Men heeft van hier over de Alpen gelastigden afgezonden en van Rome zelfs zijn er boden ontvangen, met welke ook raadplegingen gehouden zijn; eindelijk dezulken die Rome allertoegenegenst waren, zijn begunstigd; terwijl de dienaren des Evangelies, en de ijveraars daarvoor, de allerzwaarste last van vervolgingen zijn opgelegd.

Deze dingen nu waren openbaar, en klaarder, gelijk men spreekt, dan de middagzon. Waardoor het gebeurd is, dat de predikers samen met de bisschoppen, die de Italiaanse boeleerster betoverd had, begonnen zijn 't volk dezelfde zuurdesem in te planten, en bijna het gehele onkruid van 't pausdom, indien u de pauselijke oppermacht daar uitneemt, door geheel Engeland te zaaien, nieuwe plechtigheden in de godsdienst in te voeren, 't gewone volk tot bijgeloof aan te drijven, de weerstrevenden proces aan te doen, en zichzelf, namelijk zij die menen dat Godzaligheid een gewin is, in de schoot van de roomse paus te begeven.

Ondertussen zijn de monden gestopt geweest van diegenen, die gewetenszaak maakten van de plechtigheden in Italië geboren, op te volgen, of dat ondeugende boek te lezen, namelijk waardoor het volk geleerd werd, met spelen, die op geen dag geoorloofd zijn, indien de Kerken, die wij gereformeerden noemen, recht oordelen, zelfs 's Heeren dag te verontheligen. Wat zullen wij verhalen van vele duizenden, zowel leraars als Godzaligen onder het volk, die om deze oorzaken gedwongen zijn ballingschap te ondergaan, of te verkiezen? Aan welke enige de eindpalen van het vergelegen Amerika en aan ettelijke andere de plaatsen van ulieder gebied een aangenaam verblijf gegeven hebben.

Ons lust, nadere dingen aan te roeren. Men is tot die stoutheid gekomen, dat ze geheel Schotland met een nieuwe muurbreker aan boord zijn gekomen, te weten, met een boek bevattende een Liturgie, en met een ander, begrijpende kerkelijke Canones, beide vervuld met een mengelmoes van roomse plechtigheden en kerkgewoonten. Wanneer dat volk die boeken, naar hun gewone Godzaligheid, had verworpen, gaan ze zijn koninklijke majesteit, helaas! daartoe overhalen, dat hij hen niet alleen schuldig verklaart aan de misdaad van gekwetste majesteit, maar ook terstond een zeer groot leger tegen zijn eigen volk op de been brengt, om hetwelk te onderhouden de gehele partij van de paapsgezinden, hun hulp tegelijk, en hun middelen niet minder openlijk, als overvloedig toegebracht heeft. Indien de voorzienigheid des Allerhoogsten niet was uitgekomen, door de krijgsmacht van de Schotten kloekmoedig te maken, en het ongelijk hen aangedaan, in 't openbaar te brengen; indien die niet dit grote en snode werk tegengestaan had, door deze Parlementsvergadering zo tijdig samen te roepen, opdat ze voor de onnozelheid van hun broederen, en voor de vrede van de koninkrijken zouden zorg dragen, ons Brittannië zou reeds lang omgekeerd zijn geweest in een Akeldama, en de ene natie zou in de andere zijn broederbloed getriomfeerd hebben. Want dat hadden die ondeugende mensen in de zin, dat was hun wens. Maar het geliefde de Allerhoogste en goedertierenste God, zodanig de openbare raadslagen en handelingen van beide die volkeren nabij te wezen, dat wij de koninkrijken nu aaneengehecht hebben gezien, die zij willen verdeeld hebben; ja er was bijna op geheel Engeland een geest van bekering, en van naar een beter staat te snakken, gekomen.

Inzonderheid hadden de HoogEerwaarde Raadsheren een zeer Godzalige begeerte bevangen, om het huis des Heeren te verbeteren, en te zuiveren. En daaruit hadden wij ellendigen bijna niet anders begonnen te hopen, dan dat de winter ver voorbij ging, en dat het welvaren met de vrede samen wederkwam.

Maar waarlijk, 't geen wij niet mogen zeggen zonder nieuwe zuchtigen, voor ons was wat anders, helaas! vrij wat anders bestemd; want die onze God, die tevoren ons als een allengs invretende mot was geweest, heeft onlangs de gedaante van een brullende leeuw aangenomen; 't geen wij door de schrikkelijke menigte van onze zonden verdiend hebben; ja ook, indien wij tot de ondergang toe met voeten vertreden worden, zullen wij Zijn gerechtigheid roemen, Zijn roeden zullen wij kussen, en eindelijk Zijn heilbrengende hand verwachten.

Hoe het ook zij geweest, laat de christenwereld dit weten, dat diezelfde partij, die de moeder is geweest van de vorige ruïnen, ook de voorbrengster is geweest van deze laatste ellenden. Noch haar ondernemingen tegen Schotland, noch het vastgestelde voornemen, van de tegenwoordige Parlementsvergadering om te hervormen, hebben haar in het minst niet van haar aangevangen werk afgeschrikt; ja zij hebben zeer onlangs nieuwe moed genomen, en veel wijder vorderingen dan tevoren gemaakt. Het is te veel, dat ze in Ierland de allerwreedste opstand verwekt hebben, boven allen die ooit onder de zon zijn

geweest: als in dewelke, indien men papisten, over die zaak roemende, geloof mag geven, uit een provincie, en dat binnen weinige maanden, meer dan honderdduizend protestanten gesneuveld zijn.

Maar 't is veel meer, dat ze in Engeland 't hart van de goedertierenste koning vervreemd en afkerig gemaakt hebben van zijn allergetrouwste raad, nadat die aan de voornaamste van hen, in plaats van de galg, die zij verdiend hadden, de roede getoond had; en dat ze hem overreed hebben, nadat hij gepoogd had, zelfs in de grote raad ettelijke voortreffelijke raadsheren door gewapende hellebaardiers gevangen te nemen, zich van 't Parlement te onttrekken, ja, ook een leger te werven. Welk leger wel scheen, gelijk zij in de eerste beginselen van zo'n groot kwaad hebben willen voorgeven, uit enkele protestanten bijeengebracht te worden; hoewel ook toen ter tijd voor de papisten, voor welke de geheime raadslagen openbaar zijn geweest, niets algemener was, dan en hier, en elders gebeden te doen, opdat dat werk gelukkig en voorspoedig mocht zijn, dat ten goede van de katholieke zaak werd betracht, en dan openlijk genoeg te belijden dat de hunnen zich moesten schuilhouden, totdat de mannen van onze godsdienst, indien maar van onze, ja van enige godsdienst, zich in deze zaken zouden ingemengd hebben, zonder enige hoop van terug te keren, dat ze alsdan tijdelijk moesten te voorschijn komen; met welke raad waarlijk de uitkomst is overeengekomen. Want nadat die schijnprotestanten, onder het schone voorwendsel van 't koninklijke voorrecht; van de voorrechten van het koninkrijk en van de zuiverste godsdienst, hebben begonnen de oorlog en wapenen ter hand te nemen, hoewel een groot getal van die genoemde protestanten vóór deze beroerten, behalve aan enige mindere misdaden, ook aan verraad en opstand schuldig verklaard werden, en anderen zich niet minder schuldig gevoelden, bij dewelke met recht ook de ondeugende Clergie met haar discipelen moet gerekend worden, zo zijn de papisten, die tot nog toe geen geweld aangedaan zijn van het leger van de koning, terwijl ondertussen de protestanten, ook die onze zaak niet zeer begunstigen, vreselijke dingen hebben moeten lijden, door een koninklijk geschrift, en door beloften van de prijs van de wapenen zo zij verloren werden, te betalen, aangemoedigd, om de wapenen aan te vatten, ettelijke van de voornaamste van de papisten zijn ontboden, om het bevel te voeren; eindelijk heeft 't gehele vals-katholieke volk met samengevoegde krachten, genietende hun bijgeloof ook tot viering van de Mis in verschillende plaatsen, en uit de overzeese verblijfplaatsen, die zij met ijdele en geheel onwaarachtige redenen bedrogen hadden, met geld en soldaten, en allerlei krijgsgereedschap voorzien, van alle kanten op een uitnemend wrede wijze gewoed, tegen allen, die de ware Godzaligheid en de hooggeduchte raad aankleven, en dat door roven, plunderen en doden.

Het hof, dat bij ons het eerste en hoogste erkend wordt, bemerkende, dat deze snode werktuigen van verkeerdheid zich met gewapende hand beschermden tegen de gestrengheid van onze wetten, die met recht tegen hen gedreigd was, en dat ze zeer boze raadslagen voortzetten, heeft naar die vlijtigheid, welke bij hen is,

zo vlug als 't mogelijk is geweest, getracht, de vloot en de grensplaatsen van 't koninkrijk in veilige stand te stellen, en ook voor de wet en vrijheid, maar inzonderheid voor de godsdienst zelf, die alle in 't uiterste gevaar waren, van verloren te gaan, zorg te dragen. Voorts is er bij onze vijanden zo'n loosheid gebruikt, door de schijn te geven, of liever, zodanig is de rechtvaardige gestrengheid geweest in onze vertoornde Vader, wegens het kwaad gebruik van onze langdurige vrede, dat het ons tot nog toe niet gegeven is, hoewel wij ettelijke malen onze verzoeken en tegenwerpingen daartoe hebben gedaan met behoorlijke vernedering van de gemoederen, en waarheid van de woorden, de allerheiligste majesteit van onze Heer Koning uit hun schelmachtige handen weer te krijgen, of hun de welverdiende straffen op te leggen; ja tot op deze dag wordt het zwaard door het vlees van de Engelse vet, en door hun bloed dronken gemaakt. En opdat er misschien niets mocht schijnen te ontbreken aan de menigte van onze ellenden; zo hebben zij niet lang geleden teweeggebracht, dat die barbaarse en bloedige hoop van rebellen in Ierland niet alleen met de titel van Rooms Katholieke onderdanen nu in de wapenen, enz. vereerd wordt, maar ook verworven heeft, wanneer zij tot het uiterste gebracht waren, te weten door de koninklijke genade, behalve een stilstand van wapenen voor twaalf maanden, macht om te behouden hetgeen zij verkregen hebben, en vrijheid om elders vandaan wapenen en geld te bezorgen, ja ook om tot zijn majesteit te komen door henzelf, of door afgezondenen, opdat ze te gereder mogen zijn, zo om 't overblijfsel van de Protestanten daar uit te roeien, als om herwaarts over te komen, gelijk ze al begonnen zijn, om die bloediger handel onder ons te oefenen, waaronder onze broeders elders zo grotelijks gezocht hebben.

Dit is de zwaarigheid. die ons hier drukt; dit is de staat van de republiek. Doch ziet, in het midden van deze stormen is door de zeer eerwaarde raadsheren van de beide Huizen van het Parlement, deze Synode bijeen geroepen, om de tempel des Heeren door hun raadsragen te verbeteren, en de zuiverheid van de godsdienst te beschermen; het oogwit van welke Synode zij gewild hebben dat zijn zou, het heilige canonieke Woord tot een regel te maken, en naast Gods eer, te bezorgen een allernauwste vereniging met de beste gereformeerde kerken, en zoveel mogelijk is een eenvormige godsdienst in deze drie koninkrijken. Doch ook hebben de tegenpartijders 't gemoed van de goedertierenste koning tegen ons ellendigen opgehitst, terwijl wij met dit werk met ons gehele hart bezig zijn. Daarenboven hebben wij door de oprichtende en behulpzame hand van Christus, wiens werk dit is, met blijdschap enig fundament gelegd, gedachtig aan het woord van de profeet: Wie veracht de dag der kleinere dingen?

En aldus hebben wij eindelijk, zeer eerwaarde en tegelijk geliefde broeders, ulieden het erbarmelijk aangezicht of liever een schaduw van de Engelse zaken voorgehouden, want wie kan het aangezicht recht aftekenen? dat de rechten bijna verloren, de goederen geroofd, de huizen geplunderd, en het bloed overal gestort is, opdat wij nu ook van andere dingen, hoewel ook dierbaar, niet melden.

Indien God wil, dat onze lichamen zullen neergeworpen, en onder de voeten van de vijanden vertreden worden, de wil des Heeren, de wil des Heeren geschiede. Mocht het maar gebeuren, dat de Kerk van Christus die nog overig is, van de woedingen van de antichrist door ons bloed gelost werd, hoe overbodig, hoe graag zouden wij het storten? Maar omdat 't geloof van de Protestanten, waar zij ook mochten zijn, in gevaar is, omdat al Christus' heiligen het gevaar over 't hoofd hangt, zo is dat, ja dat hetgeen, dat ons enig beangstigt; omdat wij weten, dat in de vijanden een onuitblusbare toorn is, en die geenszins door ons bloed zal verzadigd worden; want hij is tegen ons niet ontstoken voor zoveel wij zondaars, maar voor zoveel wij volgers van de waarheid zijn, en liefhebbers van de zuiverheid, naar welke wij dagelijks haken. Indien God ons eens hun tot een roof zal overgegeven hebben, o, wat zullen dan al degenen, die in deze verdrukte landen 't merkteken van 't beest zullen verwerpen, terstond schrikkelijke duisternissen en nauwe banden ondergaan? En niet alleen daar, maar zij zullen ook ongetwijfeld elders door al de gereformeerde kerken in Europa 't zelfde boze kwaad ter hand nemen. Gijlieden weet zeer wel, hoe groot de grimmigheid zal wezen van het beest, dat uit de afgrond opkomt, en van de vrouw die van het bloed van de martelaren dronken is, voor deszelfs dodelijke uitgang, tegen die maagdelijke menigte, die het Lam volgt.

Wat belangt de Schotse natie en kerk, die zijn wel zeer volvaardig geweest, om deze bovenmate, boven nature brandende vlammen te blussen, zij hebben na de ootmoedigste verzoeken, tegenwerpingen en verklaringen, waarmee zij zijn koninklijke majesteit aangezocht hebben, zich eindelijk ook tot middelaars aangeboden, om de vrede voor de broederen te bezorgen. Maar nadat dit alles niet geholpen heeft, en in de wind geslagen is, zo hebben zij met de Engelse kerk en het volk een openlijk verbond gemaakt. Ja zij hebben ook besloten, voor de behoudenis van beide naties, en voor de godsdienst, die zij belijden, en door de algemene vijand besprongen wordt, ook tot bewaring, zoveel in hen is, van hun ingeboren monarch, en van zijn rijken, gelijk te lezen is in de onlangs uitgegeven Verklaring in het plechtige verbond van de drie koninkrijken, door welke schriften gewis allen wijze, en tot Christus welgenegen lieden zeer klaar kunnen weten wat zij in de zin hebben, de wapenen aan te nemen, en hun troepen bij die van hun broederen te voegen. Daarenboven hebben zij ook, omdat de grote Raad van Engeland dat verzocht had, ons hun afgezanten hier gezonden, opdat te beter in beide de volkeren dezelfde vorm van godsdienst zou bevorderd worden. Doch voor ons, die deze zending bekleden, is nauwelijks iets gemakkelijker te beschouwen, dan met onze ogen te zien, dat er door zo'n recht-eerwaarde vergadering van wijze, geleerde, en vrome theologanten, de fundamenten van Gods huis gelegd zijn, niet alleen in de zaak van het geloof, maar ook in de regering van de kerk. En derhalve hebben wij het onze plicht geoordeeld, voornamelijk na het aangeaan verbond, waardoor wij ons tot deze plicht zeer verbonden rekenen, tegelijk met hen, de vergelegen kerken van Christus gewisse kennis te geven van de tegenwoordige toestand van de Engelsen, opdat alzo en de

misvattingen en de bedriegerijen mochten tegengegaan worden.

Wat is er nu overig, dan dat wij in deze zeer gevaarlijke stand van de zaken, welke ons een algemene ondergang dreigt, ulieden bidden, zeer lieve broeders, ten eerste: dat gijlieden van ons aller ellenden, en daarbij de billijke, en met de hoogste onnozelheid vergezelschapte bescherming van onszelf, in een effen weegschaal van oordeel wilde overwegen; indien ons de tegenpartijders overal brandmerken met de tekenen van oproer, terwijl zij ons beschuldigen, dat wij de koning willen beroven van zijn macht, die hem toekomt, en voeren in de kerken een anarchie (een wegneming van alle regering). Gewis, wij twijfelen geenszins, of 't geen wij in het onlangs gemaakte verbond, waarvan wij een afschrift hiernevens zenden, opdat het ulieden met deze brief ootmoedig ter hand gesteld worde, heilig betuigd hebben, zal ons genoegzaam verdedigen tegen die smadelijke nagevingen, dan welke die vader der leugens, noch iets valser bedacht heeft.

Doch indien er kinderen Belials opgestaan zijn, die tegen degenen, die 't niet verdiend hebben, Gods Stedehouder opgewekt hebben, indien zij 's konings naam en macht tegelijk misbruikende, dat alleen betrachten, dat zij zelfs vrij mogen zijn van de straffen, welke de hoogste vierscharen van het koninkrijk hen waardig geoordeeld hebben, en dat zij anderen mochten beroven van hun vrijheden, voorrechten, leven, ja zelfs dat het voornaamste is, van de godsdienst. Indien de wapenen, die wij aangenomen hebben, tot geen ander einde genomen worden, dan opdat wij ons en het onze beschermen tegen onrechtvaardig geweld, dat wij met recht geloven, ook enige van ulieden ettelijke malen gebeurd te zijn, indien al deze dingen zo zijn, zo laat Hij tussen ons en hen oordelen, Die de wereld regeert, de rechtvaardige Heere; Wiens hulp wij evenzo begeren, gelijk dit alles in oprechtheid en waarheid voortgebracht is. Laat ons ondertussen van de zeer geliefde broeders, welke door deze brief gegroet worden, een getuigenis van onze onschuld, en een verantwoording in ulieder heilige vergaderingen, zo dikwijls als het nodig zal zijn, verwerven.

Ten andere. Wij verzoeken ulieder medelijden met ons, die in dezelfde zaak lijden, waarover u eertijds harde, ja vreselijke dingen hebt uitgestaan. Want het zou ons in onze moeiten en smarten tot een zeer grote verkwikking zijn; indien ons gegeven werd, onder de slagen van een vertoornd Vader, de ingewanden van de broederen gewaar te worden. Indien de Kerken die onze Heere Jezus Christus zeer lief zijn, gedachtig zijnde, dat ze ook in het lichaam zijn, ons als huisgenoten van dezelfde Christus, verwaardigden te beminnen, en ook te erkennen.

Eindelijk bidden wij u, broeders, dat gelijk de slagen van de antichrist die zaak, die onze partijen beschermen, de hunne oordelen, en dezelve daarom naar vermogen ten uiterste behulpzaam te zijn, ulieden ook ter harte gaat de zaak, die wij beschermen. Want toch in waarheid, het gevaar is algemeen; en gijlieden zult na onze uitroeiing geen lange welstand mogen verwachten: want de vijanden

hebben niet zo zeer twist tegen personen, als tegen de Godzaligheid, en tegen het Woord Gods, in wat land het ook is, waarin zij zullen bemerken, dat de vroomheid blinkt, en het Woord des Heeren heerst. Wat aangaat de wijzen en middelen om ons te helpen, dat willen wij geheel en al aan ulieden ten uiterste gelaten hebben.

Een enkele zaak is er, die wij waarlijk geenszins kunnen nalaten van ulieden af te bedelen, namelijk ulieder gebeden, zo in 't openbaar, als in 't bijzonder, opdat God, Die de gebeden verhoort, na het verbreken van de arm des vleses, waarop wij al te zeer, helaas, al te zeer plegen te vertrouwen, Zich ons tot een Heiland betoont, opdat de waarheid met de vrede wederkeert, opdat uit deze drie koninkrijken een hout wordt in de hand des Heeren. En opdat wij, geringe arbeiders, die wegens de oude besmettingen beschaamd geworden zijn, die nochtans in deze droeve tijd de arbeid oplegt, van de tempel te vernieuwen, de gehele gedaante van het huis zelf wel bemerkende, dat voorbeeld aan onze bouwmeesters, van wie elk waardig is, dat hij een Zerubbabel genoemd wordt, mogen voor ogen stellen, dat met de Heilige Schrift, dat best met de ingestelde Kerken, dat meest met de eendracht in de gewone zaak van de godsdienst, en 't geloof van de Britanniërs zal overeenkomen. Voorts dat elke berg wordt tot een effen veld, en dat degenen die nu het paslood in onze handen zien, als zij de hoeksteen zullen gelegd zien, met betamelijke vrolijkheid met ons mogen toeroepen: *genade, genade!*

Dit zijn de dingen, waarvan de hooggeduchte raadsheren van dit koninkrijk gewild hebben, dat wij uw eerwaardigheden, en door dezelve alle gelovigen van Christus, voor welke u zorg draagt, zouden kennis geven. Uit wiens naam, gelijk mede uit de onze, wij ulieden van harte door Christus groeten en welvaart wensen.

Uw Eerwaardigheden zeer toegenegen broeders in Christus,
 Gulhelmus Twissus, *Praeses*
 Cornelius Burges, *Assessor*
 Johannes White, *Assessor*
 Henricus Robrough, *Scriba*
 Adoniram Byfield, *Scriba*

Westminster, 29 januari 1644

Metellan,
 Alexander Henderson,
 Samuël Rutherford,
 Robertus Baillie,
 Georgius Gillespie,

Afgezanten van de Schotse Kerk

Brief van Rutherford aan de studerende jeugd in Nederland

Vertaald door Koelman en ingevoegd in de Brieven van Rutherford, no 335.

De volgende brief van Mr. Rutherford, gesteld voor zijn boek, genaamd: "Disputatio scholastica de Divina providentia", heb ik niet alleen willen vertalen, maar die hier ook ingevoegd in de Latijnse taal, waarin hij die geschreven heeft. Omdat die in die taal veel meer liefelijkheid en nadrukkelijkheid heeft, en ik dezelve zo niet in ons Nederlands kon overbrengen, dat de liefelijkheid, kracht en natuurlijke schoonheid van de auteur zijn uitdrukkingen zou behouden zijn. Ook zullen velen hen liever in de eigen taal lezen.

Jakobus Koelman

Aan de Jongelingen, Studenten van de Heilige Theologie, en aan andere Christenlezers

Genade en vrede

Uitgelezenste jongelingen, zeer geliefde broeders!

Indien gijlieden de reden verwacht te verstaan van mijn voornemen en raadslag, in de last van dit professoraatschap te aanvaarden, ik heb de reden gegeven in mijn inauguraal (eerste) rede, en ik zal ulieden trachten genoeg te geven. Het is 't spreekwoord van de Lacedemoniërs, een land moet zwakker zijn dan de landman, waardoor zij willen, dat men niet moet worstelen met een ambt, daar men geen kracht genoeg toe heeft. Zijnde bezig met de heiligen predikdienst, hoewel niet met zulk een vlijtigheid als ik moest, nochtans zo ik best kon, woonde ik bijna in de vergelegenste landpalen van dit koninkrijk bij de Ierse Zee, ver (gelijk de heidenen spreken) van Jupiter, ver van de bliksem dat is, ik scheen verborgen te zijn buiten 't gevaar van de bisschoppelijke woeding; hoewel mijn hoop mij bedrogen heeft. Altijd heb ik deze last te zwaar geoordeeld voor mijn schouderen, en deze professorale stoel dacht ik waardiger het doctorale purper, dan mijn verstand, en bekwamer en gevoeglijker voor een hoge academische stijl dan voor mijn zwakke lage stijl. Maar misschien, gelijk Tullius zegt, gelijk diezelfde wijsgeren, zelfs in die boekjes, welke zij schrijven van alle eer te verachten, evenwel haar naam daar voorzetten, in 't geen waarin zij versmadden de roem en de adel, daar zoeken zij in geroemd en genoemd te worden; is alzo mede het verklaren van zijn onmacht, en kleine bekwaamheid een loze hoogmoed; en waarlijk daar is een bedrieglijke trots en opgeblazen soort van zichzelf te verlaten. Ook de wijzen, gelijk Tacitus zegt, doen 't kleed van de eerezucht allerlaatst uit. Maar hij slaapt wel, die niet voelt, hoe kwalijk dat hij slaapt. Hij is met een al te, al te diepe slaap bevangen, die noch kennis van zijn zwakheid, noch verdriet

daarin heeft. Want 't was bijna vijftien jaren geleden, toen ik tot dit ambt geroepen werd, sinds ik het academische worstelperk verlaten, en van de strijdplaats van 't redetwisten mijn afscheid genomen had. Waarom zou ik dan weer in de schermschool afkomen? Of waarom zou ik met dit zo broze en gelapt schuitje, niet voorzien zijnde, om zo te spreken, met enige zeilen of riemen van geleerdheid, mij in deze zee begeven? Want hoewel ik niet oud geworden ben in de ongewoonheid van redetwisten, zo heb ik toch een roest en schimmel of verwelking verkregen.

Doch waarlijk, dit is mij geen kleine troost, dat ik een Getuige in de hemel heb, dat ik in de bediening niet schielijk ingevallen ben; om mijn lust te dienen, noch om een naam te bejagen, noch uit een vurige drift, om tijdelijk voordeel op een vuile wijze te verkrijgen. De noodzakelijkheid, van de zielen en de toevertrouwde kudde te weiden, heeft mij verboden, deze last zodanig als zij is, op te nemen, ook heeft mijn bloheid mij daartoe traag gemaakt, en de botheid van mijn verstand heeft mij weerhouden. Maar wat heeft mij dan aangemoedigd, zijnde door mijn raadslagen en gedachten op een moeilijke wijze op en neer gedreven? Om in deze loopbaan in te treden, heeft mij opgewekt mijn plicht, van mijn klein talent, dat mij de Heere toegemeten heeft, aan te leggen, de nodiging van de academie heeft mij tegenstrevende, daartoe aangeraden, het geweten van te moeten gehoorzamen aan de eerwaarde nationale Synode heeft er mij toe overreed en aangedreven. In welke bediening, och of ik mijn geweten kon komen te voldoen; dat te prijzen is, Christus en ten goede van Zijn kerk te dienen, dat te bidden is, maar de lastermond te voldoen, dat zal ik nooit kunnen, dat kloekmoedig te verachten is.

Ik tracht in dit gesprek inzonderheid te zeilen en mijn koers te sturen tussen de roos van de gruwelijke stelling, dat God de auteur van de zonde is, dat de Papisten, Socinianen en Arminianen aan de onzen vals hebben toegeschreven, en tussen de stranden van het Epicurisch gevoelen, dat de voorzienigheid Gods de zaken van de wereld niet behartigt, dat de partijen vasthouden en nauwkeurig beschermen. Grote mannen hebben mij in deze vaart voorgegaan, inzonderheid mijn Bradwardina, indien hij niet groter is, dan dat Hij van mij kan gezegd worden, de zeer geroemde heer Twissus, de sterke twistredenaar Paulus Baynes, en Gisbertus Voetius, wegens vaste geleerdheid, en dat niet te verveinen is, omdat het niet kan verdonkerd worden, wegens ware Godzaligheid en gauwigheid des verstands, nu de heerlijkheid en uitstekende eer van de professoren in de Gereformeerde kerken? dat ik niet wilde gezegd hebben tot nadeel van de naam van de zeer voortreffelijke dienstknechten Gods, die nu in de academiën blinken.

Mijn oogmerk en arbeid in dit kleine traktaat, zodanig als het is, loopt daarop uit, dat ik de aard en 't verstand van de Jezuïeten en Arminianen mocht ontdekken, die niets meer behartigen of wensen, dan dat ze God, te prijzen in

der eeuwigheid, de Heere der heirscharen, wonderlijk van raad, heerlijk van daad, van de troon van Zijn Voorzienigheid mochten stoten, en hetgeen ik elders gezegd heb, dat ze voor de vrije wil van 't schepsel, en voor de nieuwen afgod en bastaardgodin van de Jezuïeten, de gebeurlijkheid, altaren, gebeden, geloften, offeranden en godsdienstige lofzeggingen mochten aanstellen. Och, of ik de macht had, om de eer van de Voorzienigheid, en van de allerrijkste genade bescherming toe te brengen! Ik erken mijn schuldige plicht, maar ik heb niet, waarvan mijn schuld te betalen.

Ik heb er enige dingen van Metafysische beschouwing bij gedaan, hoewel licht hiertoe niet behorende; die nochtans in het tegenwoordige gesprek nuttig kunnen zijn.

Maar gijlieden, zeer aanzienlijke jongelingen, moet verstandig een verkiezing van studiën maken, en u moet u wel wachten, dat uw gemoed niet zwerf door de papieren oceaan van boeken, indien ik zo mag spreken, van welke noch maat noch einde is. Buitenslands reizen is meermalen te dwalen, hij is nergens, die overal is.

Aan het ziekelijke en oud wordende verstand van deze eeuw behagen de oude dingen, en wederom behagen de oude dingen niet; het nieuwe staat haar aan, wederom stinken haar de nieuwe dingen; zo sprak Buchananus, wel de voornaamste van de poëten van deze eeuw, in Baptistâ in prologo. Want als iemand een oude komedie voortbrengt, dan maken de moeilijke mensen een geraas, zij hoesten en walgen er van; maar zo iemand een nieuwe brengt, dan vereisen zij terstond het oude, dat keuren zij best; dat prijzen en beminnen zij. Wij teren ons uit door een poging naar een eer, die zeshonderd of duizend jaren mocht duren; te weten, de dag of 't jaar maakt de schriften van de geleerden, gelijk de wijnen, te beter. Doch de tijd schept de waarheid niet maar hij maakt ze openbaar. De meeste geleerden is 't eind van hun leven 't begin van hun eer; maar anderen hun vermaarde naam eindigt terstond, tegelijk met hun leven, en uiterste einde van hun dagen is 't graf van hun winderige naam. Geef mij Pythagoras weer in de wereld, zeide Petrarcha, ik zal u wedergaven de verachters van zijn verstand. Laat Plato weer in Griekenland komen; laat Homerus weer geboren, laat Aristoteles weer levend worden, laat Varro weer in Italië keren, laat Livius opstaan, laat Cicero wederom bloeien, zij zullen niet alleen trage prijzers, maar ook bijtachtige en nijdige lasteraars vinden. Ook worden zeldzame en ongewone waren best verkocht, wegens hun nieuwigheid; al wat men thuis heeft, is slecht, hetgeen overal te vinden is, dat stinkt; lijden verhindert de waarheid; vooroordeel verduistert ze niet alleen, maar begraaft ze. Waar vandaan dat veelverhaalde woord bij de halfblinde heidenen was: zelfs Jupiter heeft nauwelijks het geluk gehad, van tegelijk wijs, en in liefde, te zijn. Maar waarlijk, wat is de naakte waarheid schoon, heerlijk en aangenaam! Ook zal een wijs man over zijn gemoed gebieden, een dwaas zal er slaafachtig onder liggen.

Maar ulieden moet niets meer op 't hart liggen, dan dat u de theologie overbrengt tot een vaste praktijk van een christelijk leven. In geen geloofspunt moet u meer studeren, in geen gewone plaats moet u vlijtiger arbeiden, op geen stof moet u zich met ingespannen krachten meer uitleggen, dan op heiligheid van het leven; deze is 't voornaamste, 't eerste en laatste van de geleerdheid. Dit is de ziel en het merg van alle heilige wijsheid, de andere dingen zijn zeer weinig te achten; er is noch maat noch eind van boeken te maken; het arbeidzame en veelvuldige lezen is een kwelling voor 't vlees en verstand; maar waarlijk 's mensen verstand is gretig en verslindender dan het graf; maar God te vrezen, en Zijn geboden godsdienstig te onderhouden dat is het hoofd en 't voornaamste van de ware wijsheid. De Godzaligheid, zeg ik, is de spruit, het afzetsel en 't bloed van alle gezonde theologie. Wat zijn de schermutselingen van de redetwisters anders, dan de schil en de huid?

Jongelingen, men moet geloven, en niet redetwisten; men moet liefhebben, en niet beschouwen. Maar helaas! De onderzoekingen van de academiën, fijner dan het web van de spinnen, nemen dagelijks toe, maar 't geloof dat naar de Godzaligheid is, verkoudt, verslapt, en is niet ver van de geest te geven. De doctoren maken dag bij dag doornachtige en hoogvliegende geschillen, die zelfs in de zon vlekken zoeken; maar weinigen weten, van wat een waarde een geweten is, van God te gehoorzamen; nog minder houden dit voor dierbaar; maar zeer weinigen trachten hun geweten naar de richtsnoer van Gods Woord te richten, en te bewerken. Doch in deze is Christus' wijngaard in Groot-Brittannië, die Hij aan de hoeders verhuurd heeft, veel meer schuldig aan de Heere van alle wijngaarden, dan enige kerk in de ganse bewoonbare wereld; omdat de heirlegers van Engelsen en Schotten, die die Koning der koningen, zittende op Zijn wit paard, volgen, veel talrijker zijn, dan in al de gereformeerde kerken in de christenwereld; en ik oordeel dat dit niet meer is, dan een begonnen vervulling van de profetieën aangaande des aardrijks uiterste eindpalen, en eilanden, van welke ons Brittannië het eerste en vermaardste is, die van de Vader aan Christus tot een erfenis zouden gegeven worden; zodat ik onbevreesd geloof, dat Brittannië, dat is, Engeland en Schotland, waarbij men een kleine zuster in Ierland, zullende ook veel meer toenemen, mag voegen, een lof zal wezen van de ganse aarde, en de kroon van de heerlijkheid, en een koninklijke hoed in de hand des Heeren: want zo heeft de H. Geest voorzien, Ps. 2:8; 72:10; 97:1; Jes. 24:15; 49:1; 42:4,10; 51:5; 60:9; Zef. 2:11, zodat dan al onze vijanden, dat is, de vervloekte menigte van de Malignanten en Sektarissen in Engeland, Familisten, Wetsbestrijders, Schriftbestrijders, Geestdrijvers, Arianen, Socinianen, Arminianen enz. en hun troepen moeten vergaan, en uitgeroeid worden.

Het staat ulieden dan toe, dat ene te behartigen, daar moet uw hart en zorg op staan, dat u Christus mocht kennen. O, hoeveel is er de studenten van de Heilige Theologie aan gelegen, met de zoetheit, voortreffelijkheid en onvergelykelijke hoge uitmuntendheid van onze Heere Jezus Christus vermaakt, ingenomen,

gelokt, ja dronken gemaakt te worden! Hoe liefelijk is Zijn Naam! Hoe schoon is Zijn aangezicht! Hoe zoet en zielroerend zijn Zijn woorden! Het schepsel, uit zijn aangeboren niet uitgehaald, is geheel niemendal; Christus is alles. De waardigheid van de koningen is van leem, en broos; Hij is de Koning der koningen. De mens is een ademende fabel, een lachende en stervende ijdelheid, leem, voor weinige dagen als met een levende verf beslagen; Christus is alleen wijs, de Vader der eeuwigheid, de Oude van dagen; de Koning der eeuwen; de hemel is schoon, het gesternte is lieflijk, de zon is meestblinkende; maar schoner en liefelijker is het aangezicht van Jezus, door Wie alle dingen geschapen zijn. Laten wij ons dan overgeven, en heilig verbinden aan de Godzaligheid en aan de liefde van Christus; laat ons die dienen, zo zal de liefde van Christus dieper inkleven. Misschien wordt hier de liefde naar 't vrije welbehagen van het hart genomen, en niet gesteld.

De andere dingen vlieten weg, gelijk het water door een zeef; er is niet ijdel, niet brozer dan de andere dingen. Om de onsterfelijke ziel vast te stellen, is deze gehele wereld niet anders dan een lemen, vermolmd en verrotte grond, en fundament. Laat met Christus vergeleken worden, zoveel mensen als er in gaven van het gemoed ooit uitstekende zijn geweest, de profeten zwijgen, de apostelen verstommen, de martelaars Gods kunnen niet spreken, terwijl Christus spreekt, Dewelke versierd is met aangename lieflijkheid, en op Wiens rozerode lippen de genade uitgestort is. Laat met die ongeschapen wijsheid des Vaders vergeleken worden de schaduwachtige stukjes van geschapen heerlijkheid en zo velen als er door vermaardheid van naam beroemd zijn geworden, Plato suft, Aristoteles liegt, Cicero stamelt, hapert en kan geen Latijn spreken; Demosthenes is stom, en staat verzet als zonder tong, Seneca weet de weg van de deugd niet; de poëzie van Homerus is niemendal, de poëzie van Vergilius is verkeerd. Waar is de twistredenaar? Waar is de schriftgeleerde? Waar is de onderzoeker van deze eeuw? En heeft God de wijsheid van deze wereld niet dwaas gemaakt? Laat tot Christus komen, die door de glans van de deugd hebben uitgeblonken; Aristides maakt een valse vertoning van de deugd, Fadius struikelt, en wijkt van de weg van de gerechtigheid af; Socrates weet zelfs dat niet, dat hij niet weet; Cato is lichtvaardig, en ijdel. Solon is een knecht en slaaf van de wereld, en van zijn lusten, niet een wetgever; Pythagoras is noch wijs, noch wijsgeer; Bias is geen verachter van de wereld, noch van de ijdele eer; Alexander de Macedoniër is blohartig, Griekenland roemt tevergeefs op haar zeven wijzen; en laat Rome niet pochen, dat het een Laelius, of een Scipio, of een Augustus heeft. Laat ook Mantua zich niet beroemen, dat het Maro, noch Sulmo, dat het Ovidius ter wereld gebracht heeft. Cyrus is niet tot eer en heerlijkheid voor de Perzen. Themistocles blinkt te Athene niet. Agesilaus is voor de Lacedemoniërs niet tot een glans. Maar geheel anders zingt de bruid met de hoogste waarheid, aangaande Christus: Mijn liefste steekt uit in blankheid en roodheid; Hij draagt de banier boven tienduizend; Zijn hoofd is van het fijnste, dichtste goud; Zijn haarlokken zijn gekruld, zwart als een raaf; Zijn ogen zijn als der duiven, met melk gewassen, staande als in kaskens der ringen. Zijn wangen zijn als beddekens

van specerijen, als welriekende torentjes; Zijn lippen zijn als leliën, druppende van vloeiende mirre, enz.

Eindelijk al wat aan Hem is, is gans begeerlijk. En Paulus zegt: *Hij is het Beeld van de onzienlijke God, de Eerstgeborene aller schepselen: want door Hem zijn alle dingen geschapen. En Hij is voor alle dingen, en alle dingen bestaan samen door Hem. En Hij is het Hoofd des lichaams, namelijk der gemeente; Hij is 't Begin, en de Eerstgeborene uit de doden, opdat Hij in allen de Eerste zou zijn. In Hem woont al de volheid van de Godheid lichamelijk: Hij is de Erfgenaam van alles, afschijnsel van des Vaders heerlijkheid, en het uitgedrukte Beeld van Zijn zelfstandigheid; de Alfa en de Omega, 't Begin en het Einde, die is, en die was, en die komen zal.*

Niets is meer een bewijs van een laaghartigheid, dan veel naar rijkdommen te gapen. Christus is dat ene nodige. Een goed man onttrekt zich aan een brede staat, maar hij geeft er zich niet aan gevangen. Die overvloedige eer en heerlijkheid, ja ook die de glans van koninkrijken en kronen hebben, die roemen vals van 't geluk, want zij bezitten het niet; die door overwinning en oorlogseer roemruchtig zijn geworden, die hebben maar marmeren titels voor hun grafsteen, voor 't volk een geschiedenis en voor zichzelf een schaduw en rook verkregen. Enige tijds lengten. om in dit kleine hutje te wonen, worden ons met geweld ontnomen; anderen worden ons steelsgewijze afgetrokken. Het is schandelijk, dat daar men geen heer is over de morgen, men de huidige dag niet vlijtig waarneemt. Wij delen deze onze dag met de dood. Wij moeten er uitgaan, Christus is de weg. Wij moeten wijs worden, Christus is de waarheid. Wij moeten leven; Christus is het leven. Wij moeten geen arbeid ontzien, wij moeten zweten; lopen, waken, opdat wij eeuwig gelukkig met Hem mogen leven. Heden niet te leven, dat is onvoorzichtigheid, geen pak en zak te vergaderen, dat is wonderbare nalatigheid, en te hopen, dat men de dag van morgen nog zal leven, is de grootste dwaasheid. Indien wij Christus niet verkrijgen, zo hebben wij niets teweeggebracht; indien wij Hem genieten, dan zijn wij voor eeuwig gelukkig. Spant hiertoe uw krachten in; strijdt samen; de Heere zal binnenkort komen, Zijn loon is met Hem: Hij zal een ieder vergelden, naardat zijn werk zal zijn. Waakt, bidt, leeft, en vaartwel tot in der eeuwigheid.

Ulieder tot alle gediensigheden verplichte broeder in Christus,

Samuël Rutherford

Levensbeschrijving van S. Rutherford, door Jac. Koelman

Opgenomen als voorwoord voorafgaand aan de brieven van Rutherford

Aanspraak tot de vrome en recht geheiligde zielen

in de gemeente van Sluis in Vlaanderen, die de zoetste gemeenschap met Jezus oprecht zoeken, en ernstig hun koers hemelwaarts gericht hebben. Door ds. Jacobus Koelman

Bevattende

1. Een verhaal van het heilig en voorbeeldig leven en zalig sterven van de uitnemende man Gods, Samuël Rutherford.
2. Een vertoog van de uitstekende voortreffelijkheid en nuttigheid van zijn brieven.

Mijn geliefden en zeer gewensten!

Mijn blijdschap en kroon!

U bent 't voorname voorwerp van al mijn arbeid. U te bevestigen en te versterken in uw goede weg, opdat u vaststaat in de Heere, en ulieden te besturen en te geleiden door het licht van het Woord tot de geniëting van uw God en Zaligmaker, is mijn grote werk, waarin ik zal voortgaan, zolang het de opperste Herder gelieven zal, mij onder ulieden te gebruiken; en 't zal de vervulling van mijn wens zijn, zo ik in dit opzicht van mij over ulieden leven en sterven mag. Er is niets te kostelijk, dat ik voor ulieden niet zou hebben, en niets zo zwaar om te doen of te lijden, hetwelk ik niet tot uw opbouwning, graag door Gods genade begeer te ondergaan; hoewel ik weet, dat mijn kracht en bekwaamheid klein is, zo is toch dat alles voor ulieden ten beste, en wat mij de Heere verder uit Zijn volheid zal meedelen. Ik zou ook gaarne voor 't algemeen, voor de kerk van Nederland nuttig zijn. Doch niet zo, dat het tot uw nadeel zou zijn.

En zo heb ik hier deze brieven van Rutherford voor 't algemene goed van de vromen in ons land vertaald, maar mijn oog heb ik bijzonder op ulieden gehad; waarom ik ook geraden gevonden heb, ulieden afzonderlijk aan te spreken, en te vertonen de uitstekende nuttigheid en zoetheid van deze brieven; nadat ik ulieden een historisch verhaal zal gedaan hebben van 't leven en sterven van de schrijver; dat degenen, die hem van nabij en in lengte van tijd gekend, en met hem omgegaan hebben, en in 't bijzonder, die de brieven in de moedertaal heeft laten drukken, hebben verklaard.

Deze man Gods, Samuël Rutherford, was een Schotsman van geboorte, een edelman van afkomst; hij is opgevoed in de scholen en colleges, en was al vroeg

tot verwondering wegens zijn uitnemende begaafdheden, werd zelfs toen al aangezien als een persoon, van wie grote dingen mochten verwacht worden. Hebbende de loop van zijn studiën voleindigd, is hij nog zeer jong zijnde professor gemaakt in de Filosofie in 't college van Edinburgh (waarin hij was opgeleid) van daar is hij bevorderd tot de predikdienst in de gemeente van Anwoth, die hem geroepen heeft, en tot welke hij is gekomen, zonder enige verbintenis te geven aan de Bisschop van Galloway, en dat door middel van de Hoogedele Heer, Markgraaf van Kenmur, aan wiens zeer Godzalige huisvrouw hij zoveel brieven geschreven heeft. In deze gemeente arbeidde hij dag en nacht, met groot succes, alzo 't gehele land daaromtrent voor hem was, en hij het rekende als zijn bijzondere kudde.

Daar was het, dat hij dat grote meesterstuk van geleerdheid schreef tegen de Arminianen (dat toch maar was een kort begrip van wat hij toen beoogde) genaamd *Exercitationes Apologeticae pro divina gratia, contra Jacobum Armiuum, eiusque sectatores, et Jesuitas*; dat hij aan de voornoemden markgraaf de heer John Gordon heeft toegeëigend, en is het eerst gedrukt in 't jaar 1636 te Amsterdam, daarna herdrukt te Franeker. Door dit geleerde en fijne schrift is zijn naam en geleerdheid in Nederland alleszins bekend geworden, gelijk ook door een ander uitnemend geleerd boek, in 't Latijn tegen de Jezuïeten, Arminianen, en Socinianen geschreven, en te Edinburgh gedrukt in 't jaar 1650, genaamd *Disputatio Scholastica de Divina Providentia*, welke twee boeken mij op de Utrechtse Academie zijnde, zonderling behaagden, en gretig door mij werden gelezen; waardoor dan mijn verlangen van zijn onderwijzing in de Academie daar te genieten, niet weinig ontstoken werd.

Want er was hoop van hem te krijgen, omdat toen de Achtebare Magistraat van Utrecht, in 't jaar 1651 (als de Hooggeleerde en voortreffelijke man Carolus Dematius, wiens naam in zegening zij, aan de Academie en kerk van Utrecht door de dood ontnomen was) deze Rutherford had beroepen tot Professor in de Theologie, hebbende verstaan zijn ongewone geleerdheid, Godzaligheid, en ijver voor het Huis des Heeren. Hij had zijn broeder, die onder onze Staten diende, en daarna nog te Utrecht in de Heere ontslapen is, naar hem met de beroepsbrief toegezonden, om te beproeven, of zij hem uit zijn Vaderland naar Nederland konden doen overkomen, om door zijn persoon en leer, Gods Huis te bouwen, en de Academie en de Theologische stoel te versieren.

Maar 't gebeurde, dat hij in 't heen reizen door de Engelsen op zee genomen werd, en onder anderen ook van die beroepsbrief beroofd werd. En evenwel voortgereisd zijnde naar Schotland tot zijn broeder heeft hij hem wel de wil en begeerte van hun Achtbaarheden verklaard, maar omdat hij de authentieke brief van 't beroep verloren had, heeft hij maar de hoop van hem te krijgen meegebracht. Zo is hij dan wederom daarheen van de Ed. Magistraat gezonden, met een nieuwe brief van 't beroep voorzien.

Maar omdat ondertussen Olivier Cromwel, de Koning - in datzelfde jaar in Schotland gekroond zijnde - uit het land had verdreven, zijn leger verslagen hebbend, weigerde hij zijn Vaderland te verlaten, zeggende, hij kon dat volgens

zijn geweten niet doen, terwijl de Kerk in groot gevaar en benauwdheid was. Zo geliefde het de Heere God niet, dat deze deftige Theologant tot ons zou overkomen, die nevens de twee grote Engelse Theologanten, - die op het fijnste en krachtigste de Arminianen hebben onder gebracht, - Guilielmus Amesius, en Guilielmus Twissus; waardig is genoemd te worden *de hamer van de Arminianen*, gelijk dat ook bijzonder blijkt uit een derde boek tegen hen, dat lang na zijn dood is uitgekomen, namelijk in 't jaar 1668 te Utrecht, genaamd *Examen Arminianismi*. Waarvan de zeer geleerde Professor Matthias Nethenus, die de druk ervan met veel moeite bezorgd heeft, dit heerlijk getuigenis geeft in de voorrede tot de lezer: "Uit al de boeken, die onze Theologanten in 't Latijn tegen de Remonstranten geschreven hebben, ken ik niet een, die zo ten volle geleerd, krachtig, in goede methode, en tegelijk zoveel doenlijk was, kort en derhalve zo gepast op de nuttigheid van de studenten en van die meer geleerdheid hebben; de ganse leer van de Remonstranten heeft onderzocht, en de rechtzinnige leer van onze Kerken daartegen heeft beschermd, als wel dit tegenwoordige boek van Rutherford, dat ik daarom als van de beste slag durf aanprijzen."

Maar om weer tot zijn leven te komen. Als hij dat eerste boek had geschreven en uitgegeven, zo heeft niet alleen de Bisschop van de Provincie van Galloway, zonder wiens goedkeuring hij de bediening des Woords in de Kerk van Anwoth had aangenomen, hem beschuldigd, maar ook de andere Bisschoppen, en dat wegens die Apologetische Oefeningen (zo gezond waren die mannen in 't geloof) en zij hebben hem in hun hof voor 't gerecht geroepen, wegens enige woorden, die hij in de predikatie gezegd had van de zonde van het koninkrijk. Maar hoewel hij voor hun hoge commissiehof verscheen, zo declineerde hij toch hun rechterlijk oordeel, als niet kunnende haar erkennen als rechters door Christus aangesteld. Waarop dan de bisschoppen hem in 't jaar 1636 van zijn predikdienst hebben afgezet, en hebben hem ver van Anwoth naar Aberdeen heen weggezonden en hem daar gevangen gehouden, vanwaar hij deze brieven en meer andere aan zijn vrienden geschreven heeft. Daar is hij gevangen gebleven tot het jaar 1638, wanneer er een heerlijke en gelukkige omkering van de zaken in Schotland kwam, toen is hij tot zijn kerk wedergekeerd, waarover hij in de gevangenis nacht en dag was bekommerd geweest.

Evenwel heeft hij die kerk niet lang kunnen bijzijn en ten dienste staan. Want in 't volgende jaar 1639, (vijftien jaar, nadat hij de Academische studiën en oefeningen had vaarwel gezegd) is hij door de algemene kerkelijke vergadering, uit die Kerk tot Professor van de Theologie aan de Academie, en tot Predikant in de kerk te St. Andrews geroepen; welke stad zijnde de stoel van de Aartsbisschop, de rechte kweekplaats was van alle bijgeloof in de Godsdienst, en dwaling in de leer, en de verzamelpplaats van alle onheiligheid in de wandel onder de studenten, waar God de onvermoeide arbeid van Zijn dienaar zo zonderling heeft gezegend, en in 't leren in de scholen en in de gemeente, dat die stad werd als een Libanon, waaruit cederen genomen werden, om des Heeren Huis, door 't ganse land te

bouwen. Welke nog niet weinige op deze dag zijn, die genade verkregen hebben van de Heere, om Zijn getrouwe getuigen te zijn, tegen Schotlands tegenwoordige, schandelijke en onvergelykelijke afval.

Toen is hij door de algemene vergadering, met andere waarde leraars Alexander Herderson, Georgius Gillepy, Robertus Bailie enz., in 't jaar 1643, afgezonden naar de vermaarde *Westminster Synode van Londen*, waar hij uitnemende goede plichten heeft aangewend ten goede van de kerk van Engeland en Schotland, hebbende gedurende de tijd van zijn woning daar verscheidene nuttige schriften uitgegeven; tien redelijk grote boeken, zo van twistgesprekken als van oefening, behalve twee uitnemende predikatiën voor 't parlement van Engeland heeft hij in 't Engels beschreven en uitgegeven. Welke alle bewijs geven van zijn uitnemende geleerdheid en bijzondere Godzaligheid en heiligheid, zelfs daar hij de donkerste stof verhandelt, die naar 't schijnt allerverst af waren van de oefening, daar merkt men, dat hij een geur van heiligheid geeft. Het was een man van onvergelykelijke arbeidzaamheid en heilige ijver, als hij omtrent zijns Meesters werk bezig was; zodat hij gestadig scheen te bidden, gestadig te spreken, gestadig te catechiseren, steeds zieken te bezoeken, van huis tot huis op te wekken, zoveel te onderwijzen in de scholen, en zoveel tijd te verslijten met de jongelingen, alsof hij van de gehele wereld daarbuiten afgezonderd was, en tegelijk zoveel te schrijven, alsof hij gestadig in zijn studeerkamer was opgesloten geweest. Waarvan genoeg bewijs kunnen geven niet alleen de menigerlei boeken die hij in 't licht gegeven heeft, maar ook de grote menigte van papieren met zijn hand beschreven, zo van de twistpunten als van de oefeningen, die hij nagelaten heeft en tot publiek gebruik en voordeel verordend had, maar die nu met hem begraven zullen zijn, en 't licht niet zullen zien, omdat ze - zijnde gelijk de schilderij van Apelles, die door zijn eigen penseel moest volmaakt, of geheel ter zijde gelegd worden, - hij zijn pen met zich genomen heeft, weinigen nalatend in dit geslacht, die zouden durven ondernemen zijn gedachten op te volgen en te volmaken. Of, zo iemand het mocht beproeven, het zou in het einde wezen, gelijk de dichter zegt: *Humano capiti cervicem jungere equinam* (een paardenhals bij een mensenhoofd). Zodat die ene Mr. Rutherford vele bekwame Godzalige mannen ineen scheen te zijn, of een, die met de genade en bekwamheden van velen voorzien was.

Zijn manier van leven, in alle Godzaligheid en heilige wandel, maakte hem lief aan alle lief hebbers van de heiligheid. Hij was een rechte Johannes de Doper, *totus vox, geheel een roepende stem*, een stem in zijn kleding, gebaren en omgang, in zijn leven en in zijn dood; hij had die barmhartigheid van de Heere verkregen, dat hij zelfs, als hij niets zei, tot allen predikte, die zijn wandel zagen (waarvan men merkte dat die in de hemel was, terwijl hij onder de mensen verkeerde) dat er niets zó goed was, als nabij God te zijn.

Zijn nederigheid en zelfverloochening was ongewoon; vele dingen maakten hem aangenaam aan Gods kinderen, maar bijzonder maakte het hem lief aan hen, dat

hij zijn grote genade als een Christen en de uitnemendheid van zijn bekwaamheden als een gestudeerde, overdekte met het voorhang van nederigheid, die het voornaamste sieraad van een begenadigde geest is, dat ook maakte dat het één en ander met meerder luister uitscheen, en naast hun natuurlijke en inwendige schoonheid een bijkomende glans en afschijnsel gaf aan die menigte gaven en genaden, die tegelijk in hem te vinden waren. Het was openbaar aan allen, die maar een weinig kennis aan hem hadden, dat zijn zedigheid en nederigheid zodanig was, dat hij in al zijn uitnemendste verschijningen voor God, uit het oog poogde te zijn, opdat hij door op te staan schuldig mocht worden, in zich aan te nemen enig deel van die eer, die Hem alleen toekomt, uit Welke alle dingen zijn, en tot Welke alle dingen zijn. Ook verloor hij hierdoor niets, want aldus werd hij groot in het koninkrijk Gods, zijn neerwaarts groeien in die hoge en Evangelie versierende genade en nederigheid, deed hem opwaarts groeien in gunst bij God en alle goed, en zo door zichzelf te verloochenen, en God alleen te zoeken, heeft hij tegelijk gevonden wat hij zocht, en verkregen wat hij niet willig was te nemen, noch zich wilde eigenen als hem toebehorend.

Zijn nederigheid was de rechte reden, die hem onverbiddelijk maakte, als zijn vrienden hem gestadig drongen en baden, hij wilde tot algemene stichting deze brieven uitgeven. Doch hij wilde daar niet naar luisteren, maar deed geweld aan de begeerten van velen, dit te weigeren; hoewel het bekend was, dat hij de bevrediging en het voordeel van de ware vromen meer dan zichzelf zocht. De reden was niet omdat hij dezelve onwaardig achtte als een geleerd man, niet gestoffeerd zijnde met een grote menigte dorre schetsen, maar de ware oorzaak, waarom hij die trachtte te onderdrukken en voor de wereld te verbergen was, opdat niemand van hem zou denken, boven 't geen betamelijk was, wegens de menigte openbaringen en zielsverkwikkende ontdekkingen, die hij had.

Alleszins was hij een onvergelykelyk man. Niet één vroom leraar was er in Schotland, die zijn arbeidzaamheid, zijn teerhartigheid, zijn ijver, zijn schijnende en Evangelieversierende wandel kennende, zich verongelykt zou gerekend hebben, zo hij zich de voortocht gaf, wiens waken en wenen, en onvermoeide arbeid om de waarheid voort te zetten, en de zielen van de mensen nuttig te zijn, hem zonder weerga of zijns gelijk maakte, en zelfs diepe overtuigingen lieten op hen, dat ze te kort kwamen, die met een wel gegrond vertrouwen verwachtten de goedkeuring van: Welgedaan goede en getrouwe dienstknechten, ten dag van hun verschijning, en die sterven in dit geloof, dat als de grote Herder zal verschijnen, zij een onverwelkelyke kroon van heerlijkheid zullen ontvangen. Hij was een man van kostelyke ondervindingen, bijzonder in tijd van zijn lijden, wat hij geduldig en kloekmoedig uitstond voor de zaak van Christus. Hij was een edel getuige, die voor de Heere opstond in een tijd van groot verval, en de Heere toonde Zich wonderlyk nabij hem. De schutters hebben wel zeer op hem geschoten, maar zijn boog is in stevigheid gebleven; de armen van zijn handen

zijn zo gesterkt geworden door de handen des Machtigen Jacobs, dat hij te zwaar was voor allen, die met hem in twistgesprek traden. En als zij meenden dat zij genoeg gedaan hadden, of om hem te dwingen tot een voeging, of om hem te doen bezwijken onder de vruchten van hun verbolgenheid, door hem af te zetten van zijn predikdienst, die hem dierbaarder was dan zijn leven, zo was hij door dit alles niet zozeer tot het lijden gesteld (om eigenlijk te spreken) als hij wel voor een tijd, een weinig afgeweerd was van 't geraas, en van de aftrekking die in de wereld is, om alleen met God te zijn. (O zalige eenzaamheid! O zoet gezelschap!) Hij was opgenomen uit het geroep en de verwarring die hier beneden is, naar de berg, waar hij tot een nauwe gemeenschap werd toegelaten en ondervond de zoetheid van die gemeenschap met God, welke hij anderen gepreekt had. Al werd hij van de aarde niet weggenomen, zo werd hij toch niet alleen bewaard van 't kwaad dat toen was en nu is in de wereld, maar hij genoot ook zo'n hemel onder zijn zware verdrukkingen, dat al was de bezigheid omtrent zijns Meesters werk bij hem geacht geweest, ver boven zijn eigen vertroosting, hij zou in gevaar zijn geweest van de ellenden van Sion te vergeten en te zeggen: *'t is goed voor mij, hier te zijn.* Maar hij was zo'n knecht, die het zijn spijs en drank maakte, zijns Meesters wil te doen; hij had Christus zo geleerd, dat hij wat Hem belangde verhief boven zijn hoogste vreugde, en daarom vinden wij hem dikwijls in deze brieven, feesthoudende op de vertroosting Gods met de tranen in de ogen, terwijl hij aan Sion denkt, en zich te binnen brengt de wanhopige staat van de kudde van Christus (in 't bijzonder van zijn eigen) voor welke hij niet bereid was.

Hij vond in zijn eenzaamheid zo'n mate van tegenwoordigheid, die nauwelijks kon verwacht worden buiten de presentiekamer, alwaar volheid is van vreugde en lieflijkheden eeuwiglijk; hij wist meer, in dit gelukkige vertrek, van de oefening van degenen die boven zijn (welke Gode tot Koningen gemaakt zijnde, kronen op hun hoofden hebben, en zijnde ook priesters gemaakt, dezelve aan de Gever opofferen) dan hij had kunnen leren, door alle boeken die in vele eeuwen geschreven zijn door te bladeren, in de grootste uitwendige kalmte en gerustheid. Hij vond zo'n zomervrucht, groeiend uit dat harde hout van Christus' kruis, hetwelk hem opgelegd was, dat voor zijn smaak zo zoet was, dat ze hem deden versmaden de lekkernijen van zijn tegenpartijders en een walg hebben van de zure onsmakelijke vermakelijkheden van de kinderen der mensen, die, hoewel zij in 't eerst enig lieflijk zoet in zich schijnen te hebben, nochtans vlug de tanden van de eter verstompen, en bitter bevonden worden in de buik en van kwade vertering. Hij vergaderde door zijn lijden voor Christus de vreedzame vruchten der gerechtigheid in zo'n overvloed, dat hij enige korven van die zoete vruchten uitzond onder zijn vrienden, om een goed gerucht te brengen over zijn milddadige Heere en Meester, die dengenen die Hem volgen, als zij gedrukt zijn met gebrek aan andere vertroosting, een volle maat vergunt, ja een goede neergedrukte, geschudde en overlopende maat; alsmede om een goede naam te brengen over Christus' kruis, teneinde het blijkt, dat deze last zo ver is van het leven van een lijdende heilige bitter te maken, dat tegendeel, gelijk het lijden van

Christus in hem overvloedig is, alzo mede zijn vertroosting door Jezus Christus overvloedig is.

In zijn banden ondervond hij veel van de heerlijke vrijheid van de kinderen Gods. Hoe menigmaal vinden wij, dat hij zijn afzondering en gevangenis stelde boven al de ondermaanse tevredenheid van zijn vervolgers? Hier weidde hij op deze zuiver en onvermengde vermakelijkheden, die zo'n vrolijkheid in 't hart stellen, dat ze al de verborgen droefheid, die er in is, uitdrijft, en de ziel zingen doet, terwijl zij met alle uiterlijke zwarigheden omringd is; terwijl dezulken ondertussen zich met as voeden, en hun buik met de oostenwind vullen, die op de tranen van Gods volk leren, en niet anders schijnen te hebben, om hun rust af te breken, dan hoe zij de kinderen des vredes zullen verontrusten. In dit huis van zijn dienstbaarheid, en onder dit arrest, afgesloten en beroofd van alle schepselen hun troost, was het, dat hij bevond de overklimmende zoetheid van de vertroosting Gods, die nooit beter smaken, dan wanneer ze allervrijst zijn van de modder, en vermenging van andere genietingen; daar was het dat hij de waarheid bevond van het gezegde van Augustinus: *Tanta est dulcedo coelestis gaudii, ut si una guttula difflueret in infernum, totam amaritudinem inferni absorberet. Indien een druppel van hemelse vreugde in de hel viel, zij zou verzwelgen of verzoeten al die bitterheid van die plaats der pijniging.* De liefde Gods, en de blijdschap des Heiligen Geestes, was zo overvloedig in zijn hart uitgestort, terwijl hij in de oven was, dat zijn kruis daardoor niet alleen licht gemaakt werd, en zijn leven plezierig, maar menigmaal vindt men ook dat hij zegt (omdat hij door deze voorsmaak beseftte, wat een onbegrijpelijke vertroosting er moet zijn in het onvermijdelijke gezicht en de volle genieting Gods) dat indien er geen andere weg was, om tot de bezitting van die zaligheid te komen, hij zou niet alleen willen kiezen, door een zee van uitwendige zwarigheden te zwemmen, maar ook willen gaan door een poel van vuur en sulfer, om van God Zelf bezet te worden. Er is niemand, die de begenadigde matigheid van deze heilige man kende, die oordelen zou, dat hij complimenteerde met zo te spreken, ja er is niemand, die bevonden heeft, wat een verkoelende en verkwikkende lommer en overvloedige vertroosting de ziel vindt, in 't gezelschap van de Zoon des mensen, terwijl hij met Hem wandelt in het midden van de vlammen van de meest brandende vurige beproevingen, of hij zou het vreemd vinden, indien hij anders sprak.

De uitnemende alleenspraken met God, die Hem gewoon waren in de tijd van zijn afzondering, hadden zo'n aangenaamheid in Hem gedrukt, dat zijn pen en preken daarna altijd een geur en verf er van hadden; want terwijl anderen maar schetsen preekten, en sommigen spraken, omdat zij geloofden, zo merkte men van hem menigmaal, dat hij niet zozeer als gelovende sprak, maar als ziende. Dat hij zolang met God op de berg was geweest, deed zijn aangezicht steeds daarna blinken in zijn publieke verschijningen; en er was een bijzondere zoetheid in zijn spreekwijze (inzonderheid in de liefde van Christus uit te roepen en aan te prijzen, in de vreugde van de Heilige Geest, of de heerlijkheid van het

toekomstige leven te verhalen) boven dat er zelfs bij andere heilige mannen gevonden werd. En het was niet, dat hij dit leerde onder de dorre Scholastieken, noch aan de voeten van Aristoteles (hoewel er weinigen waren in die eeuw, die zo'n goede kennis van beiden hadden). Neen, neen, vlees en bloed konden hem dat niet openbaren, hij studeerde boven de wolken, en daar was het, dat hij deze metafysica leerde.

Zijn moedigheid en dapperheid was ongewoon; nooit heeft iemand die op hem lette, gemerkt, dat hij bevreesd was voor 't aangezicht van een mens, als hij verscheen voor het voordeel van Christus; hij wist niet wat het was stil te zwijgen, als bij het in gevaar zag; ja hij was zo'n zoon van Levi, dat hij noch vriend noch broeder kende in de zaak Gods; welke gezegende gestalte hem vergezelde tot zijn graf toe. Want hoewel zijn Meester zo teer omtrent hem, zo'n getrouw dienstknecht, was, dat hij in vrede zou sterven, zo weigerde Hij hem toch de eer niet van een martelaar, stervend onder een vonnis van gevangen te zijn in zijn eigen huis; de Heere rukte hem uit de kaken van een bloedige dood, waarmee hij bedreigd was, en die voor hem beoogd was, door degenen, wier vervolgheden bijna tot die hoogte gekomen was, dat ze in feite zeiden: *brenge hem hier op het bed, opdat wij hem doden mogen*. Want niet vergenoegd met het getuigenis van de doktoren, noch van de overheden noch van de leraren van die plaats, verzekerend dat hij niet bekwaam was, om naar Edinburgh te reizen (hetwelk door 't gevolg droevig bevestigd werd) zo werd hij in zijn eigen huis vastgezet, als hij niet machtig was om buiten te gaan, en hij werd te schande gemaakt in die plaats, waar hij met recht de naam verdiende van een van de geleerdste, voorspoedigste, en arbeidzaamste Godgeleerden, die ooit die stoel vervuld hebben, en van een van de getrouwe en vlijtigste predikanten, die ooit over een volk waakte of daaronder werkte.

De verborgenheid des Heeren was ook met deze held Gods; de Heere openbaarde hem vele dingen, die Hij stond te doen omtrent zijn Kerk, ja ook omtrent bijzondere personen; als hij daar te Aberdeen opgesloten was, zo toonde en verzekerde hem de Heere, dat Hij een groot werk in Schotland zou gaan doen, Zijn Kerk zuiveren, de snode regering van de bisschoppen wegnemen, en Zelf als Koning in 't midden van hen heersen. Gelijk hij dat in deze brieven menigmaal vrijmoedig geschreven heeft, en gelijk hij het voorzag en voorzegde, zo is het ook gebeurd; zelfs terwijl hij nog in zijn gevangenis was, zo brak het licht door, en de Heere Jezus kwam als een machtige Held, om Zijn volk te verlossen, toen begon die heerlijke verandering en hervorming, welke geduurd heeft, totdat de bisschoppen met de tegenwoordige koning van Engeland en Schotland zijn teruggekomen, en een grote verwoesting hebben aangericht, die met geen bloedige tranen genoeg kan beklagd worden. (Och dat Nederland eens die heerlijkheid Gods in het midden van haar zag! dat eens de Geest Gods zo daarop werd uitgestort, en 't werk van de hervorming in de kerk, politie, militie, huisgezinnen, scholen en academiën met kracht inkwam!)

Degenen die de uitkomsten van de zaken weten te vergelijken met hetgeen deze lijdende dienstknecht voorzag omtrent het werk in 't algemeen, en in opzicht van enige bijzondere personen, die kunnen oordelen van zijn bijzondere inlatingen in de geheimen Gods. Ook voorzag hij met veel droefheid van de ziel de schandelijke afval van Schotland, die even na zijn dood gebeurd is, gelijk de Heere hem ook heeft laten zien een verlossing van Zijn Kerk daar, welke nog door de vromen in Schotland verwacht, en met groot verlangen tegemoet gezien wordt; dit zal ik tonen met zijn eigen woorden, in een brief, die hij niet vele weken voor zijn dood, te St. Andrews in het jaar 1661, geschreven heeft aan Mr. Robert Campbel.

Mij aangaande, zegt hij, ik ben nabij de eeuwigheid, en om tienduizend werelden zou ik niet durven avonturen, om af te gaan van de protesten tegen de verdorvenheden van de tijd, noch mij voegen bij de schandelijke afval van vele zwijgende en stomme wachters van Schotland; maar ik reken het mijn laatste plicht, een protesten te gaan doen in de hemel voor de rechtvaardigen Rechter tegen de praktikale en wettische Verbondsbreuk, en tegen al de eden op de gewetens van des Heeren volk gelegd, en tegen al de paapse, bijgelovige en afgodische geboden van de mensen; weet, dat nu de omverwerping van de gezworen hervorming, de invoering van papisterij, en van de verborgenheid van de ongerechtigheid, op weg is in de drie koninkrijken, en al wie zijn klederen rein wil houden, is onder dit bevel: raak niet, en smaak, en tast niet aan. De Heere roept u, o lieve broeder, om voorts standvastig te zijn, onbeweeglijk, en altijd overvloedig in 't werk des Heeren. Onze koninklijke en vorstelijke Meester is op zijn reis, en zal komen, en niet vertragen, en welgelukzalig is de dienstknecht, die Hij, als Hij komt, wakende zal vinden; vrees geen mensen, want de Heere is uw licht en zaligheid. Het is waar, 't is wat droevig en troosteloos, dat u alleen bent, maar zo was het ook met onze dierbare Meester; en u bent ook niet alleen, maar de Vader is met u. Het kan wezen, dat ik geen ooggetuige hiervan zal zijn in het vlees, maar ik geloof, Hij zal haastelijk komen, die onze duisternis zal weg doen, en heerlijk zal schijnen in het eiland van Brittannië, als een gekroond Koning, hetzij in een formeel bezworen Verbond, hetzij op Zijn Eigen heerlijke wijze, hetwelk ik laat aan de bepaling van Zijn oneindige wijsheid en goedheid, en dit is de hoop en 't vertrouwen van een stervenden man, die tot bezwijken toe verlangt naar de zaligheid Gods.

Op de laatste februari van 't jaar 1661, hetwelk omtrent een maand was, voordat hij stierf, in het einde van een breed getuigenis, dat hij gaf aan 't werk van de hervorming in Schotland, sprak hij deze woorden, nadat hij van het lijden voor Christus gesproken had: *Zalige ziel, zeide hij, die haar leven niet liefheeft tot de dood; want op dezulke rust de Geest der heerlijkheid en de Geest Gods, 1 Petrus 4:14, maar wij kunnen niets anders zeggen of dit is een dag van duisternis, en geen dag van lastering en schelden; de Heere heeft zich bedekt met een wolk in zijn toorn; wij zagen uit naar vrede, maar zien het kwade: Onze zielen verheugden zich, als zijn majesteit 't Verbond Gods bezwoer, en zijn zegel en handtekening daarbij deed, en het daarna bevestigde door zijn koninklijke belofte zodat de gemoederen van de onderdanen de Heere loofden, en op het genexende woord van een Prins rustte. Maar nu, helaas! het tegendeel is door een wet*

vastgesteld, het graveersel is afgebroken, de instellingen zijn mismaakt, zodat wij gebracht zijn tot de vorige dienstbaarheid, en tot de ongereformeerde klomp van bisschoppelijke verwarringen, en ongeregeldheid; en het koninklijke voorrecht, dat Christus toebehoort, is van Zijn hoofd afgenomen; wij hebben dagen van droefheid gezien, en hebben rechtvaardige oorzaak te vrezen, dat men ons dat zal doen lezen en doen eten, waarin geschreven zijn klaagliederen, zuchting en wee; maar wij geloven, dat Christus zo niet van dit land weggaan, maar een overblijfsel zal behouden, en Hij zal heersen als een overwinnend Koning van de einden der aarde. O! dat er volken, geslachten, tongen waren, en al het volk, dat op Christus' bewoonbare wereld is, die Zijn troon met geroep en tranen mochten omringen, om de geest der smeking, die beloofd is, die over de inwoners van Juda te dien einde zal uitgestort worden.

Omtrent twee en een half uur voor zijn dood was onder andere dingen, die hij sprak; die zeer naar de hemel smaakten, en de zielen dergenen verkwikten, die ze hoorden, ook deze uitdrukking: *Ik twijfel er geenszins aan, of Christus zal opstaan, en verslaan de lendenen Zijner vijanden.* Dit was in diezelfde nacht, welke volgde op die duistere en nare dag, waar in des Parlements Rescisoire Acte, dat is, van verbreking van al de banden van het Verbond gemaakt was, alsof God het Zijn stervende dienstknecht wilde bekend maken, opdat hij het aan anderen mocht mededelen, dat Hij die Acte wilde vernietigen, en de verbrekers van de heilige banden verbreken; een wond in de lendenen, als de slag gegeven wordt van Hem, die is God Almachtig, moet dodelijk zijn, indien Hij hen daar verwond, moeten zij vallen, al waren zij sterker dan leeuwen; want wie kan voor Hem bestaan, als Hij eens toornig is? En 't is vreselijk te vallen in de handen van de levende God.

Vele dagen achter elkaar voor zijn dood was hij met zoveel blijdschap des Heiligen Geestes vervuld, als hij kon houden; en als hij nergens over te klagen had, zoo was evenwel dit zijn klacht in zijn weggaan (hoewel met een zoete onderwerping aan zijn Meesters wil) dat hij in dat bed van eer niet stierf, en dat hij niet was voortgebracht, om zijn leven en laatste adem uit te blazen op een schavot, nademaal zijn Meester zulke gunstbewijzen uitdeelde onder die Hem volgen; want aan sommigen - en geloofd zij Hij eeuwiglijk, die hen met eer daardoor gevoerd heeft - is het gegeven, niet alleen te geloven, maar ook te lijden, en dat tot overtuiging van hun vijanden, als mensen, die eerder schenen te triomferen over die koning der verschrikkingen, als verzet te zijn door zijn vreselijk aanschouwen; en nademaal Hij zulke bewijzen nam van de getrouwheid en genegenheid van sommige van Zijn navolgers. Zijn eigen woorden op deze gelegenheid, die uit zijn mond zijn opgetekend, als hij nu op de dorpel van de heerlijkheid stond, gereed om de onsterfelijke kroon te ontvangen, waren deze (en hij heeft deze woorden meermaats herhaald) *mijn tabernakel is zwak en ik zou het een heerlijker wijze achten van uit de wereld te gaan, mijn leven af te leggen voor de zaak, bij het kruis van Edinburgh, of van St. Andrews, maar ik onderwerp mij aan mijn Meesters wil.*

Maar om nog nader te verstaan, hoe liefelijk hij was in zijn dood, en hoe die dood met zijn vorige leven recht overeenstemde, waarin hij zo menigmaal geproefd had de gevoelige inlatingen van de Geest, zo zal ik alleen enige van zijn laatste stervende uitdrukkingen ophalen, uit zijn mond opgetekend, door degenen, die toen bij hem in zijn sterven tegenwoordig waren, hij zeide dan; *Ik zal schijnen, ik zal Hem zien gelijk Hij is, en al 't schone gezelschap met Hem, en ik zal mijn brede deel hebben. Het is geen lichte zaak een christen te zijn maar wat mij belangt, ik heb de overwinning gekregen, en Christus steekt zijn armen uit, om mij te omhelzen. Ik heb mijn vrees en bezwijking gehad, gelijk een ander zondig mens, om met een goede naam daardoor te geraken; maar zo zeker als Hij ooit tot mij sprak in Zijn Woord, zo heeft Zijn Geest ook aan mijn hart getuigd, zeggende: vrees niet! Hij had mijn lijden aangenomen, en de uitkomst zou geen stof tot bidden, maar tot loven zijn.* Ook zeide hij: *Uw Woord was gevonden, en ik at het, en 't was mij de blijdschap en verheuging van mijn hart.* En een weinig voor zijn dood, na een flauwte zei hij: *nu gevoel ik, ik geloof, ik geniet, verheug mij.*

En kerende zich tot Mr. Blair, toen tegenwoordig, zeide hij: *ik weid op manna, ik heb engelen spijs, mijn ogen zullen mijn Verlosser zien, ik weet dat hij ten laatsten dage op de aarde zal staan; en ik zal opgenomen worden in de wolken, om Hem te ontmoeten in de lucht.* En daarna had hij deze woorden: *Ik ontslaap in Christus, en als ik ontwaak, zal ik verzadigd worden met Zijn beeld. O, had ik armen, om Hem te omhelzen!* En tot een, die van zijn arbeidzaamheid in den predikdienst sprak, riep hij uit: *Ik laat dat alles varen, de haven daar ik in wil zijn, is verlossing en vergeving der zonden door Zijn bloed.* En zo vol van den Geest, ja als het ware overwonnen met gevoelige genieting, blies hij zijn ziel uit; zijn allerlaatste woorden waren: ***Heerlijkheid, heerlijkheid woont in Immanuëls Land!***

Hij stierf de 29^e maart van het jaar 1661, en het verlies van zulk een meester in Israël werd zeer beklagd door allen die Sions welstand zochten en wensten in Schotland. Een van zijn discipelen, troostende de vromen, die over zijn dood onmatig bedroefd waren, zeide aldus, gelijk hij dat in de voorrede voor Rutherfords brieven heeft gesteld: "Laat de tranen uw ogen niet verblinden, dat gij niet zoudt opmerken de goedheid Gods, die ons zulk een gegeven heeft." Het was een woord van een uitmuntend en welgeoefend christen (waardig gedacht te worden in dit tegenwoordig geval, en opgetekend te worden voor de nakomelingen) merkend dat velen droefgeestig waren om het wegnemen van een der meest brandende en schijnende lichten, waarop Brittannië te roemen heeft, (ik bedoel die grote uitlegger der Schrift Mr. Durham) zo zei die waarde persoon: "Keert uw tranen en zuchtingen over dit verlies, hoewel 't bijna schijnt niet te vergoeden te zijn (een eeuw nauwelijks nog zo'n ander voortbrengende) in gezangen van lof, en geeft uw droefheid zo niet toe, omdat de Meester een gezant heeft thuis geroepen, die zo getrouw en voorspoedig voor Hem gehandeld heeft, dat gij ondertussen de Heere des oogstes zou vergeten te prijzen, Die zulk een arbeider in zijn wijngaard heeft uitgestort; laat de grootheid van uw droefheid u niet doen vergeten den rijkdom van Zijn goedertierenheid aan de kerk van

Christus in Schotland, daarin dat er een Mr. Durham was, om daaruit te sterven."

Zo zeg ik, als u in deze brieven te lezen gedenkt, dat de waarde schrijver ervan tot zijn rust is gegaan, wordt toch niet schuldig aan zoveel ondankbaarheid, door uw overdadige droefheid, dat u Gods zorg en vriendelijkheid omtrent de kerk van Schotland zou vergeten, die hun onder andere een Mr. Rutherford gaf; een die niet alleen binnen en buiten 's lands vermaard was wegens zijn grote geleerdheid, maar zulk een dienaar van het Evangelie, enz.

Tot zover 't leven en sterven, van die getrouwe dienstknecht van Jezus, Mr. Rutherford.

LEVENSSCHETS VAN SAMUEL RUTHERFORD²

Een van de meest bloeiende tijden voor de Kerk van Jezus Christus in Schotland is de tijd van de vervolging; kort na de tijd dat bij ons de Dordtse Synode wordt gehouden: rond 1630. En vooral vanaf 1660 tot 1688, wanneer Stadhouder Willem III vanuit Nederland oversteekt naar Engeland, om daar de zuivere godsdienst weer te herstellen.

Hoewel sommige kinderen van God die tijd van vervolging niet ervaren als genade, als bloei en voorspoed, toch is het wel zo: de tijd van vervolging, van ballingschap en gevangenschap, de tijd van boete en van wrede executie is voor de Kerk in Schotland een bijzonder bloeiende tijd.

Zo is het meestal! Wij houden meer van voorspoed en welvaart, maar ze zijn voor de Godzaligheid meestal schadelijk...

In die tijd is ook Samuël Rutherford predikant. Hij is in zijn dagen bekend door zijn preken en voor ons is hij vooral bekend door zijn boeken. De meest bekende daarvan is een verzameling van brieven, die hij aan zijn geestelijke vrienden schrijft.

Over deze man gaat het nu. Waarom? Omdat deze Godzalige knecht van Jezus Christus heel veel genade, wijsheid en liefde ontving van zijn Meester, zodat wij er onze winst mee kunnen doen.

- Eerst wordt iets over zijn leven verteld,
- dan iets uit zijn brieven,
- vervolgens iets uit zijn preken
- en ten slotte iets over zijn kruis én de liefde van Christus daarin.

Rutherfords leven

Jeugdijaren

In 1600 wordt de kleine Samuël geboren. Hij groeit op in Schotland in het dorpje Nisbet. Hij schrijft over zijn geboorteplaats: *'Ik vrees dat Christus bijna niet genoemd werd, wat betreft de kracht der Godzaligheid.'*

De Heere heeft een groot plan met Samuël. Daarom mag hij ook niet verdrinken in de dorpsput. Hij valt als kleine jongen daarin en zou zeker verdrinken, als niet 'een lieve witte man', zoals hij zelf zegt, hem daaruit redt. Wie deze man is, een mens of een engel, weten we niet, maar zeker is dat de Heere deze peuter van de verdrinkingsdood redt en hem zo doet opgroeien om predikant te worden.

Wanneer hij in Edinburgh aan de universiteit komt, vreest hij de HEERE niet.

² Overgenomen van ds. W. Pieters

Pas als hij ongeveer 24 jaar is, leert hij de Heere Jezus kennen. Later betreurt hij zijn dwaasheid om zo lang Christus buiten zijn hart te houden en hij raadt iedereen aan om niet net zo dwaas te zijn.

Over deze onbegrijpelijke genade van God schrijft hij: *'O, Christus heeft een zaligmakend oog! Toen Hij de eerste keer op mij zag, was ik behouden; het kostte Hem maar een blik om mij van de hel te verlossen!'*

Hoe zijn bekering verder verloopt, weten we niet, maar uit zijn verdere leven, weten we dat ze echt is!

Predikant in Anwoth

Na ruim twee jaren wordt Rutherford predikant in Anwoth, een klein plaatsje in het uiterste zuidwesten van Schotland. Hier zal hij elf jaren predikant zijn.

Van zijn kerk staat bijna niets meer overeind, maar er is wel een nieuwe kerk gebouwd.

Hij houdt erg veel van zijn gemeente. Niet omdat de omgeving er zo mooi is, ook niet omdat de mensen zo aardig of Godzalig zijn, maar omdat de Heere hem deze gemeente heeft gegeven en omdat hij de zorg voor hun onsterfelijke zielen op zijn schouders mag voelen drukken. Zijn Meester heeft hem bevolen dáár het Evangelie te prediken.

Hij zegt van zijn gemeenteleden, dat hij ze niet voor lange tijd wil verlaten, omdat ze net zijn als ijzer in het vuur: haal je het uit het vuur, dan koelt het direct af en kun je het niet meer smeden. Dus hij moet steeds voortgaan met het vuur van de prediking!

Een predikant uit die omgeving getuigt van Rutherford, dat hij ontzettend ijverig is: *'Hij schijnt altijd te bidden, altijd te prediken, altijd zieken te bezoeken, altijd catechisatie te geven, altijd te schrijven of te studeren.'* O, wat verlangt deze trouwe herder er vurig naar om zijn gemeenteleden aan de Heere Christus te verbinden door zijn ernstige prediking...

De Sabbath is steeds zijn heerlijkste dag. Toch zijn de harten van zijn gemeenteleden erg hard, en na twee jaar schrijft hij: *'Ik zie ontzettend weinig vrucht en ik zou verblijd zijn als ik wist dat één ziel gered was door mijn bediening.'*

Het belangrijkste doel in zijn prediking is steeds de liefde van de Heere Jezus Christus voorstellen en uitstallen. Daarom preekt hij eerlijk de Wet en Gods oordeel, opdat er plaats zou komen voor deze liefde! Hij mag zelf door genade iets kennen van deze onbegrijpelijk heerlijke liefde en daarom spreekt hij er zo graag over en gunt hij het zijn gemeenteleden ook zo graag en daarom smeekt hij de Heere vurig om die zegen.

Bijzondere tijden zijn de Avondmaalszondagen. Dan komen veel kinderen van God vanuit de wijde omtrek naar zijn kerk en vooral: dan is de Heere Jezus op een bijzondere manier aanwezig. Dat kan Samuël Rutherford zelf natuurlijk niet

maken, maar hij mag toch geloven, dat de Heere dan op een bijzondere manier Zijn kinderen zegent. Hij vraagt juist dan in het bijzonder de voorbede van Gods volk. 'Want', schrijft hij: *'ik heb niets van mezelf!'*

In deze gemeente moet hij ook veel verdriet ervaren. Zijn vrouw wordt ernstig ziek en moet dertien maanden lang vreselijke pijnen lijden. Daarna sterft ze (terwijl Rutherford nog maar 29 jaar is) en ook zijn twee kinderen sterven kort daarna, zodat hij in grote eenzaamheid achterblijft, waarbij ook nog komt dat hij dertien weken ernstig ziek wordt en bijna geen gemeentewerk kan doen. In deze zo verdrietige gebeurtenissen, mag hij echter toch schrijven: *'De Heere heeft het gedaan, geloofd zij Zijn Naam!'*

Veel tijd brengt de jonge dominee van Anwoth door in gebed en overdenking van Gods Woord. Hij weet dat alles afhankelijk is van de zegen van God en daarom zoekt hij de Heere veel. Tegelijk weet hij: onze kennis van Christus is bijna net zo gering als wanneer kinderen spelen met het gouden koft en de zijden linten van een Arabische Bijbel, die ze niet kunnen lezen...

Verbannen naar Aberdeen

In 1636 schrijft hij een boek tegen de *arminianen* of remonstranten. Deze mensen zeggen dat de zaligheid niet alleen een gave van God is, maar ook een klein beetje onze eigen verdienste. Rutherford weet dat zijn bisschop ook arminiaan is, maar toch schrijft hij tot eer van Gods vrije genade een boek tegen deze vreselijke dwaalleer. Het kost hem bijna zijn ambt en helemaal zijn gemeente.

Hij wordt op bevel van de koning en van de boze bisschop verbannen naar Aberdeen, een plaats helemaal in het noordoosten van Schotland. Hier moet hij blijven, hij mag niet preken, hij mag niet uit Aberdeen weg. Het enige dat hij kan, is brieven schrijven.

Op weg naar zijn naargeestige gevangenis schrijft hij echter dat hij op weg is naar het paleis van Christus.

Want Rutherford weet dat Christus in Zijn liefde met hem mee gaat. O nee, dat betekent niet dat hij het altijd zo gemakkelijk heeft. Vooral in het begin heeft hij zeer moedeloze buien. Dan kwelt hem niet alleen de zorg voor de zaak van Christus in Schotland en in het bijzonder voor zijn geliefde gemeente Anwoth, maar dan vreest hij ook dat de Heere Jezus hem buiten dienst zet, omdat hij zijn werk niet goed heeft gedaan en omdat God dus nu vertoornd op hem is.

Maar juist in die omstandigheden mag Samuël Rutherford leren dat de Heere deze verbanning zal gebruiken als leerschool, om hem des te meer nuttig te maken! En wij getuigen: wat heeft de Heere deze man juist in Aberdeen rijk gezegend!

De brieven die hij vanuit zijn gevangenis schrijft, zijn buitengewoon goed en

leerzaam, omdat de Heere hem met veel onderwijs en vertroosting van de Heilige Geest vervult. De duivel denkt dat hij deze trouwe knecht van God nutteloos heeft gemaakt en dat hij dus de gemeente van Christus een flinke klap heeft gegeven, maar ook na 370 jaar zeggen we: de duivel heeft ons als het ware een goede dienst bewezen, want nu mogen wij die heerlijke brieven van Rutherford, die zo vol zijn van Christus, nog hebben en lezen!

Daar in Aberdeen mag Rutherford méér van Christus leren dan hij ooit geleerd heeft in de jaren van zijn predikantschap. En dat is niet, omdat hij zelf zo goed of heilig is, want hij beleeft het: dat ik niet net zo doe als Kaïn en Judas, komt omdat de Heere mij daarvoor bewaart en omdat Hij mijn hart in brand steekt van liefde voor Hem.

Terwijl hij in zijn gevangenisplaats is, komt op een keer moedeloosheid binnensluipen: zijn vrouw is gestorven, zijn twee kinderen zijn gestorven en nu is zijn enige vermaak nog zijn prediken, maar helaas is dat nu ook van hem afgenomen. Hij vergelijkt het met een mens, die nog maar één oog heeft en nu wordt dat ene oog ook verblind... Zijn gedachten zijn dag en nacht (!) bij zijn geliefde gemeente Anwoth, aan wie hij schrijft: *'Ik verlang er buitengewoon naar te weten of het huwelijk tussen u en Christus er nog is; terwijl ik slaap ben ik nog in zorg over uw zielen. Behalve mijn omgang met Christus had ik slechts één vreugde: Hem te prediken; en dat mag ik nu niet.'*

In de 22 maanden van verbanning schrijft Rutherford meer dan tweehonderd brieven, die steeds weer getuigen van een bijzondere zegen van God. Welke zegen is dat dan? Dat de Heere Zijn knecht een buitengewoon grote maat van Goddelijke liefde schenkt. Hij leert hier dat het Woord van zijn Meester meer zijn vertrouwen waard is dan alles wat Hij van Hem ervaart.

Rutherford leert in de maanden van zijn verbanning meer van Christus en ervaart meer van Zijn liefde dan in al de voorgaande jaren van zijn predikantschap. Het is voor zijn gevoel soms alsof een ándere Christus tot hem spreekt en Zich aan zijn ziel openbaart. Nee, er is geen andere Christus, maar Rutherford ervaart zoveel méér van Christus' liefde en hij ontvangt zoveel dieper inzicht in Zijn Persoon en werk, dat het net lijkt alsof hij vóór die maanden van gedwongen verblijf in Aberdeen er niets van wist.

Daarom zijn de meeste van zijn 'gevangenschapsbrieven' vol van lofprijzing van God, Die hem zo uitzonderlijk troost en Die Zijn moedeloze knecht zo bijzonder lieflijk omhelst.

Hij schrijft op 1 januari 1637 (na een half jaar verbanning): 'Wat mijzelf betreft, ik maak het bijzonder goed en God moet daarvoor de eer ontvangen. Ik was het eerst niet met Christus eens, omdat ik de behándeling door Christus meer geloofde dan Zijn belófte. Maar nu zie ik dat Hij alles goed doet. Nu ben ik dankbaar voor de oven. De Heere Jezus heeft mij laten zien dat ik goed graan ben dat vermalen en gebakken moet worden. En mijn geloof zou spoedig bevrozen als er geen kruis en druk is.'

Hij vergelijkt zijn leven met ongeploegde, onontgonnen aarde en hij noemt zijn moeitevolle drukweg de ploeg van Christus, waardoor Hij hem tot vruchtbare grond maakt om zo een goede oogst te bewerken. Samuël Rutherford weet nu: ik verlies er niets mee dat ik zo moet lijden, en mijn zoete en troostvolle gedachten over Christus zijn een goede beloning voor al het lijden: *'Hoe blind zijn mijn tegenstanders, dat ze mij naar een heerlijk feest van mijn lieve Heere Jezus hebben gestuurd en niet naar een gevangenis of een verbanningsoord.'*

Rutherford is het er nu helemaal mee eens om in Aberdeen gevangen te zijn, want zijn gevangenis is nu door de lieflijke aanwezigheid van Christus zijn paleis! Hij is niet meer jaloers op de voorspoed der goddelozen.

Wanneer we de brieven van Rutherford uit deze tijd van verbanning lezen, verbazen we ons over de hooggestemde taal. Waarom? Omdat wij die buitengewoon diepe liefdeservaring niet kennen, die Rutherford mocht ontvangen? Het was werkelijk een 'hemel op aarde'.

Hij schrijft dat hij zich gevoelt alsof hij in het paradijs is, zo innig is de dagelijkse omgang van Christus met hem...

We lezen in zijn brieven steeds weer over de Majesteit en de lieflijkheid van Jezus Christus: tienduizend maal tienduizend werelden zijn niet te vergelijken met de schoonheid van Jezus. Zo wordt Rutherford erin geoefend om deze wereld en al haar begeerlijkheid te verachten en om dit aardse leven helemaal te zien als een voorbereidingstijd en oefenschool voor de eeuwigheid. Een gevolg van deze ervaring is dat hij de tijd veel te langzaam vindt gaan; hij verlangt ernaar om uit het lichaam van de zonde te worden verlost en te mogen wonen in het land van Immanuël, waarin geen zonde en geen leed meer is. O, was die dag maar aangebroken!

The Covenant

Gedurende Rutherford's gedwongen verblijf in Aberdeen wordt de situatie van de kerk in Schotland er niet beter op. De koning verplicht haar om in allerlei kerkelijke zaken naar hem te luisteren. Op 23 juli 1637 komt de spanning tot een ontploffing, wanneer de predikant van de St. Giles-kerk in Edinburgh de dienst wil leiden op een bijna roomse manier. Jenny Geddes werpt een stoel naar het hoofd van deze goddeloze dominee. Deze daad werpt een brandende lont in het kruitvat. Heel het volk van Schotland wordt moedig om op te komen voor de rechten van Christus. Door de kerk wordt ernstig geprotesteerd tegen de onbijbelse maatregelen van koning Karel I, en het volk van Schotland sluit een nationaal verbond, een covenant. Zeer veel mensen tekenen onder dit verbond. In dit verbond staat dat het volk en de kerk van Schotland niet anders wil dan de

Heere dienen overeenkomstig Zijn wil.

O, een bijzondere tijd mag de kerk van Schotland nu beleven. Zeer veel zegen schenkt de Heere en een zeer grote oogst van bekering en geloof wordt in deze dreigende tijden ontvangen. Duizenden worden tot Christus gebracht.

Als Rutherford van dit covenant hoort, besluit hij om het bevel van de koning te negeren en zijn verbanningsoord te verlaten. Hij keert terug naar zijn geliefde gemeente Anwoth. Daar mag hij nog twee jaar werken. Dan komt de roep om professor te worden aan de universiteit te St. Andrews.

Professor in St. Andrews

Hoewel de universiteit jaren lang een plaats van grote goddeloosheid was, mag nu in korte tijd alles zo veranderen, dat er - ook door de Godzalige professor Rutherford - veel Godzalige jonge mannen worden gevormd voor de kerk van Schotland, die tot in lengte van jaren door de Heere worden gebruikt om veel zegen te verspreiden voor Gods volk.

Sommigen kennen we nog uit hun geschriften. Eén noem ik: William Guthrie, die ons zo bekend is om zijn kostbaar boekje *Des Christens groot interest* ['interest' betekent 'aandeel aan Christus en Zijn genade'].

Guthrie wordt door Rutherford als middel, bekeerd en geroepen tot het ambt. Van het boekje van Guthrie, dat door dominee Jacobus Koelman in het Nederlands is vertaald, getuigt de grote godgeleerde John Owen: *in dat boekje is meer Godzaligheid dan in al mijn werken*. De invloed van Rutherford is dus groot en heilzaam.

In deze tijd trouwt hij voor de tweede keer. Van deze vrouw getuigt iemand: 'Ik heb nooit een vrouw ontmoet die zo Godzalig is als zij. En als je ze samen meemaakt in hun gesprekken, leer je te treuren over je eigen onkunde. Wat ben ik door hun Godzaligheid vaak overtuigd geworden van het kwaad van oppervlakkige gesprekken over God.'

Westminster Confessie

In 1643 wordt in Londen een synode gehouden om de overheid te adviseren over de manier van kerkregering. Uit Schotland worden vier afgevaardigden gestuurd, onder wie ook professor Rutherford. Vier jaren lang wordt vergaderd over een nieuwe geloofsbelijdenis, een nieuwe kerkorde en een nieuwe catechismus. De Westminster geloofsbelijdenis is de beste en meest uitgebreide en heeft tot op deze dag veel invloed. Rutherford geeft al zijn kracht aan dit werk en hij beschouwt deze vier jaren als de belangrijkste van zijn leven.

Ondertussen schrijft hij drie boeken over *de juiste vorm van kerkregering*. Dit doet

hij, omdat hij zo'n verlangen heeft om Christus als Koning van Zijn kerk te verheerlijken. Rutherford weet dat Christus wordt onteerd, als het in de kerkregering niet toegaat zoals de Schrift ons leert. Daarom deze inspanning.

In deze jaren sterven zijn twee jonge kinderen die hij in zijn tweede huwelijk mocht krijgen. Hij schrijft daarna aan een bedroefde moeder die haar zoon moet verliezen: *'Ik ben in dezelfde omstandigheden gekomen als u. Ik had twee kinderen en beiden zijn gestorven sinds ik in Londen kwam. De Schepper van alle dingen geeft geen verantwoording van al Zijn daden. De goede Hovenier mag Zijn rozen plukken en Zijn lelies verzamelen, midden in de zomer ja, aan het eerste begin van de zomer. Ze zijn van Hem en Hij heeft ze vroeg thuis gehaald.'*

De laatste jaren

Nog veertien jaren krijgt Rutherford om professor te zijn in St. Andrews, waarin hij veel werkt aan de toekomst van de kerk van Schotland. Hij schrijft ook een belangrijk en zeer geleerd boek over Gods voorzienigheid, waarin hij getuigt van het grote voorrecht te weten: er is geen toeval; onze Hemelse Vader bestuurt alles; in Hem zijn wij veilig!

Dit boek is er de oorzaak van dat de universiteit van Utrecht graag deze geleerde en Godzalige professor wil hebben, maar Rutherford bedankt. Hij blijft in Schotland, al komen er steeds meer donkere wolken. In 1651 is immers Karel II tot koning aangewezen en deze man zal voor alle Godzaligen in Engeland en Schotland een vreselijke plaag worden. Velen worden op zijn bevel omgebracht. Wanneer hij in 1660 koning wordt, briest hij van wraakzucht. En Rutherford is één van de eersten die voor de rechtbank moet komen, waar hij op maar één vonnis kan rekenen: de doodstraf. Waarom? Omdat Rutherford een boek schreef over het gezag van de koning in de kerk. Daarin schrijft hij: de koning is lid van de kerk, geen hoofd. Alleen Jezus Christus is Hoofd van Zijn kerk. De koning mag zich niet bemoeien met de gang van zaken in de gemeente, alleen de kerkenraad (en andere kerkelijke regering).

De laatste jaren van Samuël Rutherford worden overschaduwd door een vreselijke zaak: er is een breuk gekomen in de kring van deze Godzalige vrienden. Er ontstaat verschil over de vraag in hoeverre je mag toegeven aan de wil van de overheid, wanneer zij zich bemoeit met kerkelijke dingen. De tactiek van de duivel is: laat ik Gods knechten en kinderen verdelen, dan zal ik veel voordeel behalen.

Ook in onze tijd een hoogst actuele zaak. De overheid van Nederland meent de kerk te mogen voorschrijven wat zij zonde mag noemen en wat niet, en hoe zij de Bijbel moet uitleggen.

Rutherfords sterfbed

Deze verdeeldheid kan toch niet verhinderen dat Rutherford en zijn tegenstanders -vrienden in hartelijke verbondenheid in Christus elkaar vinden en dat ze ook veel voor elkaar blijven bidden. Achteraf kunnen we zeggen: Rutherford heeft het goed gezien: niet toegeven!

Vlak voordat Rutherford door de Heere wordt thuis gehaald, worden de boeken die heeft geschreven, op bevel van de koning in het openbaar verbrand. En terwijl hij op sterven ligt, ontvangt hij de boden van de koning met de oproep om voor de rechtbank te verschijnen. De stervende man zegt: 'Vertel hen, dat ik al een oproep heb van een veel hogere Rechter en het betaamt mij deze eerste oproep te gehoorzamen. Eer uw dag komt, zal ik dáár zijn, waar weinig koningen komen en veel eenvoudigen!'

Een week voordat hij sterft, moet hij het achtste kind van de negen die hij kreeg, missen. De HEERE vertroost Zijn stervende knecht met grote genade, zodat hij mag geloven en gevoelen en genieten. Nog maar één verlangen vervult het hart van de stervende Rutherford: eeuwig te leven om Christus te verheerlijken. In zijn dierbare Verlosser Die hem zo uitnemend heeft liefgehad, is al Rutherfords heil! Zijn laatste woorden zijn: '*Glorie, glorie woont in Immanuëls Land!*'

Rutherfords liefde voor de jeugd

Veel brieven schrijft Samuël Rutherford aan of over jonge mensen. Een paar voorbeelden.

Hoe ziet hij de jeugdijaren en wat raadt hij jongeren aan?

Als Rutherford nog maar net in Anwoth is, gaat hij op zondagmiddag naar het voetbalveldje, waar de jongens hun tijd verknoeien met voetballen. Hij vertelt hen ernstig en eenvoudig wat hun zonde is en zegt: de hemel en de aarde, de bomen die daar staan en de stenen die hier liggen zijn getuigen van mijn waarschuwing. In de dag van het oordeel zullen ze tegen jullie getuigen, als je niet naar mijn woorden luistert!

Hieruit blijkt hoe bewogen de jonge prediker is met zijn jonge gemeenteleden. Hij gunt ze niet verloren te gaan. Nog altijd wijst men de stenen van de 'getuigenis van Rutherford' aan!

Aan een onverschillig, jong gemeentelid schrijft hij vanuit Aberdeen - en het is

heel bijzonder hoeveel liefde erin doorklinkt voor deze jongeman die toch niet van Rutherford houdt!: *'Verlies nu niet langer je tijd, ontvlucht de dwaasheid van de jeugd en maak je gereed om de Heere te ontmoeten. Ik heb je vaak opgeroepen om voor je Rechter te verschijnen en de boekhouding van je leven in orde te maken. Als je straks op de rand van tijd en eeuwigheid staat, zullen tienduizend tranen de vlammen van de hel niet uitblussen en ze zullen je geen uur extra genadetijd geven.*

Denk er eens over na hoe je deze kostbare dag hebt gebruikt en hoe noodzakelijk de zaligheid is! Je geweten spreekt toch nog wel, waarom wil je jezelf vernielen? Ik beveel je in Christus' Naam om je geweten wakker te maken en om op tijd met Christus een overeenkomst te maken, nu de zaligheid je nog wordt aangeboden.

Lieve broeder, vervul mijn vreugde en begin de HEERE te zoeken terwijl Hij te vinden is; grijp naar het eeuwige leven. Man, ik heb geen woorden om de heerlijkheid te beschrijven die in het huis van je Vader klaar ligt, wanneer jij je gedrag hervormt en je hart buigt om naar de Heere terug te keren. Zie naar Christus, en Zijn liefde zal je zo veranderen dat je nooit meer bij Hem weg wilt. Ik heb ervaring van Zijn lieflijkheid.'

Wat een liefde en ernst spreken hieruit. Rutherford weet wat het is: de onuitsprekelijke liefde van Christus te voelen! O, dat de dienaren van het Woord zo bewogen mogen zijn met hun jeugdige gemeenteleden!

Aan zijn vriendin Jean Brown schrijft Rutherford over haar zoon: *'Ik verlang dat Patrick zijn jonge liefde aan Christus geeft. Het zou goed zijn om spoedig op dit pad te gaan, hij zou er straks in de kwade dag groot voordeel van hebben.'*

Aan Marion M'Naught schrijft hij:

'Ik bid voor u met mijn hele ziel en ik begeer dat uw kinderen in de waarheid wandelen en dat de Heere op hen schijnt. Ik durf hen te beloven in de naam van Hem Wiens waarheid ik preek: als ze de dienst van God willen proberen, zullen ze ervaren dat Hij een lieflijker Meester is dan die ze ooit gediend hebben. Omdat Christus voor jongeren onbekend is, zoeken ze Hem niet. Nodig ze uit: kom en zie. Vertel aan uw dochter dat het zo'n heerlijke zaak voor haar zou zijn om zich aan Christus over te geven, opdat Hij de Naam van Zijn Vader en Zijn eigen nieuwe Naam op haar zou schrijven. Ik begeer dat zij thuis raakt in het Boek van God.'

En aan deze moeder zelf schrijft hij dan nog:

'Ik ben ervan overtuigd - omdat zij zulke ouders heeft en zo'n gelegenheid heeft om Christus te leren kennen -, dat Christus haar ziel tracht te winnen, en ik bid God dat zij zo'n Bruidgom niet afwijst. Daarom beveel ik haar en ik smeeek haar om Christus te leren en in Hem te wandelen. Laat haar beginnen met gebed en het zal een deel van mijn gebed zijn, dat het in haar gevolg zal hebben door Hem, Die machtig is dit zeer overvloedig te doen.'

We kunnen duidelijk merken dat Rutherford goede en ruime gedachten heeft over de gewilligheid van God. Daaraan hoeft je werkelijk niet te twijfelen. Maar

de vraag is: ben jij wel gewillig... En als je dan jezelf leert kennen, weet je wel: de schuld ligt bij mijzelf, want ik verzet me!

Rutherford weet ook heel best dat de jaren van de tiener / puber de gemakkelijkste niet zijn. Hij weet dat je dan een grote strijd hebt te strijden tegen allerlei verleidingen. Hij schrijft in beeldspraak (als je zijn brieven koopt en gaat lezen, kom je heel veel beeldspraak tegen, die niet altijd even gemakkelijk te begrijpen is) over deze moeilijke tijd en hete strijd.

Vanuit Aberdeen schrijft hij dan aan één van zijn vroegere catechisanten:

'Ik beveel je dringend te bidden en de wacht te houden over de zonden van je jonge jaren, want ik weet dat er brieven heen en weer gaan tussen de duivel en jouw jonge lichaam. Satan heeft een vriend in het hart van jongeren en hun hoogmoed, overdaad, wellust, wraakzucht en vergeetachtigheid van God zijn zijn knechten. Gelukkig is jouw ziel als Christus het huis bezet.'

En aan een ander schrijft hij:

'De jeugd is gewoonlijk een gewillige knecht van satan, want het is een broeinest voor wellust, vloeken, dronkenschap, leugen, hoogmoed en ijdelheid. O, dat je een hart had om de HEERE te vrezen en om ziel en lichaam aan Zijn dienst toe te wijden!'

Verder: *'Ik beveel je aan om elke week iets van je zondige gewoonten te verbeteren en om elke dag een zonde na te laten, zoals kwaadheid, drift, wellust; zodat je de rest van je verdorvenheid des te gemakkelijker de baas zult zijn.'*

Hieruit blijkt dat Rutherford wel weet dat de tienerjaren niet gemakkelijk zijn. Hij heeft zelf ook de genadetijd verkwanseld! Met des te meer liefde en aandrang roept hij de jeugd op om jong de Heere te zoeken. Ook is hij heel praktisch: hij roept op om metterdaad dingen te verbeteren... En ik wil het jou ook aanraden!

Aan Robert Stuart schrijft Rutherford:

'Maak van Christus geen kinderspel, maar span je in om een gezond en levendig gezicht van je zonde te krijgen, zodat je jezelf zult veroordelen als een verloren mens, een verdoemde slaaf van hel en zonde, die zal sterven in zijn eigen bloed, tenzij Christus komt en medelijden met je heeft en je opraapt. Daarom, maak haast met het werk van bekering en laat het zeker zijn.'

Een vraag: hoe denk jij over Christus? Speel jij met je genadetijd? Hoe denk jij over je zonde? Heb je er werkelijk grondig kennis aan en veroordeel jij je nu ook hartgrondig als een slaaf van de duivel?

Aan William Gordon, die ernstig met de dingen van God bezig is, schrijft de verbannen dominee van Anwoth een prachtige brief vol raadgeving en vertroosting. Deze jongen heeft een brief geschreven, waarin hij klaagt over zijn zondige gedachten, zijn gevoel van onwaardigheid en zijn gebrek aan zekerheid. Rutherford antwoordt dan in hartelijke liefde voor zijn jonge vriend het

volgende:

'We maken allen Christus veel te klein en te nauw en we koesteren gedachten over Zijn liefde die Hem zeer onwaardig zijn. O, dat we door Zijn schoonheid en heerlijkheid gegrepen werden! Je klaagt dat je een kenmerk mist van een waar werk van genade en liefde in je ziel. Zie dan eens - totdat God je meer geeft - op I Johannes 3 vers 14 'Wij weten dat wij overgegaan zijn uit de dood in het leven, omdat wij de broeders liefhebben.'
En wat betreft je klacht over doodsheid en twijfel, Christus zal jouw doodsheid met jou tegelijk aannemen. Christus, de Arts, helpt zelfs hen die vol gaten zijn, die open wonden en gebroken benen hebben. Tollenaars, hoeren en hoereerders zijn de juiste marktwaar voor Christus. Het enige wat zondaren in de armen van Christus brengt, is dat waarover jij schrijft: een gevoel van dood en zonde. Velen sterven aan een heel hart, wij hebben allemaal veel te weinig van de hellepijn en verschrikkingen. Het teken dat je geen genade hebt, zou zijn dat je niet vecht. Maar dat je niet overwint, is geen teken ervan. En er is een groot verschil tussen betwijfelen dat we genade hebben en onderzoeken of we genade hebben. Elk mens heeft het nodig tweemaal per dag en vaker nauwkeurig onderzocht te worden. Genade, genade zij met je.'

Ook toen vocht satan het werk der genade aan en ook toen mochten Gods knechten troosten met de grootheid van Gods gewilligheid. Jij hoeft je niet nodeloos ongerust te maken, als je blijft aanhouden met roepen naar Omhoog! Kijk, een valse zekerheid / gerustheid is levensgevaarlijk, maar de twijfelstem van de duivel geloven is zeker niet minder erg!

Aan de dochter van Marion M'Naught schrijft hij:

'Leer de weg (zoals je geliefde moeder vóór jou het deed) om aan de deur van Christus te kloppen. Veel barmhartigheid heeft Christus aan haar gegeven en Hij heeft nog een overvloed om aan jou te geven. Je bent het zaad van een Godzalige moeder en in het verbond geboren; maak gebruik van je recht. Ik zou Christus niet willen inruilen voor tien werelden vol heerlijkheid. Ik weet nu (dank zij mijn Leraar!) hoe ik het slot moet openen van de deur van mijn Geliefde en Hij verwelkomt mij, een arme vreemdeling, in Zijn Huis. Ik ben vol en verzadigd met de liefde van Christus. Des te meer je tot Hem komt, des te meer je bij Hem welkom bent. Je weet niet hoe Christus verlangt om al jouw liefde te ontvangen. Ik durf de hemel te verpanden dat dit de weg tot zaligheid is!'

Aan een catechisant:

Het laatste voorbeeld van een brief van Rutherford is aan een catechisant uit Anwoth, die hij ernstig waarschuwt en eenvoudig raad geeft om Gods Woord te bestuderen. Rutherford weet wel: hét middel dat God gebruikt, is Zijn Woord. Daarom schrijft hij:

'Ik vertrouw dat je strijdt voor de kracht van Godzaligheid, want de weg naar de hemel is een nauwer pad dan iedereen denkt. En je bent nu in de meest gevaarlijke tijd van je leven, wanneer het gemakkelijk is om de vuile en sterke lusten van je jonkheid te volgen. En gelukkig ben je als je door deze gevaren kunt komen met een goed geweten. Daarom is

mijn advies dat je je vertrouwd maakt met gebed en met het onderzoeken van de Heilige Schrift, opdat God je de goede weg zou tonen die rust geeft aan de ziel. Een alledaags / oppervlakkig geloof zal je niet behouden. En ik begeer dat je ter harte neemt de waarde van je onsterfelijke ziel en het vreselijke gericht van het oordeel na de dood; zodat je zalig mag worden.'

Rutherfords preken

Over de Kananese vrouw heeft hij een boek geschreven: *Beproeving en zegepraal des geloofs.*

Over haar schrijft hij dat zij wist, *'dat zelfs een weigering van Christus uitnemender is dan tien werelden.'*

Jezus verbergt Zijn heerlijkheid en Hij antwoordt deze moeder-in-nood eerst niet en later wijst Hij haar zelfs af. Waarom? Rutherford zegt:

'Hij houdt ons aan het kloppen, tot onze begeerte ziek is van liefde naar Hem; Hij weet dat uitstel de waarde van Christus verhoogt; en het gemis van Christus is als vleugels voor de ziel.'

Verder schrijft hij over de ellende van deze moeder:

'Het was te wensen dat wij onze eigen ellende kenden. Wanneer een gevangene zijn boeien liefheeft, omdat zij van goud zijn; en ze niet haat omdat ze zijn boeien zijn, dan heeft hij een aangenaam leven. Hij begint de muren van zijn gevangenis te schilderen en allerlei versierselen op te hangen. O, zijn wij niet verliefd op onze zondekerker? Terwijl er meer liefde in Christus is, dan het begrip van engelen en mensen kan omvatten.'

Verder schrijft dominee Rutherford, die zelf acht van zijn negen kinderen moet afstaan aan de dood, over het hebben van kinderen:

'Kinderen moeten wij zó bezitten dat wij gewillig zijn hen over te geven; zó bezitten dat wij streven om ze verlost te krijgen van onder de macht des duivels, want zij komen ter wereld als brandhout voor de hel. Helaas zijn ouders hun leven lang meer bezig om aan hun kinderen goud na te laten, dan genade.'

Er zijn zeven preken van Rutherford over de gelijkenis van de verloren zoon, waarin hij wijze lessen geeft om arme, aangevochten zielen aan te sporen om te komen tot Christus. Het volgende gaat over het welkom van de verloren zoon bij zijn vader:

'Niemand die in waarheid en oprechtheid tot onze Heere komt, zal een slechtere verwelkoming krijgen of zal weggezonden worden. Geen toorn is te zien, geen aanmerking wordt gehoord over wat is gebeurd, maar al die dingen worden terzijde gelegd. Geen woord van beschuldiging, geen berisping wegens zijn lichtzinnigheid. Nu deze verloren zoon zijn

hart heeft verbroken, wil de Heere het niet breken. Indien wij onszelf veroordelen, zullen wij niet veroordeeld worden. Het was goed voor ons als wij met zo'n voorbereiding tot God en Christus kwamen, met een hart dat wegens de zonde vernederd is. Maar wij hebben dit niet van onszelf; dit is geen bloem die in onze hof groeit.'

Over de terugkeer van de zoon schrijft hij:

'Om te geloven dat wij zo'n Vader hebben, Die ons vereert om Zijn kinderen te zijn, moeten wij er meer over denken, dan we doen. Het is geen kleine zaak, van een bastaard der hel tot een kind des hemels gemaakt te zijn; van iemand die geen aanspraak op Christus heeft, te zijn gemaakt tot iemand die een genadig recht op Hem heeft. En als het zo niet is, is het onze eigen schuld, want onze Heere sluit niemand uit, die binnen de zichtbare kerk is. Zijn aanbod van genade en verzoening is zó wijd en zó uitgestrekt.'

Uit deze twee stukjes blijkt dat Rutherford steeds weer goede gedachten over de Heere laat klinken - juist voor hen die vaak zulke kwade gedachten over God hebben. Verder dat hij van ons mensen geen enkel goed vertelt of verwacht en dat hij sterk aandringt om toch op tijd de Heere te zoeken. Het is niet alleen het meest nodige, maar ook tegelijk en vooral het meest heerlijke!

Rutherford onder het lieflijk kruis

Tot slot nog wat uit Rutherfords brieven, vooral uit de tijd van zijn verblijf in Aberdeen, wanneer hij niet mag preken en meent door Christus te zijn verworpen als dienaar van Zijn Woord. Hij schrijft aan sommigen van zijn dierbaarste vrienden over de ervaring van de liefde van Christus.

Op weg naar Aberdeen bezoekt hij eerst een broeder in Christus. Daar ontvangt hij een bijzondere zegen van God en zo kan hij vanuit de hoofdstad Edinburgh schrijven:

'De Heere is met mij, ik geef er niet om wat een mens kan doen. Ik mis niets. Geen koning is beter voorzien dan ik. Lieflijk, lieflijk is het lichte kruis van mijn Heere. Mijn Geliefde is vriendelijker en hartelijker dan gewoonlijk en Hij komt mijn ziel bezoeken. Alleen de herinnering aan mijn zonnige dagen in Anwoth en aan mijn dierbare kudde, over wie ik zoveel zorg draag, is bitter. Maar geen pen kan uiten hoe lieflijk mijn Heere Jezus is.'

Als hij in Aberdeen, zijn verbanningsoord, is aangekomen, treurt hij. Maar hij beseft hoe nuttig deze pijnlijke kruisweg vol beproeving voor hem is om hem dingen voor het geestelijke te leren die hij anders niet zou hebben geleerd: bijvoorbeeld het veelvuldige zelfbedrog van vele godsdienstige mensen!

'Maar ondanks al de somberheid die ik van mijn Heere ervaar, bemerk ik toch dat Hij lieflijk, genadig en vriendelijk is. Ik heb gebrek aan woorden om te vertellen de heerlijkheid en schoonheid van Christus' liefde en van de eer voor mij om dit kruis van Christus te dragen.'

Drie maanden na zijn aankomst schrijft hij:

'Ik heb geen gebrek aan vriendelijkheid van Christus en ik durf Zijn gulhartigheid niet verbergen.'

Zo schrijft hij in diezelfde maand aan één van zijn meest geliefde vrienden, de adellijke en Christelijke Lady Kenmure:

'Ik kan niet anders dan schrijven dat Christus mij in Aberdeen heeft opgezocht en dat mijn vijanden mij hierheen hebben gezonden om door Christus te worden onthaald op liefdemaaltijden met mijn Koninklijke, hoogverheven en Majesteitelijke Koning Jezus. Mevrouw, waarom zou ik Christus' vriendelijkheid verbergen? Ik durf Zijn goedheid voor mijn ziel niet verzwijgen. O, hoe zoet is het lijden voor Christus. Deze last is als de vleugels voor een vogel en als de zeilen voor een schip... Als ik moest kiezen tussen Christus en de hemel, zou ik de hemel met al zijn zegen verkopen en Christus kopen.'

Brieven aan de 15-jarige William Gordon

William Gordon is nog maar net in zijn tienerleeftijd wanneer hij de Heere ernstig leert zoeken. Samuël Rutherford schrijft met zijn jonge vriend heel intiem over zijn geestelijk leven:

'Ik moest naar Aberdeen verbannen worden om een nieuwe verborgenheid van Christus te leren kennen, namelijk dat Zijn belofte beter te geloven is dan Zijn gelaat' [= wat ik van Hem voel / merk].

Hij schrijft verder dat Christus hem in zijn droefgeestig oord van ballingschap zo'n mate van geestelijke vreugde en blijdschap heeft geschonken als hij nog nooit had ervaren in de jaren toen hij predikant was in Anwoth. Wat is het groot dat een prediker zo zijn hart kan blootleggen aan een jonge vriend in Christus!

Treffend is wat Rutherford schrijft over de vragen van deze jongen zelf. William had geklaagd over zijn verdorvenheden en boze lusten en Rutherford schrijft dan:

'De duivel is in de kracht van je leven het meest te vrezen (ik bedoel de hete lusten en de brandende hartstochten van de jeugd).'

Verder schrijft hij hem dat juist het gevoel van zijn zonden Christus noodzakelijk maken:

'Christus treft in jou een gunstige gelegenheid aan om Zijn beroep [van Zaligmaker] uit te oefenen; ik vraag je: ontnem Hem die niet [namelijk door minder diep van je zonden overtuigd te willen zijn]. Je moet er genoeg in vinden om Christus wat te doen te geven. Het verblijdt mij dat Hij zo aan het werk wordt gezet. Vertrouw je bloedende ziel en je zweren aan de behandeling van deze ervaren en kundige Arts. Neem met je jonge en krachtige verdorvenheden de toevlucht tot Zijn vrije genade en heb aan Zijn genade genoeg! Laat Christus het met je zonden afmaken!'

Verder twijfelt William of hij wel tot Christus mag vluchten met zo'n verdorven hart. Dan schrijft zijn twintig jaar oudere vriend:

'Grijp de belofte van Johannes 6 vers 37 aan: 'Al wie tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen'. Het is geen brutaliteit je deze belofte toe te eigenen, als je je zondewonden voelt steken... En als Hij Zich voor jou verbergt, moet je (om zo te zeggen) zó hard roepen, dat Zijn beide oren ervan weerklinken.'

De uitdrukkingen klinken wat vreemd, maar de bedoeling is duidelijk: neem vrijmoedig de toevlucht tot Gods Zoon; je bent bij Hem welkom.

Brieven aan boezemvriendin Marion M'Naught

'Geprezen zij de Heere, dat ik in Gods genade een vrouw in dit land mocht ontmoeten, voor wie Jezus dierbaarder is dan haar eigen hart', zo schat Rutherford het leven van haar, met wie hij het meest innig is verbonden in de reine liefde van de gemeenschap der heiligen.

Over haar kinderen schrijft hij als volgt:

'Leg uw vrees aangaande gezondheid en leven van uw lieve kinderen op de schouders van Christus; laat Hem alles dragen. Laat uw handen los van hen allen, en wanneer uw lieve Heere trekt [= ze wegneemt door de dood], laat ze gaan in geloof en blijdschap. Het is een gelouterd geloof die Heere te kussen Die u iets ontnemt. Laat uw kinderen zich beijveren om, in de korte tijd dat ze hier zijn, de loopbaan te lopen en naar de prijs te grijpen. Christus staat aan het einde van hun weg, terwijl Hij de kroon van eeuwige heerlijkheid hen voorhoudt en roept: 'Loop snel en kom en ontvang!' Gelukkig zijn ze als zij niet vermoeid raken in het lopen, voordat de Heere hun met Zijn eigen lieve hand de kroon op het hoofd drukt. En onze dierbare Heere is genadig over ons, omdat Hij de weg tot de heerlijkheid korter gemaakt heeft dan vroeger; zodat de kroon, waar Noach vijfhonderd jaren om heeft gestreden, thans door kinderen in vijftien jaar wordt behaald.

Zeg dit aan uw kinderen, die mijn ziel van Christuswege zegent. En dring bij hen aan, door Gods barmhartigheden en de innerlijke bewegingen van Jezus Christus, om een verbond met Jezus Christus te maken om zo Zijn Eigendom te zijn en om de vriendschapsband tussen hun zielen en Christus te leggen!'

En over haar dochter schrijft hij:

'Ik koester veel hoop dat het zaad van God in haar is als in een uit God geborene. Zij heeft mij beloofd dat ze het eigendom van Christus zal zijn. Ik heb haar gezegd dat zij in Zijn Naam veel mag beloven, want Hij wordt bij Zijn Vader Borg voor hen die besluiten en beloven Hem te zullen dienen. Ik zal in mijn gebed tot God aan haar denken.'

Rutherfords laatste woorden

De tijd van zond' en leed snelt voort;
 'k Sta hunk'rend aan de Hemelpoort,
 een wonderzoete Morgen gloort.
 Zeer donker was de middernacht,
 maar Jezus is 't Die mij verwacht,
 Die mij bekleedt met Hemelpracht.

Ik ben mijns Liefsten Eigendom,
 Zijn liefdewijn roept: zondaar, kom!
 Zijn Bloed verzekert: 'k kom niet om.
 Veel nood en pijn was op mijn pad
 en satan had mij afgemat,
 maar Jezus' hand hield mij omvat.

De ijd'le wereld zal vergaan:
 Immanuëls glorie breekt zich baan,
 mijn Koning draagt Zijn liefde aan.
 Hij nodigt: o, kom nu tot Mij,
 Ik maak uw ziel voor eeuwig vrij:
 Immanuëls Land is zeer nabij!

De Koning in Zijn schoonheid staat:
 geen schaduw is op Zijn Gelaat,
 Zijn liefde schenkt Hij zonder maat.
 Het Lam zit op Zijn witte Troon,
 ? Genade is Zijn arbeidsloon ?
 'k verlustig m' eeuwig in Gods Zoon!

vrij naar *Last Words of Samuel Rutherford*

OVERZICHT VAN HET LEVEN VAN RUTHERFORD

- 1600 Geboortjaar (ong.) in de gemeente Nisbet, Roxburghshire (ging waarschijnlijk in zijn kinderjaren te Jedburgh naar school.
- 1617 Naar de Universiteit van Edinburgh.
- 1621 Promoveert (doctorandus)
- 1623-6 Hoofd afdeling menswetenschappen aan de Universiteit van Edinburgh.
- Ca. 1625 Woont samen met Eupham Hamilton. Merkwaardig dat er geen spoor van de huwelijksluiting te vinden is in de huwelijksregisters. Dit leidde tot een strafmaatregel door het Universiteitscollege.
- 1626 Wordt omstreeks deze tijd bekeerd.
- 1627 Wordt predikant te Anwoth (Galloway).
- 1630 Betrokken in een rechtzaak voor het Hof van de Grote Commissie, wegens het weigeren van gehoorzaamheid aan de Artikelen van Perth.
- Overlijden van zijn vrouw (Eupham Hamilton).
- 1636 Publiceert een verhandeling tegen het Arminianisme (*Exercitationes Apologeticae pro Divina Gratia*).
- 1636 De bisschop van Galloway laat het Hof hem verbieden zijn ambt uit te oefenen. 'Verbannen' naar Aberdeen vanaf augustus 1636.
- Hier begint de periode van zijn correspondentie.
- 1638 De Schotse natie, in opstand tegen het Episcopaat van Laud, tekent het NATIONALE VERBOND.
- Rutherford keert naar Anwoth terug.
- De Synode van Glasgow benoemt hem tot professor in de Theologie aan het Maria-college te St. Andrews. Hij aanvaardt de benoeming aarzelend.
- Woont verscheidene vergaderingen bij waar men zich bij het Verbond aansluit.
- 1640 24 maart. Trouwt met Jean Mac Math.
- 1642 Publiceert *Pleidooi voor vorming van Classes* (tegen het Independentisme).
- 1643-47 Actief lidmaatschap van de Westminster Assemblee van Godgeleerden (november 1643 - november 1647). Woonachtig in Londen.
- 1644 Publiceert *Lex Rex* (een politieke verhandeling) en *Gepast Recht van Classes*).
- 1645 Publiceert *Beproeving en Zegepraal des Geloofs*.
- 1646 Publiceert *Het Goddelijke Recht der Regering in de Kerk*.
- 1647 Publiceert *Christus stervende de zondaars tot Zich trekkende*.
- 1648 Hervat zijn ambt in St. Andrews. Wordt hoofd van het Maria-college. Publiceert verscheiden minder belangrijke werken.
- 1651 Wordt benoemd tot rector van de Universiteit van St. Andrews. *Publiceert De Divina Providentia*.
- 1650-61 Actief in Schotse publieke zaken.
- 1655 Publiceert *Het Verbond der Genade geopend*.
- 1659 Publiceert *Invloeden van het Genadeleven*.
- 1660 Na de troonsbestijging van Karel II: Uit alle ambten ontheven en

gedagvaard voor het Parlement op beschuldiging van hoogverraad. Te ziek om de reis te maken. 29 Maart 1661: Overlijden van Rutherford.
 1664. De eerste uitgave van zijn Brieven.
 1668 Zijn werk *Examen Arminianismi* in Holland uitgegeven.
 (Zijn vrouw overleed 15-3-1675. Zijn dochter Agnes heeft hem overleefd. Twee kinderen uit zijn eerste huwelijk en zes van zijn tweede zijn hem voorgegaan.)

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Diverse auteurs	De Synode van Westminster 1643-1649	Den Hertog
Houten		2002
	Ontroerende toespraken van Schotse Hertog	W. M. den
	Geloofshelden, vertaald C. B. van Woerden Jr.	Utrecht
	Vertaling uit <i>Cloud of witnesses</i>	
John Howie	Schotse Geloofshelden, vertaald door P. van Woerden, Akkrum (waaronder S. Rutherford)	Buurman en de Kler, Leiden, z.j.
S. Kersten	Het lijden van de kerk in de 17 ^e eeuw	De Banier
Utrecht 1947
S. Rutherford	Een catechismus bevattende de kern van het Groot Christelijk geloof.	Uitgeverij de Goudriaan,
Kampen		2004
L. J. van Valen	Naftali, een losgelaten hinde
Vrije vertaling van:
A. Shields: A Hind let loose,	Den Hertog BV
Houten, 1992
W.van der Zwaag	De Reformatie der Puriteinen	Gebr. Koster,
Barneveld, 2001

J. H. Thomson	A Cloud of Witnesses Oorspronkelijk onbekend auteur	
J. King Hewison	The Covenants	Glasgow, 1908
Jock Purves	Fair Sunshine	Banner of Truth Trust, 1968
P. Walker	Six Saints of the Covenant, 1901	